

VESTNIK

delavcev
na
področju
socialnega
dela

8.XI.71

Št. 3 - 4
letnik X.
1971

posebna izdaja s temo
»NAŠA DRUŽBA IN UPOKOJEVANJE«

POPRAVKI

Opravičujemo se bralcem, ker se nam je prikradlo v prejšnjo številko nekaj neljubih napak.

str. 16 zadnji odstavek se mora stavek glasiti "Srž socialnega planiranja je planiranje služb ..."

str.17 prvi stavek prvega odstavka: "Nujno je, da zavise odločitve pri socialnem planiranju od politične in administrativne strukture dežel."

3. vrstica zadnjega odstavka: namesto "bliskoviti" mora biti "bliskosti"

str. 18 15. vrstica drugega odstavka: namesto "institucionalno" mora biti "institucionalni"

str. 24 5. vrstica prvega odstavka : del stavka se mora glasiti: "... da se izognemo pretnjam neznanih novih obremenitev in ne začnemo z dejanji ..."

11. vrstica drugega odstavka : namesto "prizadevanj" mora biti "predvidevanj"

str. 29 9.vrstica tretjega odstavka: stavek se mora začeti: "Z ničemer bi namreč bolj ne škodovali ideji kategorizacije ..."

str. 37 naslov se mora glasiti: "Zapisniki v upravnem postopku"

V s e b i n a

Stran

Uvodna beseda 3

POSVETOVANJE "NAŠA DRUŽBA IN UPOKOJEVANJE"

Vinko Hafner

Socialna varnost starega človeka v naši družbi 6

dr. Bojan Špicar

Pokojninsko zavarovanje - temeljna oblika socialne varnosti starega človeka 18

Doc.dr. Bojan Accetto

Upokojitev in upokojevanje iz stališča gerontologije 41

Prof. Jože Trček

Nekateri psihološki vidiki starosti in upokojevanja 53

Diskusija: 63

dr.Miha Butina, dr. Janko Kostnapfel,
Vlado Tance, Nada Majcen

ZA PRAKSO

Ela Zupančič

Letovanje starejših občanov iz občine Ljubljana-Center 67

IZ DOMAČIH IN TUJIH VIROV 81

KNJIŽNE OCENE 94

PISMA UREDNIŠTVU 106

OBVESTILA 110.

Spoštovani bralci !

Prva številka novega Vestnika je za nami. Ni še taka, kot bi si jo želeli Vi in mi. Marsikaj ji lahko očitam, če jo zremo kritično. A pozitivno je to, da je skupni napor več ustanov in organizacij ter posameznikov vendarle pripeljal do rezultata. To odtehta pomanjkljivosti in nerednosti v prvi številki. Nekateri odmevi med bralci so ugodni. A radi bi slišali še več kritičnih mnenj, še več ocen prve številke, predvsem pa ocen uredniškega koncepta kot je predstavljen v prvi številki. Pišite nam !

Pred Vami je prva specializirana številka Vestnika, posvečena problemom starih. Tudi v prihodnje nameravamo od časa do časa, pač po potrebi in presoji posvetiti posamezno številko enemu samemu področju ali problemu. Vmes pa bodo redno izhajale "navadne" številke s prispevki z vseh področij socialnega dela in socialne politike.

Opozarjamo Vas na novost pri urejanju, ki jo uvajamo v tej številki. Številko smo "posodili" ali "odstopili", kakor pač hočete, Gerontološkemu združenju Slovenije, ki objavlja v njej referate in razpravo s svoje redne skupščine. Združenje nastopa v tej številki kot soizdajatelj in tudi honorira večino prispevkov. Številko je uredila kot gostja tov. Marija Cigale, ki sicer ni član stalnega uredništva Vestnika. Tudi v prihodnje smo pripravljene odstopiti posamezne številke ustanovam in organizacijam, ki jih lahko uredi same, seveda tako, da upoštevajo našo vsebinsko in oblikovno zasnovo. Naj dodamo, da je tak način urejanja pri nas še sorazmerno nov, v tujini pa že uveljavljen.

Uspeli smo "napolniti" novo rubriko KNJIŽNE OCENE bolj s požrtvovalnostjo posameznikov kot z organiziranim na-

porom večjega števila sodelavcev. Ni običaj, da bi revije prinašale dokumentacijske izvlečke in povzetke knjižnih ocen, ki so bili izšli v drugih revijah. Objavljamo jih preprosto zato, ker naši socialni delavci nimajo dosti drugih možnosti, da bi se seznanili z dokumentacijskim gradivom, saj na našem strokovnem področju nimamo organizirane javne dokumentacijske službe. Vestnik bo skušal nekaj časa - precej nepopolno, a vendarle vsaj nekoliko - zapolnjevati vrzel na tem področju. Tudi to nalogo bo lahko dobro opravljal le z Vašim sodelovanjem. Vabimo vse, ki bi bili pripravljeni spremljati kako domačo ali tujo strokovno revijo in prispevati kratke izvlečke člankov, da se nam javijo !

Uredništvo

Naša družba in upokojevanje

Dne 8. junija 1971 je bila v Ljubljani 1. redna skupščina Gerontološkega združenja Slovenije. Združenje, ki si je kot družbeno-strokovna organizacija zadala nalogo, da bo povezovalo vsa prizadevanja za urejanje položaja starejših ljudi v Sloveniji, si je za svoje prvo strokovno srečanje izbralo temo, ki bo zanimala najširšo javnost, in sicer upokojevanje.

Ob tej temi je v referatih in diskusijah, ki jih objavljamo, povedana marsikatera nova in zanimiva misel. Nobena pa seveda ni dokončna. Na skupščini marsikdo, ki razmišlja o teh vprašanjih, ni utegnil povedati svojega mnenja; marsikoga pa so nemara prav mnenja, ki jih je slišal, vzpodbudila k razmišljanju. Tudi odbor združenja je smatral, da diskusija ni zaključena. Zato vabimo vse, ki bi želeli kaj dodati k že povedanemu, da to store.

Menimo, da bo tudi Vestnik rad objavil Vaše prispevke na to temo.

Izvršilni odbor
Gerontološkega združenja
Slovenije

Socialna varnost starega človeka v naši družbi

Winko Hafner

I.

Strokovni posvet v okviru prve redne skupščine Gerontološkega združenja Slovenije je posvečen problematiki upokojevanja. Ker bodo drugi poročevalci obravnavali konkretne socialne, medicinske in druge vidike upokojevanja, bo moje poročilo omejeno na splošno temo: "Socialna varnost starega človeka v naši družbi", povezano s problematiko upokojevanja. Vnaprej se vam opravičujem, ker bom navedel v uvodu nekaj splošnih in večinoma že znanih ugotovitev in podatkov, ki naj bi služili boljšemu razumevanju osnovne tematike.

Najprej nekaj besed o socialni varnosti. Pod socialno varnostjo pojmuje gotovost človeka, da se njegov materialni ali družbeni položaj ne bo poslabšal oziroma spremenil tako, da tega ne bi mogel predvideti ter z lastno dejavnostjo ali kolektivno akcijo ugodno vplivati na spremembe svojega položaja. Socialno varnost ljudi v sodobnem svetu nenehno ogroža vrsta dejavnikov ekonomske, socialne in osebne narave. Zato je razumljivo, da je zagotavljanje socialne varnosti ljudi nasploh, starih pa še posebej, eden temeljnih ciljev ekonomske in socialne politike katerekoli družbe. Socialna varnost torej ni odvisna le od prizadevanja posameznika, temveč tudi od splošnih družbenih razmer, torej od ekonomske razvitosti dežele in prevladujočih družbenih odnosov.

V meščanski oziroma kapitalistični družbi se socialna varnost ljudi zagotavlja in obenem nenehno ruši v pogojih brezobzirne borbe za dobiček in kopičenje zaseb-

nega premoženja. Tudi v takšnih pogojih so razvile sodbne meščanske družbe, zahvaljujoč svoji ekonomski razvitosti in organiziranemu pritisku delavskega razreda, dokaj učinkovite sisteme socialne varnosti preko raznih oblik socialnega ali komercialnega zavarovanja, administrativnega prerazdeljevanja dohodka v korist socialno najbolj ogroženih kategorij prebivalstva in delovanja različnih humanitarnih organizacij. Na ta način so nekatere teh dežel dosegle pomembne uspehe tudi v zagotavljanju socialne varnosti starih ljudi. Kadar pa pride do hujših ekonomskih in političnih zaostritev in pretresov, tedaj se socialna varnost mezdnih delavcev, zasnovana na takšnih družbenih odnosih, često v temeljih zamaje.

Tudi v samoupravni socialistični družbi uporabljamo nekatere oblike zagotavljanja socialne varnosti, ki so se razvile v meščanski družbi. Takšne oblike so med drugim tudi pokojninsko in zdravstveno zavarovanje, razne oblike socialne pomoči in podobno. Tudi pri nas si ljudje prizadevajo za večji dohodek in večje materialno blagostanje ter si pridobivajo razno premoženje. Bistvena razlika je vendarle v tem, da podlaga socialne varnosti delovnih ljudi pri nas ni zasebno kopičenje dobička oz. premoženja in da delavci pri nas niso v mezdnem odnosu z zasebnim podjetnikom ali državo. Socialna varnost delovnih ljudi se pri nas oblikuje v pogojih uveljavljanja delitve po delu in temelji na prevladujoči družbeni lastnini proizvodjalnih sredstev ter samoupravljanju delovnih ljudi na vseh področjih združenega dela. Na takšnih družbenih osnovah je vsekakor mogoče zgraditi trdno socialno varnost delovnega človeka.

Vendar socialna varnost ni odvisna le od narave družbenih odnosov in subjektivnih naporov družbenih dejavnikov ali posameznikov, temveč tudi od ekonomske razvitosti oz. zmogljivosti dežele. Saj je splošna zaostalost in revščina sama po sebi najhujša grožnja za socialno varnost najširših slojev prebivalstva. Zato je

borba za ekonomski napredek obenem tudi borba za večjo socialno varnost.

Če torej upoštevamo doseženi ekonomski in družbeni razvoj Jugoslavije in Slovenije, potem lahko z gotovostjo trdimo, da smo ustvarili ob danih objektivnih pogojih razmeroma visoko stopnjo socialne varnosti delovnih ljudi. Vendar pa takšne ugodne ocene, ki gotovo velja za socialni položaj zaposlenih ljudi, ne moremo posplošiti na vse kategorije prebivalstva. Nasprotno, prav obravnava socialnega položaja znatnega dela starih ljudi nam očitno dokazuje, da smo prav na področju socialne geriatrije v občutnem zaostanku za rastočimi potrebami. Saj se problem socialne varnosti starih ljudi tudi pri nas vedno bolj zaostrojuje. Vzroki za to so predvsem naslednji:

- občutno povečanje poprečne življenske dobe prebivalstva. Le-ta je znašala že ob štetju prebivalstva v letu 1961 v Jugoslaviji 62 let pri moških in 65 let pri ženskah, v Sloveniji pa 66 oziroma 71 let. Nimamo še podatkov iz letošnjega štetja prebivalstva, vendar predpostavljamo na podlagi predhodnih računov, da se je poprečna življenska doba prebivalstva Slovenije spet precej povečala. Za našo obravnavo je važen podatek, da je bilo že v letu 1961 prebivalcev starih 60 let in več 196.000 ali 11,9 % vsega prebivalstva, v letu 1971 pa jih je že okoli 251.000 ali 14,5 %. Prebivalcev, starih 65 let in več, pa je zdaj že okoli 168.000 ali 9,7 % vsega prebivalstva. To kaže, da se Slovenci že trdno uvrščamo med takoimenovana stara ljudstva, kar samo po sebi razkriva tudi družbeno težino in potreben obseg skrbi za stare ljudi;
- naglo razslojevanje kmečkega prebivalstva, ki se odraža po eni strani v odlivu mlajše delovne sile iz kmetijstva v industrijo in druge dejavnosti, po drugi strani pa v hitrem povečanju udeležbe starih ljudi v sestavi kmečkega prebivalstva. Po približni oceni je

zdaj v Sloveniji kmečkih prebivalcev le še okoli 390.000 ali 23 % vsega prebivalstva. V zdravstvenem zavarovanju kmetov, ki zajema le "čiste" kmete, je zavarovanih 280.000 kmečkih prebivalcev ali 17 % vsega prebivalstva Slovenije, od teh je 40 % starih 50 in več let. Od skupnega števila 82.212 kmečkih gospodarjev - nosilcev zavarovanja pa je starih 50 in več let kar 72 %, starih 65 in več let pa celo 35 %;

- visoka zaposlenost prebivalstva Slovenije, saj je zaposleno kar 31 % vsega prebivalstva, od vseh zaposlenih pa je 41 % žensk. Tolikšna zaposlenost prebivalstva nasploh, žensk pa še posebej, zagotavlja po eni strani večjo nacionalno produktivnost dela in s tem tudi večjo družbeno blaginjo, po drugi strani pa zozuže varstvo otrok in starih ljudi v okviru tradicionalne družine ter terja povečanje družbenih oblik varstva;
- pospešeno razpadanje patriarhalnih družinskih vezi med starši in otroci, ki se kaže po eni strani v očitni težnji k razdvajanju na mlade in stare družinske oz. gospodinjске skupnosti, po drugi strani pa v zmanjšani skrbi otrok za socialni položaj ostarelih staršev. Kakorkoli lahko moralno obsojamo take težnje, so le-te vendarle odraz nekih objektivnih ekonomskih in socialnih dogajanj. Zato jih moramo sprejeti kot nekaj objektivno danega in jih realno upoštevati tudi pri uveljavljanju napredne socialne politike na področju varstva starih ljudi.

Ob vseh navedenih okoliščinah postaja očitno, da vsi naši ukrepi za zagotovitev socialne varnosti starih ljudi vedno bolj zaostajajo za rastočimi dejanskimi potrebami. Pri tem ne gre le za pomanjkanje finančnih možnosti za uresničevanje učinkovitega socialnega programa, čeprav je prav to pomanjkanje navadno najhujša ovira, temveč gre tudi za pomanjkanje ustreznega družbenega razpoloženja, organiziranosti in načrtnosti pri

reševanju teh problemov. Zato je tembolj potrebno, da prav gerontološko združenje, kot družbena in strokovna organizacija, ki je specializirana za problematiko starih ljudi, pomaga oblikovati celovit in učinkovit sistem socialne varnosti starih ljudi v naših konkretnih pogojih. To je posebno pomembno, ker smo pred oblikovanjem nekaterih važnih sistemskih rešitev, ki bodo imele daljnosežen pomen tudi za socialni položaj in varnost starih ljudi. To so med drugim:

izpopolnitev sistema pokojninskega in invalidskega zavarovanja delavcev, oblikovanje osnov za starostno zavarovanje kmetov, uresničevanje novega sistema zdravstvenega zavarovanja in zdravstvenega varstva, izpopolnitev sistema financiranja in poslovanja stanovanjskega gospodarstva. Vse te rešitve se časovno povezujejo z izdelavo koncepta dolgoročnega družbenega razvoja Slovenije in srednjeročnega plana za obdobje od leta 1971 do 1975.

Obravnava teh vprašanj pa se povezuje v sedanjem obdobju tudi z razpravo o spremembah zvezne in republiške ustave. Čeprav te spremembe nimajo neposredne zveze s problematiko, ki jo danes obravnavamo, pa imajo predlagani ustavni amandmaji daljnosežen pomen tudi za okrepitev družbenega položaja in socialne varnosti vseh delovnih ljudi, torej tudi starih. O teh problemih je razpravljal tudi Centralni komite ZKS, ko je na 21. seji maja letos obravnaval socialno diferenciacijo in jo določil kot predmet prihodnje, torej 3. seje konference ZKS. Vse to nas obvezuje, da izkoristimo sedanje družbeno razpoloženje za učinkovitejše uresničevanje družbene skrbi za stare ljudi in utrjevanje njihove socialne varnosti.

II.

Eden najpomembnejših dejavnikov socialne varnosti delovnih ljudi nasploh, starih ljudi pa še posebej, je v na-

ših družbenih razmerah pokojninsko - invalidsko zavarovanje. Zato je razumljivo, da so razni vidiki upokojevanja tudi glavni predmet strokovnega posveta v okviru prve redne skupščine Gerontološkega združenja Slovenije. Ekonomska in socialna pomembnost upokojevanja sta razvidni že iz naslednjih okvirnih podatkov:

V Sloveniji je bilo v letu 1970 skupno 170.000 upokojencev, od tega 50 % starostnih, 24 % invalidskih in 26 % družinskih. En upokojenec je prišel na 3,5 aktivnih zavarovancev. Poprečna starost starostnih upokojencev je znašala pri moških 65 let, pri ženskah 63 let; poprečna starost pri upokojitvi je znašala pri moških 57, pri ženskah pa 55 let; poprečna doba uživanja pokojnine je znašala pri moških 18, pri ženskah pa 22 let.

Skupni izdatki pokojninsko-invalidskega sklada so znašali v letu 1970 1.700 milijonov din, torej 19,6 % osebnega dohodka zaposlenih ali okoli 6,4 % družbenega proizvoda Slovenije. Z dohodki iz pokojninskega zavarovanja se pretežno preživlja okoli 10 % vsega prebivalstva, skupno z družinskimi člani pa okoli 16 % vsega prebivalstva Slovenije.

Kot sem že omenil, smo prav zdaj v obdobju intenzivne razprave o izpopolnitvi pokojninskega sistema, katerega normativno urejanje bo prešlo s sprejemom ustavnih amandmajev skoraj v celoti v pristojnost republik oz. samoupravnih skupnosti pokojninsko - invalidskega zavarovanja. Najpomembnejši ukrep za okrepitev socialne varnosti upokojencev je vsekakor izpopolnitev sistema financiranja pokojninsko-invalidskega zavarovanja in sistema usklajevanja pokojnin.

Z izpopolnitvijo sistema financiranja je treba zagotoviti zadostne in stalne finančne vire pokojninskega sklada. Le-ta ne bi smel nikdar priti v položaj, da ne bi mogel v celoti izpolnjevati obveznosti do upokojencev, kar se nam je v preteklosti nekajkrat zgodilo in tako zelo omajalo socialno varnost upokojencev.

Glavni vir finančnih sredstev bi bil tudi v bodoče prispevek od osebnega dohodka aktivnih zavarovancev. Temu naj bi se zdaj pridružil tudi prispevek od dohodka ali od skupnih sredstev delovnih organizacij, torej od takoimenovanega minulega dela oz. družbenega bogastva, ki so ga ustvarili upokojenci v aktivni delovni dobi. Z uveljavitvijo minulega dela v pokojninskem zavarovanju bo zagotovljena po eni strani večja socialna varnost upokojencev, po drugi strani pa tudi večja pravičnost v obremenjevanju aktivnih zavarovancev s prispevki za pokojninsko zavarovanje.

Drugi najpomembnejši ukrep pa naj bi bil izpopolnitev sistema usklajevanja pokojnin. Kot je znano, uporabljamo dva načina usklajevanja pokojnin: prvič valorizacijo pokojnin s povečanjem življenjskih stroškov; in drugič, usklajevanje takoimenovanih "starih" pokojnin z novoodrejenimi pokojninami, kar pomeni usklajevanje pokojnin s povečanjem osebnih dohodkov oz. življenjskim standardom aktivnih zavarovancev. Medtem, ko je valorizacija pokojnin s povečanjem življenjskih stroškov obvezna in jo opravljamo redno na začetku vsakega leta, pa je usklajevanje pokojnin z gibanjem osebnih dohodkov neobvezno in odvisno od trenutno razpoložljivih sredstev pokojninskega sklada oz. od dobre volje odgovornih dejavnikov.

Takšna negotovost v usklajevanju pokojnin je privedla v prejšnjih letih do hudega zaostajanja "starih" pokojnin in s tem tudi do omajanja njihove socialne varnosti. Saj so zaostajale pokojnine nekaterih poklicnih kategorij celo za 30 in več odstotkov za novoodrejenimi pokojninami istih kategorij. Od leta 1968 naprej je začelo postopno usklajevanje "starih" pokojnin, tako da so v letošnjem letu za večino poklicnih kategorij že precej izenačene. Napredek pri usklajevanju "starih" pokojnin in s tem tudi v krepitvi socialne varnosti in življenjskega standarda upokojencev kaže naslednji tabelarni pregled gibanja poprečnih pokojnin in poprečnih osebnih dohodkov zaposlenih:

	1967	1970	indeks 1970:1967
poprečni osebni dohodek	910 din	1.376 din	151
poprečna pokojnina	438 "	723 "	165
% pokojnine od OD	48,2 %	53,2 %	-
poprečna starost.pokoj.:	523 din	856 din	164
% star.pokojnine od OD	57,5 %	62,2 %	-

Iz tega pregleda se vidi precejšen uspeh dosedanjih družbenih naporov pri usklajevanju pokojnin s povečanjem osebnih dohodkov zaposlenih. Zdaj pa gre za to, da bi postalo takšno usklajevanje v bodoče obvezno oz. avtomatično in da torej ne bi bilo več odvisno od trenutno razpoložljivih sredstev ali dobre volje pristojnih družbenih dejavnikov. Takšna rešitev bi bila seveda izrednega pomena za utrditev socialne varnosti upokojencev in ima svojo utemeljitev tudi v funkciji njihovega minulega dela. Terja pa vsekakor večja finančna sredstva in torej tudi ustrezen odnos celotne družbe do upokojencev.

Pokojninski sistem ima seveda še druge pomembne vidike, o katerih bodo govorili drugi poročevalci.

III.

Že v prvem delu poročila sem dal nekaj podatkov o neugodni starostni sestavi in naglem razslojevanju kmečkega prebivalstva. Takšno stanje kaže na to, da je uspešno razreševanje agrarnega vprašanja pogojeno tudi z razreševanjem perečih socialnih problemov vasi oz. z zagotovitvijo socialne varnosti ostarelih kmetov. Očitno je, da z zastarelim institutom preužitkarstva tega problema ni več mogoče uspešno reševati. Zato je že nekaj časa v resni obravnavi možnost uvedbe starostnega zavarovanja

kmetov. Izdelan je tudi že konkreten predlog, o katerem bo še v tem mesecu razpravljala Skupščina SRS in ga potem dala v javno razpravo.

V primeru uresničevanja omenjenega predloga bi bila, začevši z letom 1974, zagotovljena minimalna starostna pokojnina vsem kmetom, starim 65 in več let, ki jih je okoli 40.000. Le-ta je zaenkrat predvidena v znesku 250 din mesečno. To je zares majhna vsota, ki bi pa skupaj z dohodkom od kmetije oz. preužitka vendarle zagotavljala življensko eksistenco tudi najsiromašnejšim kmetom. Poleg tega bi bila zagotovljena možnost prostovoljnega dopolnilnega zavarovanja za večjo pokojnino oz. širše pravice.

Čeprav gre za res minimalno obvezno zavarovanje, pa celo tega ne bo lahko uresničiti; saj bi letni izdatki zanj znašali okoli 120 milj. dinarjev, torej več kot znašajo sedanji skupni stroški zdravstvenega zavarovanja kmetov. Pri tem je treba upoštevati, da je sedanja starostna sestava kmečkega prebivalstva tolikanj neugodna, da bi prišel en upokojeni kmet na dva aktivna zavarovanca oz. nosilca zavarovanja, medtem ko pride v delavskem zavarovanju, zaradi ugodnejše starostne sestave zaposlenih 1 upokojenec na 3,5 aktivnih zavarovancev. V takih okoliščinah je povsem jasno, da se starostno zavarovanje kmetov ne more uresničiti na načelu samofinanciranja. Zato predvidevamo, da bi nosili kmetje le približno dve tretjini stroškov, tretjino pa naj bi prispevala družbena skupnost.

Če bo uresničena takšna zasnova starostnega zavarovanja kmetov, bo to pomemben prispevek h krepitvi socialne varnosti starih kmetov, obenem pa tudi k uspešnemu razreševanju celotne agrarne problematike. To naj bi bil začetek kasnejšega popolnega starostnega zavarovanja kmetov. Za zdaj lahko ugotovimo pomemben napredek v zdravstvenem zavarovanju kmetov. Posebno važna je uvedba obveznih oblik zdravstvenega varstva, ki bo go-

tovo znatno pripomogla k povečanju ravni zdravstvenega varstva kmetov in njegovega postopnega izenačenja z zdravstvenim varstvom delavcev.

IV

Z izpopolnitvijo sistema pokojninsko-invalidskega zavarovanja delavcev in uvedbo osnovnega starostnega zavarovanja kmetov, bo veliki večini starih ljudi v Sloveniji zagotovljena socialna varnost in življenska eksistenca. Izven teh kategorij pa ostaja še nekaj deset-tisoč socialno ogroženih občanov, večinoma starih ljudi, ki zdaj živijo v resnično hudi revščini. Predvsem gre za približno 11.000 občanov, ki dobivajo stalno denarno pomoč od občin. Med prejemniki teh pomoči je približno polovica takih, ki jim pomeni ta pomoč edini vir preživljanja, znaša pa praviloma 150 do 250 din mesečno. Prej ali slej bo potrebno tudi položaj te kategorije socialno ogroženih ljudi reševati z zagotovitvijo nekakšne varstvene pokojnine. Ker pa za kaj takega danes še nimamo materialnih možnosti, je treba izboljšati njihov položaj s povečanjem družbene denarne pomoči. Prav zdaj si prizadevamo, da bi ob sodelovanju finančnih sredstev občin in republike povečali to pomoč tako, da bi znašala najmanj 250 din mesečno. Čeprav je tudi ta vsota videti precej skromna, pa bo pomenila vendarle občuten napredek v primerjavi s sedanjim poprečjem teh pomoči.

Tu bi vnesel še poglavje o problemu domskega varstva starih ljudi, ki ga nisem utegnil pravočasno obdelati in podal bi nekaj deloma že znanih podatkov. Kot nam je iz obravnave na prejšnjem zboru gerontološkega združenja znano, bi potrebovali v Sloveniji v primerjavi z razvitimi deželami domsko varstvo, domsko preskrbo za približno 5 % starih nad 65 let; to bi znašalo danes 7500 - 8000 ležišč. V resnici pa razpolagamo s 3600 ležišči v domovih za stare, ki pa so zelo različne kvalitete - od zelo sodobnih, na novo zgrajenih z vsem pri-

mernim udobjem - do nekaterih zmogljivosti (čeprav so te zmogljivosti tudi deloma modernizirane), ki so še vedno v stanju, da dejansko ne predstavljajo primernih oblik za domsko varstvo starih ljudi in včasih celo ponižujejo dostojanstvo starega človeka.

Da bi zadovoljili v prihodnjem obdobju vsaj približnim potrebam domskega varstva, bi morali v prihodnjem obdobju 7 - lo let povečati te zmogljivosti na kakih 7000 mest; zgraditi torej 3000 - 3500 novih ležišč za domsko varstvo starih ljudi. Po podatkih, ki sem jih vzel iz študije ing. Ivanška, je potrebno po sedanjih ocenah za sodobne zmogljivosti domskega varstva starih ljudi na eno ležišče 66000 din. Če bi torej želeli v prihodnjih 7 letih zgraditi 3000 novih mest, bi potrebovali okoli 210 milijonov din ali letno okrog 30 milijonov dinarjev. Ta številka je na prvi pogled zelo visoka, vendar pa mislim, da ni nezmožljiva, če se odločimo za jasno politiko v pogledu zagotavljanja socialne varnosti in domskega varstva za najbolj ogrožen del starih ljudi. Tov. Nagode in dr. Butinar bosta najbrže lahko podala podatke o današnjem in bodočem gibanju stanovanjskega prispevka od pokojnin. Že sedaj znaša okrog 4 milijarde letno. Del tega sklada se uporablja za subvencioniranje stanarin in se bo uporabljal tudi v bodoče za subvencioniranje stanarin socialno ogroženih upokojencev, drugi del pa deloma za financiranje individualne stanovanjske gradnje ali adaptacije stanovanj upokojencev, deloma pa za okrepitev domskih zmogljivosti starih ljudi. Učinki so že zdaj očitni. Če bi se odločili za trdno usmeritev v vsej Sloveniji v smislu priporočil Skupnosti pokojninskega zavarovanja in ta sredstva ustrezno prerazdeljevali, bi ob ustrezni družbeni pomoči občin in drugih dejavnikov takšne investicije uspeli izvršiti.

Prav bi bilo, če bi se današnji posvet nekoliko pobavil tudi s tem vprašanjem, ker je to pomemben del socialne varnosti starih ljudi in povezan tudi z upokojevanjem - kot glavno temo današnjega posveta.

Tovarišice in tovariši !

S svojim poročilom sem dal le uvod v konkretnjšo obravnavo različnih vidikov upokojevanja in njihovih posledic za družbeni položaj in socialno varnost starega človeka. Očitno je, da smo do zdaj, kljub precejšnjemu napredku socialne geriatrije, le premalo napravili. Vendar bi vas želel opozoriti na to, da moramo tudi naša bodoča prizadevanja za zadovoljevanje velikih potreb na tem področju usklajevati z realnimi zmogljivostmi družbene skupnosti in aktivne delovne populacije. Če tega ne bi imeli v vidu in bi pretiravali z njeno obremenitvijo, bi oslabili tisto materialno bazo, na kateri navsezadnje temelji socialna varnost in blagostanje vseh delovnih ljudi, torej tudi starih.

Pokojninsko zavarovanje - temeljna oblika socialne varnosti starega človeka

dr. Bojan Špicar

Pokojninsko zavarovanje je relativno mlada institucija, katere namen je zagotoviti ustrezno preskrbo staremu ali onemoglemu človeku. To preskrbo zagotavlja posebna dajatev, ki jo v našem sistemu imenujemo pokojnino, drugod rento ali še kako drugače. Vendar pa imajo vse te oblike isti namen.

Izraz "pokojnina" je generičen pojem za periodično se ponavljajoče dajatve dolgega trajanja, ki jih plačujejo sistemi socialne varnosti v primeru invalidnosti, ob določeni starosti ali ob smrti osebe, ki preživlja družino. Vsem tem trem primerom je skupno dejstvo, da je aktivno delo osebe, ki je bila zavarovana, dokončno prenehalo. V okviru tega referata bi se omejili le na invalidsko in starostno pokojnino, ker sta ti dve bistveni za preskrbo starega človeka. Ker se obe pokojnini nanašata na osebo, ki je bila član določenega varstvenega sistema, bodisi socialnega zavarovanja ali socialnega skrbstva, morata ti dve obliki varstva biti nujno koordinirani, saj sledita, kot bomo videli, druga iz druge. V sistemih socialne varnosti se invalidnost običajno obravnava na enak način kot da gre za prezgodnjo starost, dočim se na drugi strani, starost smatra za predpostavljeno invalidnost. Iz tega je razvidno, da se pojma teh dveh najpomembnejših socialnih primerov iz pokojninskega zavarovanja tesno dotikata in zahtevata skupno obravnavanje in primerjavo varstvenih institutov.

Preden preidemo na obravnavanje modernih varstvenih sistemov in njihovih elementov moramo ugotoviti, da je varstvo pred posledicami invalidnosti in starosti še pred manj kakor sto leti bilo prepuščeno delavcem samim.

Najstarejša oblika starostne preskrbe je bila brez dvoma individualna štednja, zbiranje prihrankov, s katerimi naj bi se delavec in njegova družina preživljali v času, ko bo prenehalo delavčevo pridobitno delo. V času porajajočega se kapitalizma in tudi pozneje, vse do tedaj, ko si je delavski razred izvojeval določene pravice tudi glede višine mezde, so mezde delavcev dosegale komaj eksistenčni minimum, ki ni zadoščal niti za ustrezno preživljanje delavca samega, kje še za njegovo družino. Zbiranje prihrankov zaradi tega ni moglo biti učinkovito, ponavadi niti ni bilo možno. Pa tudi, če je delavec hranil za starost, je take prihranke vsaka bolezen ali brezposelnost zmanjševala, ali pa celo docela izčrpala. Zaradi tega ta način preskrbe, ki se ga je lahko posluževalo le majhno število delavcev, ni mogel tedaj - niti danes ne bi mogel, zadovoljiti pogojev ustreznega starostnega varstva.

V drugi polovici preteklega stoletja se začne gibanje za zasebno komercialno, zavarovanje na podlagi vzajemnosti. Take zavarovalnice so ustanovljale bančne organizacije, ponekod pa tudi delavci sami. Zavarovani delavci so z vlaganjem premij zbirali kapital, ki je z obrestmi zagotavljal čez določeno število let bolj ali manj skromno pokojnino. Tako zavarovanje prav tako ni moglo zadovoljiti rastoče potrebe vedno večje armade industrijskih delavcev, ki po prenehanju dela zaradi starosti ali trajne nezmožnosti za delo ni imela ustreznih virov za preživljanje. Samo vzajemno zavarovanje bi v svojem bistvu lahko zagotovilo starostno preskrbo, vendar le določenim kategorijam delavcev. Mladi delavci bi si z relativno dolgotrajnim plačevanjem znosnih premij še zagotovili pokojnino. Takega varstva pa v komercialnem zavarovanju niso nikoli deležni delavci starejših kategorij. Komercialno zavarovanje namreč določa svoje premije, v nasprotju s socialnim zavarovanjem, po individualnem riziku, ki ga vsak posamezen zavarovanec predstavlja za sklad. Zaradi tega so premije mladih zavarovancev normalno nižje kot so za stare. Pri sta-

rejših se običajno zahteva še ugotovitev zdravstvenega stanja, po katerem se tudi ravna premija, osebe starejše od določene starosti ali take, ki so slabega zdravja pa komercialno zavarovanje sploh ne sprejema v svoje članstvo. Komercialno zavarovanje določa svoje obveznosti po individualni oceni škode, pri življenjskem zavarovanju, pa običajno tudi preverja ali so bili v začetku zavarovanja izpolnjeni vsi predpisani pogoji. Če je glede teh najti najmanjšo pomanjkljivost, zavarovanje odklanja ali znižuje svoje obveznosti do zavarovanega. Komercialno zavarovanje tudi ni moglo zadovoljiti potreb delavcev po starostni preskrbi, zaradi tega,

- ker ob uvedbi ne rešuje vprašanja varstva za osebe, ki so že izpolnile ali so blizu izpolnitve starostnih pogojev ali blizu invalidnosti in
- ker praviloma ni obvezno ter nikoli ne temelji na načelu solidarnosti. Obveznost in solidarnost pa sta načeli, ki sta bistveni za socialno zavarovanje in ki lahko zagotovita uspešno starostno varstvo.

Pod pritiskom delavskega razreda je v osemdesetih letih preteklega stoletja morala tedanja nemška država uvesti socialno-politične reforme, da bi pomirila zahteve delavskega razreda. V obrazložitvi ukrepov za uvedbo socialnega zavarovanja je nedvoumno povedano, da delavskega gibanja ni mogoče več dušiti s prisilo, temveč je treba poseči po ukrepih socialno-političnega značaja. Seveda vse z namenom, da se ustvari socialni mir med delavcem in delodajalcem in s tem notranja varnost države same. Leto 1889 je mejni kamen, ko namesto vseh prej nezadostnih oblik individualnega varstva vsakega posameznega delavca stopi sistem starostnega in invalidskega varstva v Nemčiji. To je začetek modernih oblik starostnega varstva, ki so jih povzele tudi druge države. V bistvu še danes veljajo načela in sistem določanja obsega pravic, ki je bil določen tedaj, čeprav

se posamezni sistemi financirajo na najrazličnejše načine: od prispevkov samih zavarovancev, brez udeležbe kogarkoli do sistemov državnih pokojnin, ki se financirajo iz državnega proračuna in vseh mogočih vmesnih oblik.

Bistvena karakteristika tako zasnovane starostne preskrbe je v tem, da posluje na načelih obveznosti in solidarnosti. Obveznost pomeni prisilo s strani države, ki vključuje v varstveni sistem vse prebivalstvo ali pa določene kategorije prebivalcev, n.pr. vse zaposlene delavce, ali samo delavce določenih gospodarskih dejavnosti. Ta krog oseb tvori tako imenovano zavarovalno skupnost, v okviru katere se zbirajo sredstva za pokrivanje obveznosti, ki nastanejo tedaj kadar zavarovanci izpolnijo pogoje, ki jim dajejo pravico na pokojnino. Vsak varstveni sistem, ki naj izpolni osnovni pogoj ustreznega in učinkovitega vzdrževanja na starost, lahko uspešno deluje le če je obvezen. Prosto-voljnost v zavarovanju vodi namreč do tega, da se v zavarovanje ne vključijo tiste osebe, ki predstavljajo za zavarovanje ugodne rizike, to je tiste osebe, ki še več let ne bodo mogle pričakovati priznanja pokojnine in torej potrebe po starostni preskrbi še ne občutijo. Ta del zavarovanih pa je prav tisti, ki z zbranimi sredstvi omogoča preskrbo tistih, ki so take preskrbe potrebni. Če bi v zavarovanju ostali le taki, ki so neposredno pred izpolnitvijo pogojev, tedaj bi zavarovalne premije morale biti zelo visoke, vprašljivo je ali bi jih zavarovanci sploh zmogli. To je problem pred katerim stoji tudi akcija za uvedbo starostne preskrbe kmečkega prebivalstva, ki izkazuje mnogo ne-ugodnejšo starostno strukturo kot je v delavskem zavarovanju. Ustrezen sistem starostne preskrbe zahteva obvezno prispevanje vseh članov družbene skupnosti, ali skupnosti oblikovane na drugačnem teritorialnem ali profesionalnem načelu, če želimo za relativno najmanjšo premijo najuspešnejše varstvo.

Sistemi socialnega zavarovanja ali pa državnega zavarovanja lahko poslujejo le, če zajemajo v varstveni sistem in obremenjujejo zavarovane po načelu solidarnosti. Relativno enak prispevek, ne glede na individualno nevarnost za nastop zavarovanega primera, ki jo predstavlja vsak zavarovani član posebej, je karakteristika solidarnosti v starostnem varstvu in vseh drugih oblikah socialne varnosti. Pri tem seveda ne smemo pričakovati, da bi se pokojnina priznala že v vsakem primeru, ne glede na dolžino prispevanja. Vendar ima dejstvo obveznosti prispevanja v socialnem zavarovanju bistveno drugačen značaj kot v komercialnem, o čemer bomo še govorili.

Omenjeni dve karakteristiki najdemo danes v vseh sistemih socialne varnosti, če imajo le-ti željo, da bi izpolnili pogoje, ki jih od njih zahteva konvencija št. 102 o minimalni normi socialne varnosti, ki jo je sprejela Splošna konferenca Mednarodne organizacije za delo leta 1952.

Kot smo že omenili, poznamo več vrst pokojnin, glede na zavarovano osebo, kot tudi glede na vzrok njihovega nastanka, to je glede na tako imenovani zavarovani primer. V tem prikazu nas zanimajo le pokojnine, ki naj zagotovijo staremu človeku in njegovi družini, dokler on sam še živi, ustrezno preživljanje. Gre torej za osebne pokojnine, ki imajo svoj izvor lahko v izpolnjenem pogoju starosti ali pa nastopu invalidnosti. Gre torej za starostne in invalidske pokojnine. Pri invalidskih pokojninah ne bi govorili o tistih, kjer je invalidnost posledica nesreče pri delu, saj to varstvo ni omejeno na starega ali onemoglega človeka, temveč ga je možno priznati vsakemu, ki ga prizadene poškodba na delu ali v situaciji, ki je z opravljanjem dela izenačeno. Govorili bomo torej o socialnih primerih, ki zahtevajo varstvo starega ali onemoglega državljana ali zavarovanca in so neprofesionalnega izvora, torej o takih, ki niso neposredno v zvezi z opravljanjem dela ali določene

funkcije.

Invalidnost je, skoraj vedno vezana na bolezen ali na starost. Obstoja sicer tudi prirojena invalidnost, za katero pa sistemi socialne varnosti ne priznavajo pravice na preskrbo, razen če so določeni za varstvo celotnega prebivalstva. Invalidnost bi torej lahko označili kot neozdravljivo bolezen, ki pa je stabilizirana in ima za posledico trajno nezmožnost za delo, in ki zavarovancu povzroča enako ekonomsko škodo kot visoka starost. Zelo pogosto je invalidnost posledica tipičnih bolezni višje starostne dobe. Te bolezni napredujejo in poslabšujejo stanje dokler ne pride z napredujočim staranjem do takih posledic, da mora prizadeti prekiniti svoje pridobitno delo. S tem postane nezmožen za delo, pa čeprav lahko od časa do časa opravi še kakšno manjše ali manj zahtevno delo. Iz povedanega se jasno vidi tesna povezanost med socialnim primerom starosti in invalidnosti. Zaradi tega ni čudno, da v nekaterih sistemih starostnega varstva ne priznajo pravice na invalidsko varstvo, če je zavarovani dosegel določeno starost in mu pritičejo pravice iz starostnega zavarovanja.

Vsako zmanjšanje sposobnosti za pridobitno delo pa seveda ne more imeti za posledico, da bi prizadetega že smatrali za invalida. Invalidnost je podana le tedaj, če je izpolnjen pogoj trajnega zmanjšanja delovne zmožnosti. Nemški zakon iz leta 1900 je prinesel definicijo "invalida", ki so jo prevzeli skoraj vsi sedanji sistemi socialne varnosti, nekaj zaradi tega, ker je užival nemški sistem v izvajanju že določen ugled, na drugi strani pa zaradi tega, ker je ta definicija omogočala točnejše aktuarske izračune obremenitev sklada, ki nastajajo zaradi nastopa tega socialnega primera. Po tej definiciji, ki je bila prevzeta in realizirana tudi v norme jugoslovanskega socialnega zavarovanja vse do leta 1959, je invalid tista oseba, ki ne more s preostalo delovno zmožnostjo na ustreznem delu zaslužiti

ni tretjine tega, kar zasluži na takem delu zdrava oseba iste strokovne izobrazbe. Ta definicija se zasniva na zahtevi po ustreznem varstvu kvalificiranega delavca. Pri tem pa imamo tudi osebe, ki ne morejo opravljati prav nobenega dela, kar vodi k temu, da sistemi, ki so usvojili omenjeno definicijo običajno razlikujejo tri stopnje invalidnosti, namreč: nezmožnost opravljanja prejšnjega dela, nezmožnost opravljanja kateregakoli dela in stanje take invalidnosti, ki zahteva stalno tujo pomoč.

Ta definicija invalidnosti, ki upošteva le fiziološke pogoje invalida za opravljanje dela, je doživela pomembno dopolnitev v priporočilu Mednarodne konference za delo o zagotovitvi sredstev za preživljanje iz leta 1944, ki priporoča naj bo pojem invalidnosti vezan tudi na položaj prizadetega glede na možnost zaposlitve. Dokler služba za zaposlovanje delavcev prizadetemu ne poišče ustreznega rednega dela, je treba takega smatrati za invalida. Povezava invalidskega varstva z zaposlovanjem je pomemben korak v varstvenem sistemu starih in danes bistven sestavni del vseh modernih oblik starostnega varstva.

Ne glede na povedano, pa nemška definicija z dopolnitvijo, ki se nanaša na zaposlitev, predpostavlja, da nezmožnost ni le trajna temveč tudi popolna. Teoretično invalidu pušča sicer še možnost obstoja delovne sposobnosti manjše od ene tretjine, vendar stoji na stališču, da je to tako malo, da tak invalid ne predstavlja nobenega interesa za proizvodnjo in ga je zaradi tega potrebno v celoti odškodovati za izgubljeni zaslužek z invalidsko pokojnino. Le takim invalidom priznava ustrežna sredstva za preživljanje. Če je zmanjšanje nižje, varstveni sistemi ne dajejo nobenih povračil. To trdoto so od vsega začetka omiljevali sistemi varstva za primer nesreče pri delu, ki so priznavali rente že ob znatno nižjem znižanju delovne zmožnosti, že od n.pr. 5 % dalje. To dejstvo je vplivalo na preorientacijo invalidskega varstva zaradi posledic bolezni ali

vzrokov neprofesionalnega značaja v dveh smereh:

- k zniževanju pogoja popolne invalidnosti od dveh tretjin na eno polovico zmanjšanja zmožnosti za delo ter
- na zniževanje celo pod polovico, vendar ob znižanju dajatve, skladno z odstotkom zmanjšanja delovne zmožnosti.

Zaradi teh novih kriterijev se je seveda tudi pri invalidih določene starosti začel uporabljati postopek profesionalne prekvalifikacije in zaposlovanja na drugih ustreznih delih. Na mesto denarnega odškodovanja stopa na prvo mesto usposobitev invalida, ki zaradi bolezni ne more več opravljati prejšnjega dela, za novo delo in odškodovanje le za tisti del zaslužka, za katerega je na novem delovnem mestu prikrajšan.

Tudi ta sistem, čeprav je pridržan le osebam, mlajšim od določene starosti, ima bistven vpliv na starostno preskrbo prizadetega, saj vzdržuje njegov normalni zaslužek na prejšnji višini in ga zaradi tega ne prikrajšuje pri pričakovanih starostnih pravicah. Poleg tega pa pomeni še mnogo več, namreč, socialno ponovno uvrstitev med aktivne člane družbene skupnosti.

Konvencija o minimalni normi socialne varnosti zaradi tega ne pozna zgolj popolno nezmožnost za delo kot pogoj za priznanje invalidske preskrbe. Po njeni definiciji je invalidnost "zmanjšanje za določen odstotek zmožnosti opravljanja poklicne dejavnosti, če je verjetno, da je to zmanjšanje trajno in če obstoja še po tem, ko je prenehala pravica do nadomestila zaradi bolezni". S tem obstaja le trajnost stanja še kot bistvena karakteristika invalidnosti.

Zavarovani primer, ki daje pravico na preskrbo v primeru starosti je v večini sistemov definiran zelo enostavno.

Določena je minimalna starost pri kateri more prizadeti zahtevati pokojnino, če je zaradi starosti moral zapustiti svoje delo. Ta starostna meja pa je zelo različna od enega sistema do drugega, kar nam zopet kaže, da sam pojem "starosti" ni tako enostaven kot izgleda.

Pokojninski sistemi postavljajo pogoje za priznanje varstvene dajatve staremu človeku na dveh osnovnih predpostavkah, od katerih usvajajo ali eno ali drugo ali pa istočasno obe. To sta stališči:

- da je starost neke vrste invalidnost, ki nastane sama po sebi kadar človeško bitje živi dovolj dolgo dobo, ali pa
- da vsaka oseba, ki dela ustrezno dobo, dá svoj delovni prispevek podjetju, panogi ali celotni družbi in zaradi tega pridobi pravico do starostnega vzdrževanja.

V našem sistemu imamo vsebovani obe ti predpostavki, ki se izražata v starostnih mejah 55 in 60 let za ženske in 60 ter 65 let za moške in v 35- ali 40-letni delovni dobi. Skoraj v vsakem sistemu najdemo sledove ene in druge predpostavke, čeprav karakterizira starostno zavarovanje pretežno le pogoj določene starostne meje.

Karakteristično za starostno zavarovanje, v nasprotju z invalidskim je, da se ob ugotavljanju pogojev ne presoja sposobnost za delo in se starostna pokojnina prizna tudi osebi, ki je za delo docela sposobna.

Določitev starostne meje je v glavnem odvisna od trajanja življenja aktivnega prebivalstva. K temu lahko dodamo še ekonomske pogoje glede potreb po delovni sili. Če so potrebe podane, je starostna meja višja, če pa vlada nezaposlenost je lahko nižja itd. Vendar običajno povprečna starost ob smrti aktivnega prebivalstva ne zadošča za pravično določitev starosti, ob kateri lahko uveljavljajo zavarovanci preskrbo za primer starosti.

Brez dvoma je, da so možnosti opravljanja določenega poklica za starejšo osebo odvisne od zahtevnosti pogojev na delovnem mestu in od fizičnih zmožnosti delavca. Socialna politika mora zaradi tega starostno mejo vezati na dejstvo bolj ali manj težavnega dela in na število let v katerih je bil delavec zaposlen na takem delu. To pa zato, ker se zaradi težkih pogojev na določenem delovnem mestu dejanska invalidnost pojavlja redno pred predpostavljeno invalidnostjo, to je pred dosego predpisane starosti. To načelo je vsebovano že v priporočilu Mednarodne konference za delo iz leta 1933 glede pokojninskega zavarovanja in v priporočilu o zagotovitvi sredstev za preživljanje iz leta 1944.

To dejstvo odpira in zahteva odgovor na načelno vprašanje: Ali je treba zniževati starost in upoštevati krajšo zavarovalno dobo za tiste delavce, ki delajo na težkih delih v vsakem primeru in to tudi tedaj, ko to delo ni imelo nobenih negativnih posledic? Benificiranje zavarovalne dobe in vzporedno zniževanje starostne meje za pridobitev pravic je določeno v varstvenih sistemih zaradi tega, ker določena dela škodljivo vplivajo na delavca. Ta vpliv mora torej imeti določene posledice in ga je treba vezati na dejansko invalidnost, ne pa na predpostavljeno. Ni mogoče predpostavljati, da težko delo enako vpliva na vsakega delavca in da je za vsakega treba predpostavljati, da je postal invalid pred starostjo, ki je določena za ostale zavarovance. Zaradi tega bi verjetno bilo bolj socialno-politično utemeljeno, zniževati starostno mejo in eventuelno tudi zavarovalno dobo le tistim, pri katerih so škodljive posledice dejansko nastale in prenesti institut benificiranja starosti in dobe izključno v invalidski varstveni sistem.

Določitev mejnih starosti ob katerih varstveni sistem prizna pravico na starostno preskrbo v obliki pokojnine je torej rezultat več demografskih, ekonomskih in delovnih pogojev. Pri tem finančni razlogi vzdrževanja rav-

notežja med višino varstvenih dajatev in možnostjo pokrivanja obveznosti, ki iz njih izhajajo, niso zadnji razlog, ki ga je treba upoštevati. Potrebno je namreč vedeti, da so stroški za izvajanje starostnega zavarovanja toliko večji kolikor nižja je vstopna starost, ki daje pravico. Pri tem izdatki z zniževanjem mejne starosti ne rastejo linearno temveč progresivno, ker zajemamo vse več takih starostnih skupin, ki so številno močnejše od prejšnjih.

Če primerjamo vstopne starosti posameznih sistemov starostnega varstva, ne glede na to ali so namenjeni vsem državljanom ali pa le posameznim kategorijam vidimo, da se pretežni del koncentrira na razdobje med 60 in 65 letom. Pri tem so te starostne meje v 96 % raziskanih sistemov deljive s pet. To dejstvo nima morda le lepote-nega pomena. Razdeljevanje starostnih mej na odseke po pet let ima pomembne finančne posledice: ista pokojnina stane lahko sklad pokojninskega zavarovanja 40 do 50 % več če smo določili starost na 60 let namesto na 65. Na severu Evrope imamo starostne meje diferencirane podrobnejše na 62 oziroma 67 let, kar je posledica zelo podrobne ugotovitve finančnih možnosti pokojninskega zavarovanja, ki pokriva celokupno prebivalstvo torej tudi določene sloje kmečkega prebivalstva s slabo sposobnostjo plačevanja prispevkov.

Zaradi povedanega je zelo pomembno, da se vstopna starost za priznanje pravic iz starostnega varstva usklajuje, ne pa pokriva, z dejansko dobo doživetja aktivnega prebivalstva. Vsak razkorak lahko pripelje do pretirane obremenitve gospodarstva ali zavarovancev.

Polovica varstvenih sistemov pozna nižjo vstopno starost za ženske. Razlika praviloma znaša pet let. Taka ureditev obstoja tudi v našem sistemu. Izgleda sicer nelogično, da se za osebe, za katere je statistično dokazano, da živijo dalj kot je poprečna doba doživetja priznajo ugodnejši pogoji pri vstopni starosti

in bi bilo upravičeno pričakovati, da bo ta mejna starost enaka in bi nanjo vplivala morda le težina opravljenega dela. Opozorili pa smo že na to, da mora sistem starostnega varstva upoštevati tudi ekonomske pogoje, pred vsem možnost zaposlitve. Dejstvo, da je za ženske, pa čeprav v tipičnih njihovih poklicih, v starejših letih težko najti zaposlitev, posebno če je bila ta zaradi skrbi za družino že prej prekinjena, nalaga varstvenim sistemom posebno obravnavanje vstopne starosti za ženske. Dokler vprašanje delovnih razmerij za ženske ni rešeno na bolj odgovarjajoč način, je verjetno potrebno, da starostne meje ostanejo različne. Šele, če bi uspeli beneficirati ženam njihovo delo za družino ter pri vzgoji in vzreji otrok na ustrezen način in jim s tem dali družbeno priznanje tudi za to delo, tedaj bomo lahko govorili o izenačevanju starostne meje tudi brez ozira na spol.

Govorili smo že o tem, da mora sistem pokojninskega zavarovanja do določene meje upoštevati tudi objektivne delovne pogoje, ki skrajšujejo delovno možnost in onemogočajo celotnim skupinam ljudi opravljanje dela v trajanju cele poprečne dobe doživetja oziroma poprečne aktivne dobe vseh prebivalcev. V načelu bi bilo treba ta dejstva upoštevati, če nastane dejanska invalidnost. Obstojajo pa notorno dejavnosti, ki zaradi objektivno pogojene težine dela, ki je ni mogoče učinkovito eliminirati iz delovnega procesa, zahtevajo krajši delovni staž. Take poklice ali dejavnosti beneficirajo sistemi s skrajšano starostno mejo v posebnih pokojninskih sistemih n.pr. za rudarje, posebno v premogovnikih, pomorce, železničarje itd., drugod pa s skrajševanjem starosti oziroma delovne dobe znotraj splošnega sistema pokojninskega zavarovanja. Tipičen je drugi način za socialistične in še nekatere druge države. Vsekakor je drugi način beneficiranja delovne dobe ustreznější, ker je bolj elastičen in omogoča stabilnejše pokrivanje potreb kot pa samostojni, ločeni od splošnega sistema.

Zaradi stališča, da je starost predpostavljena invalidnost, skoraj polovica obstoječih sistemov pokojninskega zavarovanja zahteva tudi dejanski rezultat oziroma posledico take predpostavke. Pokojnino ob določeni starosti priznajo le, če je zavarovanec prenehal opravljati svoje prejšnje delo, oziroma če ne opravlja takega dela, ki ga zavezuje k pokojninskemu zavarovanju. Približna polovica sistemov pa se ne briga kaj upokojenec dela po tem, ko je izpolnil pogoje za pokojnino. Čim bolj je sistem naslonjen glede financiranja na kapitalno pokritje, to je zbiranje kapitala za pokrivanje prihodnjih obveznosti, tem manj je potrebe in smisla, da se zahteva od upokojenca prekinitev dela. Čim bližje je sistem financiranja dokladnemu kritju, kjer vsakokratna aktivna generacija zbira sredstva in pokriva obveznosti do upokojenecv in kjer se vsako leto zbrana sredstva načelno sproti porabijo, toliko bolj so utemeljene zahteve po prenehanju pridobitnega dela ob prejemanju pokojnine. Vkljub temu pa obstojajo razlogi, ki opravičujejo nadaljnje delo upokojenca, oziroma vsaj nalagajo, da to vprašanje obravnavamo z ustrezno pozornostjo, Raven pokojnin je merilo zadostnosti pokojninskih dajatev za preživljanje upokojenca. V večini primerov pa so pokojnine nizke in je iz socialno-političnih razlogov utemeljeno, da upokojenec k pokojnini še nekaj zasluži. Zaradi tega včasih ni oportuno zahtevati naj upokojenec preneha z delom, da bi tako izpolnil pogoj za pridobitev pokojnine. Večkrat pomanjkanje delovne sile zahteva, da upokojenec delajo naprej in je taka zaposlitev v interesu izpolnjevanja proizvodnega načrta. V precejšnjem številu sistemov pa je vstopna starost za pokojnino določena tako visoko, da prakrično noben upokojenec v tej starosti ni več sposoben za delo in dejansko preneha z delom. Ugotavljanje ali je zaposlen ali ne, je zaradi tega nepotrebno in večkrat nalaga administraciji več stroškov kot pa je koristi od prepovedi izplačevanja pokojnine ob zaposlitvi.

Konvencija o minimalni normi socialne varnosti pa, upo-

šteevajoč konkretne potrebe posameznih narodnih gospodarstev, dopušča suspenz izplačevanja pokojnine, kadar je upokojenec zaposlen ali če njegov zaslužek presega določeno mejo. Kot smo omenili, je tak ukrep utemeljen, če gre za financiranje sistema iz drugih sredstev kot pa so prispevki samega zavarovanca. Posebno so očitni ukrepi ustavitve izplačevanja pokojnine v profesionalnih pokojninskih sistemih, kjer so tako delavci sami, še bolj pa morda delodajalci, zainteresirani na tem, da se v podjetjih napravi prostor mladim delavcem, od katerih se pričakuje večja storilnost.

Iz povedanega vidimo, da je treba problem zaposlitve upokojenca obravnavati zelo obzirno, ker obstojajo utemeljeni razlogi za dovolitev in za prepoved zaposlitve, oziroma za počivanje izplačevanja pokojnine dokler je upokojenec zaposlen. Vsekakor je rešitev tega vprašanja ozko povezana z določitvijo višine vstopne starosti pri kateri upokojenec lahko zahteva pokojnino. Omejevanje možnosti zaposlitve zadržuje delavce v delovnem procesu in stimulira določitev starostne meje na višji ravni.

Zavarovalna doba je ob starosti dodaten pogoj za pridobitev pravice na starostno ali invalidsko pokojnino. Ta doba ima dve funkciji:

- skladno s koncepcijo, da zavarovanec z določenim dolгим prispevanjem v sklad pridobi pravico do pokojnine, ne glede na starost predstavlja ta doba pravi pogoj za pridobitev pokojnine,
- obenem pa predstavlja element zavarovanja proti zlorabam, da ne bi zavarovanci takoj ob vstopu v zavarovanje mogli zahtevati pokojninskega varstva.

Oba ta dva elementa sta važna za presojo pomembnosti zavarovalne dobe v pokojninskem sistemu. Kadar se ta sistem financira z zbiranjem kapitala od vsakega posamez-

nika, zavarovalna doba nima posebnega pomena, saj je pokojnina odvisna od vplačanega kapitala, ki se obrestuje do starosti, ki pomeni pogoj za priznanje pokojnine in tako zbrana sredstva razporedimo na čas prejemanja pokojnine. V sistemu dokladnega financiranja, ko sredstva zbrana v kratkih časovnih obdobjih pokrivajo obveznosti do takratnih upokojencev, pa ima zavarovalna doba, poleg preventivnega, tudi globlji družbeni pomen. Pri takem sistemu financiranja se zahteva od aktivne generacije, in s tem od vsakega posameznega zavarovanca, da določeno dobo vzdržuje neaktivno generacijo, v katero spada poleg upokojencev tudi mladina, da bi tako pridobila pravico, da bo bodoča aktivna generacija vzdrževala njo. In to trajanje obveznosti vzdrževanja predstavlja minimalno zavarovalno dobo, ki daje pravico do pokojnine. Ta je pri nas določena načelno na 20 let, izjemno pa tudi na 15 let.

Prispevanje določeno daljšo dobo ima tudi pomen za samo višino pokojnine. Cilj je, da naj pokojnina v starosti zagotovi ustrezno vzdrževanje. Ta namen pa ne bi mogel biti izpolnjen, če bi se pokojnina izplačevala ob vsaki tudi najkrajši zavarovalni dobi. Zagotovitev preživljanja bi v takem primeru padla na breme ostalih zavarovancev in jih postavlja v neugodnejši položaj, ker bi imeli ali nižje pokojnine ali pa bi morali plačevati višji prispevek. Vsak mora zaradi tega, da bi si zagotovil določen življenski minimum, tudi plačevati prispevke določeno minimalno dobo. Zaradi tega taka doba deluje tudi preventivno, da odbija od zavarovanja osebe, ki bi hotele takoj v začetku uživati pravice, niso pa v stanju, da prebijejo v zavarovanju potrebno zavarovalno dobo. Pred vsem velja to za osebe s pričakovano invalidnostjo.

Skoraj vsi sistemi pokojninskega zavarovanja, ki so namenjeni delavcem se zadovoljijo z zavarovalno dobo petih let kadar gre za invalidnost, dočim so staži v primeru starosti postavljeni skoraj povsod na 15 let. Ob-

stoja le par primerov, ko se zahteva višja zavarovalna doba, pri čemer pa tudi staži v trajanju štirih, petih ali desetih let niso redki.

Dolžina zahtevane zavarovalne dobe ima lahko negativen vpliv na učinkovitost varstvenega sistema v času, ko se sistem uvaja, oziroma ko se vanj vključujejo nove kategorije zavarovancev. Čim daljši je zahtevani staž, toliko več ostane v takem primeru oseb izven varstvenega sistema, ki bi jih bilo treba zavarovati, ker ne morejo več zadostiti pogojem zavarovalne dobe. Zaradi tega konvencija o minimalni normi socialne varnosti priporoča državam, naj olajšajo pogoje za pridobitev pravice do pokojnine generacijam, ki so po starosti blizu pogojem za pridobitev pokojnine. Za to obstoja več načinov. Eden od njih je v tem, da se zahtevana predhodna zavarovalna doba stopnjuje po starosti zavarovanca; čim bližje je ta vstopni starosti ob uvedbi zavarovanja toliko nižja je zahtevana zavarovalna doba. Pri tem seveda se nek minimum v trajanju dveh ali treh let zahteva v vsakem primeru. Enostavnejša je rešitev v sistemih, ki v zavarovanje ne všttevajo zavarovalno dobo kot tako, temveč čas opravljanja poklica v delovnem razmerju ali kot svoboden poklic. V taki ureditvi se prejšnje opravljanje poklica pred uvedbo zavarovanja všteva kot čas zavarovanja. Ostaja pa še vedno odprto vprašanje pri vključitvi novih kategorij v zavarovalni sistem, če je splošni sistem zasnovan na delovnem razmerju, vključujejo pa se svobodni poklici. Čeprav je drugi način rešitve enostavnejši in so ga usvojile vse socialistične države, ima vendar to pomanjkljivost, da omogoča občutne zlorabe pri dokazovanju prejšnjega opravljanja poklica, ki tvori zavarovalno dobo v na novo uvedenem pokojninskem sistemu.

Ko izpolni normalno določeno starost in zavarovalno dobo lahko zavarovanec realizira svojo pravico iz pokojninskega zavarovanja. Pri tem je pri starostni pokojnini nepomembno ali je za delo še sposoben ali ne.

Obstojajo pa primeri, ko zavarovanec pred izpolnitvijo pogojev glede starosti in zavarovalne dobe že dalj časa ne more redno delati ali pa ne more najti zaposlitve. Da bi zadovoljili potrebe le-teh predvidevajo nekateri sistemi možnost uveljavitve pokojnine pred izpolnitvijo pogoja normalne vstopne starosti. Starost pri kateri moški lahko uveljavijo pokojnino niha med 50 in 63 leti, najpogostejša pa je starost 60 let. V danem primeru gre za tako imenovano predčasno pokojnino, ki predstavlja poseben problem tudi v našem pokojninskem zavarovanju. Ta oblika pokojnine je socialno-politično utemeljena, vendar mora imeti v svojem bistvu drugačen cilj kot pa ga ima naša predčasna pokojnina. V našem sistemu je predčasna pokojnina in njena uveljavitev odvisna od želje in volje zavarovanca samega, brez raziskave objektivnih pogojev, ker taki sploh niso predpisani. Čim je zavarovanec izpolnil 55 let starosti in 35 let zavarovalne dobe lahko uveljavi znižano starostno pokojnino. V našem sistemu gre torej za redno pokojnino ob lažjih pogojih in ob nepomembnem znižanju njene višine.

Predčasna pokojnina pa ima drugačen namen. Iz ankete, ki jo je izvedel Stalni odbor za pokojninsko zavarovanje Mednarodnega združenja za socialno varnost v letu 1964 izhaja, da predčasna pokojnina zasleduje cilj oskrbeti na starost osebe, ki so dopolnile relativno dolgo zavarovalno dobo, ki pa so zaradi invalidnosti ali bolezni, ali zaradi tega ker so pred izpolnitvijo rednih pogojev izgubili delo, morali izstopiti iz zavarovanja. Minimalna zavarovalna doba je v teh primerih večinoma določena na 15 let.

Tako določena pokojnina se v večini primerov znižuje za ustrezen odstotek, pač zaradi tega, ker niso izpolnjeni redni pogoji, na katerih se zasnivajo aktuarske kalkulacije sklada. Večina sistemov, ki znižujejo pokojnino določa tudi način zniževanja. Nekateri imajo določene fiksne odstotke (od 0,6 do 8 %) za vsako leto predčasnega prejemanja pokojnine, dočim drugi znižujejo pokoj-

nino za toliko kolikor znaša razlika izračunana na podlagi zavarovalne računice glede na leta za katera se pokojnina dalj izplačuje. Gre pa v bistvu za razporeditev redne pokojnine na daljše časovno obdobje.

Podoben, vendar obraten proces poznajo nekateri sistemi v obliki povečevanja pokojnine, kadar upokojenec ne uveljavi pokojnine, čeprav ima nanjo že pravico in dela naprej. V takih primerih se pokojnina ustrezno povečuje, običajno za odstotek za kateri pokojnina normalno raste za vsako leto zavarovanja. Nekateri sistemi stopnjujejo ta odstotek, ker želijo posebno vzpodbujati ostajanje v delovnem procesu iz ekonomskih in tudi finančnih razlogov pokojninskega zavarovanja. Povečevanje pokojnine čez maksimalno določen odstotek ob rednih pogojih je tipičen element stimulacije zaposlitve, ob tem pa pomemben dejavnik, ki vpliva na stabilnost sklada pokojninskega zavarovanja.

Za zagotovitev eksistence starega človeka pa ni toliko važen sam mehanizem pogojev, ki morajo biti izpolnjeni za pridobitev pravice do pokojnine, kot pa njena višina. Ali bo zavarovanec ob izpolnjenih pogojih uveljavil pokojnino ali ne, je na koncu odvisno od njegove svobodne odločitve. Le pri invalidnosti nima izbire, ker ga k temu sili nezmožnost za pridobitno delo. Posebno vprašanje pa je, kako naj se oblikuje sama pokojnina in kako jo je treba obravnavati v času prejemanja, da bi bil zagotovljen pogoj preživetja.

Ko gre za zavarovanca, ki se želi upokojiti, moramo izhajati s stališča, da je le-ta že pred upokojitvijo na določen način sam sebi zagotavljal preživetje s svojim delom in zaslužkom. Če gledamo na pokojnino kot nadomestni vir, ki je stopil na mesto prejšnjega zaslužka, tedaj se tudi pokojnina lahko ravna po dveh osnovnih kriterijih:

- zagotovi naj preživetje v višini stroškov življenjske-

ga minimuma ali iznad njega. V tem primeru pokojnina ni odvisna od prejšnjega dohodka, temveč se oblikuje po kriteriju zagotovitve vzdrževanja;

- zagotovi naj nadomestilo izgubljenega dohodka, ki ga je zavarovani imel pred upokojitvijo in s katerim se je preživiljal. V tem primeru se pokojnina odreja v določenem odstotku od prejšnjega dohodka. K tem pokojninam se dodajajo skoraj povsod ustrezni dodatki za družinske člane, ki jih je upokojenec dolžan vzdrževati.

Prvi način zagotovitve pokojnine v višini dejanskih ali predpostavljjenih potreb uživalca pokojnine in oseb, ki jih vzdržuje, se uporablja v pokojninskih sistemih, ki varujejo celotno prebivalstvo določene države in se običajno financirajo iz državnih sredstev. Pri tem obstojajo razlike v zagotovitvi vzdrževanja družinskih članov. Možno je, da imata tako mož, kot žena pravico na enako pokojnino, bolj pogosti pa so primeri, da se za vzdrževane družinske člane plačujejo posebni dodatki, ki so ponekod odvisni od ocene imovinskega stanja družine.

Določanje pokojnine po prejšnjem dohodku je najpogostejši način in tipičen za sisteme socialnega zavarovanja, ki se financirajo s prispevki zavarovancev. Zaslužek je kot zavarovana osnova obenem tudi podlaga za plačevanje prispevkov v enakem odstotnem odnosu za vse zavarovance. Odstotna udeležba pokojnine v osnovi za plačilo prispevka in starostna struktura zaposlenih določata višino prispevka oziroma obremenitev zavarovanca in ostalih dejavnikov, ki sodelujejo v financiranju, to je delodajalca in družbeno politične skupnosti. Gotovo pa je, da mora pokojnina kot nadomestilo prejšnjih sredstev za preživljanje, zagotoviti ustrezno vzdrževanje tudi za upokojenca. Zaradi tega konvencija o minimalni normi socialne varnosti, ne glede na to, kakšno obliko ima pokojnina, predpisuje njeno minimalno višino. Konvencija zahteva, da naj doseže pokojnina najmanj 40 % normalnega zaslužka kvalificiranega delavca, če je osnova za določitev po-

kojnine prejšnji zaslužek upokojenca.

Za realnost pokojnine pa ne zadostuje zgolj dejstvo, da se pokojnina določa po prejšnjem zaslužku. Pri prvi določitvi pokojnine je treba pri računanju osnove zagotoviti tudi realno vrednost tega preteklega zaslužka. Osnova za določitev pokojnine se v skoraj vseh sistemih socialnega zavarovanja jemlje iz več let pred upokojitvijo in tvori neko povprečje tega, kar je zavarovanec s svojim delom prislužil. Dejstvo pa je, da postopno razvrednotenje denarja zmanjšuje vrednost teh zaslužkov in če bi jih jemali v poštev v nominalni vrednosti, bi rezultat ne odražal njihove prave vrednosti. Upokojencu je treba zagotoviti tako višino pokojninske osnove in s tem pokojnine, da bo predstavljala tako kupno moč kot so jo imeli zaslužki pred upokojitvijo. Če gospodarski procesi znižujejo kupno moč zaslužkov iz preteklih let, je tedaj le-te treba pri izračunu pokojninske osnove povečati za toliko, kolikor je v tem času padla kupna moč denarja, to je, treba jih je valorizirati. To je osnovni pogoj zagotovitve realne vrednosti pokojnine ob njenem nastanku. Valorizacija pokojninske osnove je ena od modernih pridobitev pokojninskega zavarovanja, nastala pa je iz neobhodne potrebe zaradi velikega razvrednotenja posameznih nacionalnih valut.

Na tak način izračunana pokojnina odgovarja kupni moči denarja v času, iz katerega se jemljejo zaslužki za izračun pokojnine. S tem pa seveda problem v celoti ni rešen. Pokojnina sama je, po tem ko se že izplačuje, podvržena istim gospodarskim procesom, kot prejšnji zaslužek. Tudi ona izgublja zaradi razvrednotenja denarja na svoji kupni moči. Če torej varstveni sistem starih ljudi želi zagotoviti le-tem ustrezno življenjsko raven, mora vzdrževati tudi realno kupno moč tekoče pokojnine. Zaradi tega je nujno, da se tudi pokojnine same občasno povečujejo po določenem sistemu.

Pri tem se je treba seveda odločiti, po kakšnem krite-

riju naj se pokojnine povečujejo. Poskusov v tem pogledu je bilo več, vendar sta se v glavnem obdržala dva načina, ki pa se lahko kombinirata:

1. upokojencu je treba zagotoviti realno vrednost pokojnine iz časa ko je bila priznana. Zaradi tega je v določenih časovnih razdobjih potrebno pokojnine povečati za toliko kolikor so se dvignili življenski stroški, ki se odražajo v naraščanju cen. Pri tem je pomembno še to, ali naj se pri izračunu dviga cen upoštevajo vsi predmeti, ki jih troši prebivalstvo na sploh ali samo specifični iz upokojenčevega asortimana potrošnje. Gotovo je drugi način ustrežnejši,
2. pokojnine je treba povečati za toliko kolikor so porastli osebni dohodki aktivnih zavarovancev, oziroma pokojninska osnova tistih, ki so v letu pred valorizacijo odšli v pokoj. Ker povišanje osebnih dohodkov ne vsebuje le povišanja, ki je nastalo zaradi porasta cen, temveč tudi zaradi povečane produktivnosti dela, ta način valorizacije dovoljuje upokojencem udeležbo na povečanem standardu. Taka ureditev je brez dvoma upravičena, saj so upokojenci soustvarjali proizvajalna sredstva, s katerimi aktivni zavarovanci ustvarjajo pogoje za boljši standard. Udeležba v standardu, ki se kaže v povečanem osebnem dohodku je torej upravičena zahteva in valorizacija na podlagi porasta osebnega dohodka utemeljen ukrep za preživljanje upokojenca na ustrezni ravni.

Valorizacija sama, kakor je pomembna in danes že neobhoden sestavni del učinkovitega pokojninskega sistema, vendar ne more povsod in vedno zagotoviti ustreznega preživljanja. Nekateri pokojnine so zaradi najrazličnejših pogojev, ki vplivajo na njihovo višino, same po sebi nizke in ne zadoščajo za preživljanje. Pred vsem vpliva tu kratka zavarovalna doba in nizka osnova za določitev pokojnine. V takem primeru je običajno potrebna posebna intervencija, če želimo zagotoviti ostarelemu upokojencu

vzdrževanje vsaj v višini življenskega minimuma. Pokrivanju razlike med dejansko pokojnino in življenskim minimumom, ki ga je seveda treba določevati ustrezno vsakočasnim gospodarskim razmeram in tudi enako valorizirati kot pokojnino samo, je namenjen posebni dodatek k pokojnini ali zagotovljena višina pokojnine. Izpod ravni le-te se ne sme izplačevati pokojninska dajatev. Ta razlika nosi v našem sistemu pokojninskega zavarovanja ime "varstveni dodatek". V tem primeru gre za čisto dajatev socialnega skrbstva, ki nima pokritja v sredstvih zbranih s prispevki posameznega zavarovanca. Pokriva se po načelu solidarnosti s povečanimi prispevki ostalih zavarovancev. Največkrat pa za take namene prispeva vse ali določen del družbeno-politična skupnost iz splošnih davčnih virov.

S tem pa, da staremu človeku zagotovimo vire za preživljanje bodisi v obliki pokojninskega sistema ali pa na drugačen način, še ni storjeno vse kar je zanj potrebno storiti. Ta opažanja vodijo k določeni preorientaciji tudi znotraj pokojninskega zavarovanja, ki se ne more omejevati le na materialno preskrbo upokojenca z izplačevanjem pokojnine v ustrezni višini, temveč so potrebni še drugi dodatni ukrepi, celo vse bolj, ki pridobivajo na pomenu.

Tudi v pokojninsko zavarovanje prodira vse bolj nov način administrativnega dela in pokojninsko zavarovanje se vse bolj centralizira in avtomatizira. Danes si modernega pokojninskega zavarovanja, celo ugotavljanja pogojev in višine same pokojnine, ne moremo več predstavljati brez močernih elektronskih računalnikov. Stroj danes nadomešča, kjer je le to mogoče, prejšnjo živo delovno silo delavca v pokojninskem zavarovanju. Človek, zaradi katerega pa to zavarovanje obstoja in deluje, pa ostaja tak kakor je bil z vsemi svojimi velikimi in malimi življenskimi problemi, ki jih je treba reševati. Doslej so se ti reševali vzporedno z osebnim kontaktom delavca v pokojninskem zavarovanju in zavarovanca oziroma upokojenca. Med te odnose pa se vse bolj vrinja stroj kot nujno pomožno sredstvo, ki pa ima vendarle za posledico, da

služba pokojninskega zavarovanja postaja postopoma vse bolj brezosebna. Pri nas smo sicer šele na začetku procesa, ki v drugih državah že kaže svoje posledice, vendar moramo tudi mi računati z njimi in pravočasno ukrepati, da se pokojninsko zavarovanje ne bi spremenilo v brezdušen aparat, ki bi upokojenca obravnaval kot številko in nič več.

Ker razvoja mehanizacije postopkov ni mogoče zavreti in bi bilo to tudi nesmotrno, je potrebno poiskati drugačna sredstva, da bi preprečili njene negativne posledice. Pred vsem je treba znotraj pokojninskega zavarovanja in zunaj njega poiskati ustrezne socialne službe, ki bodo ne le nadomestile, temveč celo pojačale delo, ki so ga opravljali delavci v pokojninskem zavarovanju. Uvedba elektronske obdelave podatkov in modernizacija ostalih postopkov v pokojninskem zavarovanju bo pripeljala do viškov osebja v pokojninskem zavarovanju. Ti viški pa bodo in so že le navidezni. Modernejši načinidela zahtevajo tudi modernejše izobražene kadre, da bi mogli biti kos nalogam, ki jih bodo sprejemali. Med take modernejše kadre spadajo tudi socialni delavci za delo z upokojenecem in za reševanje njegovih problemov. Kolikor se bo za te potrebe lahko ustanovila ustrezna polivalentna socialna služba je toliko boljše. Vsekakor pa bo potreben za oskrbo starih specializiran kader, ki ne bo znal samo tolažiti, temveč tudi pomagati in intervenirati v strokovnih zadevah pokojninskega zavarovanja.

Zaradi povedanega lahko v svetu že opazimo tudi v samem pokojninskem zavarovanju močno stremljenje po ustanavljanju posebnih socialnih služb, namenjenih prav upokojenecem in njihovim družinam. Med te spadajo najrazličnejše oblike pomoči, ki jih zavarovanje organizira za ostarele in sicer: pomoč v gospodinjstvu, dnevna rekreacija in počitnice, organizacija dnevne prehrane v posebnih kuhinjah, posvetovalnice itd. Razen tega seveda v še pomembnejši meri opravljajo to poslanstvo posebne institucije, ki jih organizirajo država in občine. Na tem področju, ki naj bistveno dopolnjuje materialno preskrbo je veliko potreb in še več možnosti za uspešno sodelovanje vseh dejavnikov, ki jim je pri srcu dobro počutje in sreča starega človeka.

Upokojitev in upokojevanje iz stališča gerontologije

Doc. dr. Bojan Accetto

1. UVOD

"Ekonomska neodvisnost starejših ljudi je ena izmed osnovnih zahtev socialne gerontologije. Od vseh načinov za urejanje ekonomske neodvisnosti starejših prebivalcev, bodisi, da jih vzdržujejo otroci, bodisi, da prejemajo socialno podporo družbenih organizacij ali državne uprave, ali pa pokojnino - je zadnji način prav gotovo najboljši. Menimo, da je vprašanje pokojnin nasploh eno bistvenih vprašanj, ki ga družba nujno mora rešiti na čim ustreznejši način, saj je od tega, posebno v naših življenskih razmerah odvisno celotno programiranje socialne gerontologije. Proces upokojitve in fleksibilnost delovne starostne meje pa prinese s seboj za posameznega in družbo mnogo materialnih in socialno-medicinskih problemov, kakor tudi mnogo psiholoških konfliktnih situacij" (Accetto, 1.)

Te misli, katere sem napisal leta 1966, so danes še prav tako aktualne kot takrat, predvsem pa utemeljujejo, da je bila tema "upokojitev in problemi ob upokojevanju" predvsem pravilno izbrana za redno skupščino slovenskega gerontološkega združenja. Vprašanja upokojevanja in upokojitve so nadvse pomembna iz zornega kota socialno-medicinskih delavcev, vendar zagotovitev sigurne starosti tako v smislu materialne, medicinsko-socialne in duševno-psihične varnosti pomeni gigantsko delo sedanjosti in bodočnosti ne samo za nekatere poklice, temveč za celotno družbo (Gercke, 3).

Kot zdravnik, ki po svojem poklicu nisem dovolj razgledan v finančno-ekonomski problematiki, se današnje razprave

ne morem udeležiti v zvezi z upokojevanjem iz zornega kota ekonomike. Moj prispevek v zvezi s problematiko upokojevanja in upokojitve lahko izhaja le iz stališča gerontologije, to je panoge, ki se bavi z eksperimentalnimi, socialnimi in medicinskimi aspekti staranja in starosti. Povezanost socialne z medicinsko gerontologijo je na mnogih popriščih dela med seboj neločljiva ; tudi upokojitev, ki sodi sicer prvenstveno v področje socialne gerontologije, ima mnogo skupnega s problemi, s katerimi se ukvarja medicinska gerontologija ali geriatrija.

V Sloveniji je že četrta milijona prebivalcev starejših od 60 let, kar pomeni, da je vsak sedmi oziroma osmi Slovenec starejši od 60 let. Jasno, da ima ta sprememba v demografski strukturi prebivalstva v primeri z letom 1958, ko je bilo število 60 in več let starih še enkrat manjše, mnogo izdatnejše socialne in zdravstvene probleme. Socialno-ekonomske v tem smislu, ker je potrebno veliko več finančnih sredstev za materialno varnost teh starih prebivalcev, zdravstvene pa v smislu aдекватnega urejanja zdravstvenega varstva občanov. Kako je ta problem pereč iz stališča zdravstvenega varstva pove podatek, da je bilo v ljubljanskih kliničnih bolnišnicah že leta 1967 ob junijski analizi bolnikov po starosti kar 42 % onih, ki so bili starejši od 60 let (Accetto, Ibrahimpašić, 2). V zadnjih letih pa se je število starejših bolnikov še povečalo. Znatno večje pa je število starejših bolnikov v ostalih bolnišničnih ustanovah širom Slovenije, ki pred seboj nimajo tako stroge sprejemno-triažne službe kot ljubljanske klinične bolnišnice.

Poleg navedenih socialno-zdravstvenih problemov kot sta socialna in zdravstvena varnost v starosti, pa se pojavljata v zvezi z upokojitvijo še dve vprašanji, s katerimi se ukvarja medicinska gerontologija:

- a) stalno se vprašujemo, ali obstoja kakršnakoli korelacija med staranjem, delom in zdravstvenim stanjem
- b) kako gleda na določevanje starostne dobe za upokojitev

socialna in medicinska gerontologija.

2. STARANJE, DELO IN ZDRAVSTVENO STANJE ZAPOSLENIH

H o r o n (cit. po 10) je leta 1960 ugotovil v Angliji, da delajo starejši delavci v slabših delovnih pogojih kot mlajši, da njihovo delo posameznika sicer mentalno manj obremenjuje, pač pa zahteva znatno večjo porabo fizične energije. Tako, sicer enostavno delo, a vendar fizično težko, vodi do vedno manjše adaptacije, ki je v višji starosti do neke mere že izražena in tudi sama po sebi predstavlja znamenje staranja. Te manjše adaptacijske sposobnosti pri starejših delavcih je istega leta dokazal z obširnimi študijami tudi L e G r o s - C l a r k v Angliji (cit. po 9). Zaradi tega postavljamo vprašanje, če ni mogoče taka neadekvatna zaposlitev starejših oseb tudi eden od vzrokov predčasnega staranja in slabšega zdravstvenega stanja ugotovljenega pri starejših zaposlenih.

Po obsežnih študijah, ki jih je napravil nizozemski institut za preventivno medicino leta 1962, je znano, da naraščajo pri starejših zaposlenih - tako ženah, kot tudi moških - predvsem srčno žilna obolenja, obolenja živčnega sistema in gibal. Prav možno je, da je razvoj teh obolenj - do neke mere tudi morda nastanek - povezan z vrsto dela kasnega obdobja srednje življenske dobe, čeprav je težko negirati tudi možnost, da je bila pri posameznikih izražena predispozicija za ta obolenja že v mladosti, ali zgodnji srednji življenski dobi. Po teh ugotovitvah že lahko sklepamo, da pomeni adekvatna zaposlitev starejših oseb važen dejavnik, da ne pride do predčasnega staranja kot tudi to, da lahko starejši ljudje vrše ustrezno delo še dalj časa ob dobri telesni in duševni kondiciji.

Zdravnika - gerontologa prav gotovo zanima, kakšni so

odnosi med upokojitvijo in zdravstvenim stanjem po upokojitvi. Izredno obsežna ameriška longitudinalna študija, ki sta jo izvršila S t r e i b in T h o m s o n (6) ni mogla potrditi mnenja nekaterih, da obstoje razlike v obolevnosti in umiranju med upokojenci in še enako starimi aktivnimi uslužbenci ; z drugimi besedami, avtorja nista mogla ugotoviti, da upokojitev večja obolevnost in smrtnost upokojenih v primeri z enako starimi še aktivnimi uslužbenci. Obratno pa sta ugotovila J o r e s in P u c h t a (4), ki sta obravnavala starejše prebivalstvo v Hamburgu: ta dva avtorja namreč ugotavljata, da je v Hamburgu med upokojenci več bolnikov, kot med zaposlenimi istih let. Kakor vidimo, gre za dve diametralno nasprotni ugotovitvi, vendar pa je zelo možno, da sta dobila Jores in Puchta drugačne rezultate zaradi tega, ker so bili obravnavani starejši (v študiji) v zadnjem desetletju svoje delovne dobe neadekvatno zaposleni.

Bolj ali manj je znano, da nadaljevanje dela po upokojitvi ugodno vpliva na psihično in fizično zdravje človeka. Na seminarju, ki ga je organiziral evropski biro svetovne zdravstvene organizacije v Kijevu leta 1963 v zvezi s preprečevanjem prezgodnjega staranja, je bila večina prisotnih raziskovalcev mnenja, da pomeni nadaljevanje dela na odrejenem delovnem mestu z manjšo telesno aktivnostjo važen predpogoj za ohranitev zdravja. Obratno pa je tudi res, da lahko pomeni upokojitev, posebno če je nenadna, kar preko noči, za človeka močno traumatizacijo. Na tak način nastalo zdravstveno problematiko, ki se žal prevelikokrat konča fatalno, imenuje Jores "penzijska smrt".

S t r e i b in T h o m s o n sta preiskovala korelacijo med upokojevanjem in zdravstvenim stanjem (7) ter sta ugotovila, da slabo zdravstveno stanje starejših nikakor ni posledica upokojitve. Ugotovila sta, da je bolezen, ki je bila ugotovljena neposredno po upokojitvi, pričela že davno preje in da so bili starejši uslužbenci le premnogokrat zaradi slabega zdravstvenega stanja predčasno upokojeni. To bo razvidno tudi iz problematike upokojevanja

uslužbencev in nameščencev zapadno nemških železnic, kar bom navedel kasneje. Do teh zaključkov so prišli leta 1957 tudi T y h u r s t in sodelavci (8) po raziskovanjih v Kanadi in Združenih državah Amerike, ki so v zaključku svojega dela dobesedno napisali da "upokojitev ne priližba smrti, ali pa poslabša zdravstveno stanje upokojencev". Naj navedem še Z o n n e w e l d a (10) iz Nizozemske, ki je obravnaval 3000 ljudi obeh spolov v starosti preko 65 let ter ugotovil, da pri skupini onih, ki so bili upokojeni, ni bilo večjega obolenja, kot pri skupini onih, ki so bili po 65. letu starosti še v aktivnem delovnem razmerju. Razumljivo pa je, da je iz svoje študije izključil vse one upokojence, ki so bili upokojeni zaradi slabega zdravstvenega stanja.

Po vsem povedanem že lahko zaključimo, da upokojitev sama ne prispeva k slabšemu zdravstvenemu stanju, še posebno, če je ta upokojitev planirana in več let poprej dobro pripravljena.

3. DOLOČEVANJE STAROSTNE MEJE ZA UPOKOJITEV IZ STALIŠČA GERONTOLOGIJE

Odgovoriti moramo tudi na drugo vprašanje, kako iz stališča socialne in medicinske gerontologije določiti starostno mejo za upokojitev. To določajo družbe v raznih deželah različno, nanjo pa vplivajo različni bolj ali manj tehtni faktorji. Naj navedem le nekatera mnenja iz obširnega slovstva, ki obravnava zgornjo starostno mejo za upokojitev:

Obstoje skupine prebivalstva v raznih deželah, ki trde, da je starostna meja za upokojitev moškega v starosti 65 let in za ženo v starosti 60 let previsoko postavljena. Te trditve argumentirajo zelo enostavno, češ, da je ob taki dolgi delovni dobi zasluženi večer življenja prekratek, največkrat pa še prepleten z boleznijo. Drugi menijo, da je kakršnakoli premaknitev starostne delovne meje navzgor

neslisel, ker bo uvajanje avtomatizacije in racionalizacije dela, ki je perspektiva bodočnosti, nujno zmanjšalo število obstoječih delovnih mest in bo nastopila brezposelnost. Tretji so mnenja, da bo moderen način življenja in tak tempo dela, katerega uvajamo, skrajšal obdobje delovne sposobnosti in celo poprečno življenjsko dobo tako, da celo dosedaj določena zgornja starostna meja za upokojitev ne bo več vzdržna. Ne nazadnje pa narekuje starostno mejo za upokojitev demografska, kakor tudi finančno-ekonomska situacija te ali one dežele. Ureditve pokojnin iz teh zornih kotov ne negira teh ali onih načelnih izhodišč pri določevanju zgornje delovne starostne meje, žal pa je ta finančno - ekonomska situacija le prevečkrat edino vodilo reševanju pokojninskega vprašanja.

Naj gre že za katerokoli od navedenih mnenj, naj bodo razlogi za eno ali za drugo navedeno mnenje še tako tehtni, nobeno od naštetih ne moremo sprejeti brez pridržkov iz stališča gerontologije, ker vemo, da zahtevajo gerontološki principi v zvezi z določanjem zgornje delovne starostne meje upoštevanje biološke starosti tako poedinca, kakor tudi različnih skupin prebivalcev.

Prav gotovo je najbolj enostavno določiti zgornjo delovno starostno mejo administrativno, z ugotovitvijo koledarske ali kronološke starosti, ki je izmerljiva z urami, meseci, dnevi in leti, ki je homogena in kontinuirana. Mnogo težje pa je izmerljiva biološka starost, ki je izraz telesnih funkcij in duševnih zmogljivosti v določenem časovnem obdobju. Kako je urejanje upokojevanja s pomočjo koledarske starosti nevzdržno bi želel prikazati na primeru uslužbencev zapadno-nemških železnic (S c h u b e r t, 5):

10,3 % vseh uslužbencev ima ob upokojitvi predpisano starostno dobo.

1,8 % uslužbencev dela do 62 leta starosti, vendar so do te starosti izpolnili predpisano delovno dobo.

9,4 % jih tekom delovnega razmerja umre.

0,8 % pa je tistih, ki so bili predčasno upokojeni zaradi nezgode pri delu.

Če te odstotke seštejemo potem lahko ugotovimo, da le 22,3 % uslužbencev zapadno-nemških železnic nekako odgovarja principom predvidene administrativne upokojitve, določljive s koledarsko starostjo. Obratno pa ugotavljamo, da kar 74,7 % uslužbencev preneha z delom predčasno - pred administrativno določeno koledarsko starostjo - in to zaradi bolezni ali prezgodnje ostarelosti. Pa ne samo to: ugotovili so zanimivo dejstvo, da je med predčasno upokojenimi le 10 % uradnikov, poluradnikov in delavcev na notranjih delih, kar 90 % delavcev pa je onih, ki so zaposleni na zunanjih delih.

Podobne študije, izdelane v Zvezni republiki Nemčiji, ki prav tako kažejo na nevezdržnost kriterija koledarske starosti za upokojevanje, so bile napravljene tudi za zdravstvene delavce in kmečko populacijo.

Prepričan sem, da bi lahko napravili podobne analize tudi v naši republiki, mogoče so celo že napravljene. Najbrže bi lahko ugotovili, da le pri relativno majhnem odstotku zaposlenega prebivalstva dosežemo predpisano koledarsko starost za upokojitev in to zaradi velikega števila predčasno invalidsko upokojenih, ko bolezen in prezgodnja ostarelost diktirata upokojitev.

Mogoče bo kdo dejal, da sta pojma invalidska upokojitev in določevanje biološkega staranja, ki sovpada s pojmom fleksibilnost delovne starostne meje za upokojitev identična, kar pa ne drži.

O pojmu in problemih invalidske upokojitve smo danes že slišali. Želel bi pa opredeliti pojem biološkega staranja, ki je močno povezan s pojmom fleksibilnosti delovne starostne meje. Najpreje pa si moramo biti na jasnem, kateri faktorji vplivajo na biološko staranje.

1. Najbolj nerazčiščeni in nerazjasnjeni so genetični-

dedni faktorji, na katere zaenkrat še ne moremo vplivati. Raziskovanje tega področja prevzemajo mnogi eksperimentalni gerontološki instituti v svetu.

2. Na biološko staranje močno vplivajo bolezni, še posebej obolenja srca in ožilja, predvsem arterioskleroza in arterijska tromboza. Raziskovanja na tem področju, še posebno, kar tiče preventive arterioskleroze, so danes v svetu med najpomembnejšimi. Institut za gerontologijo in geriatrico v Ljubljani usmerja svojo raziskovalno dejavnost prav na to področje.

3. Zelo važen faktor, ki vpliva na biološko staranje iščemo v načinu življenja. Razdrobljenost v delu, hiter tempo dela, delo na tekočem traku in nekatere vrste dela prav gotovo vplivajo na hitrost biološkega staranja.

4. Le v majhni meri pa vplivajo na hitrost biološkega staranja stopnja civilizacije in življenjski standard.

5. Prav gotovo so zelo važni tudi sociološki in psihološki problemi, ki so povezani s pogoji dela in samim delovnim mestom.

Biološko staranje je torej pogojeno z mnogimi dejavniki, upokojevanje po kriteriju biološkega staranja zahteva upoštevanje vseh teh dejavnikov, zahteva mnogo več dela in truda kot pa upokojevanje le z ozirom na invalidnost pri invalidskem upokojevanju.

Vsi mi pričakujemo izsledke eksperimentalne gerontologije na področju ugotavljanja biološkega staranja in starosti, vsi gerontološko usmerjeni biologi žele najti čimveč testov, s katerimi bomo lahko ugotavljali biološko starost posameznikov. To ni pomembno področje dela le v zvezi z upokojevanjem, naj povem, da še bolj v zvezi z vrednotenjem zdravilnih sredstev, ki so danes nekritično deklarirana kot sredstva za upočasnitev procesov staranja. Mislim, da je to izredno važno, če hočemo posta-

viti ta socialni in medicinski problem na realna in racionalna tla.

Povsem dosedaj povedanem, nam postaja tudi jasno, da moramo z najrazličnejšimi prijemi poskušati zmanjšati razkorak med koledarsko in biološko starostjo, skušati moramo čimbolj približati biološko starost koledarski, perspektiva pa je celo v tem, da bo biološko staranje počasnejše od koledarsko-kronološkega. Iz gerontoloških vidikov pa moramo zaenkrat stremeti za tem, da bomo vnesli pri postavljanju delovne starostne meje za upokojitev čimveč dinamike. Dinamiko v tem, da bomo za posamezne delovne skupine prebivalstva, v perspektivi celo za posameznike, prirojili upokojitev biološki starosti in s tem dali možnost upokojitve posameznikom ali skupinam prebivalstva pri nižji, pa tudi pri višji starosti kot je današnja. Tako gledanje na dinamičnost ali fleksibilnost delovne starostne meje bo vodilo tudi do ekonomsko - pozitivnega učinka, ne le zato, ker bo več starejših ljudi zaposlenih in manj v pokoju, še bolj mogoče zaradi tega, ker lahko pričakujemo, da se bo s tem zmanjšal tudi odstotek invalidsko upokojenih. Odstotek invalidsko upokojenih bo tudi manjši, če bomo starejše ljudi ob pravem času zaposlili z delom, ki bo odgovarjal njihovi starosti, oziroma njih delovni sposobnosti (Gercke, 3). Res pa je, da ob prestavitvi starejšega delavca iz zahtevnejšega delovnega mesta na manj zahtevno, nastane ekonomski problem za posameznika, saj je ob taki premestitvi zamenjal največkrat bolj plačano delovno mesto s slabše plačanim. O tem in podobnih problemih imamo Slovenci že obširno študijo psihologa dr. Matka, ki je leta 1966 obdelal problematiko starejših delavcev in delavk v rudarstvu in industriji SR Slovenije.

Kakšno naj bi bilo povsem tem gerontološko gledanje na fleksibilnost starostne meje ob upokojevanju in kaj storiti, da bi se temu cilju približali ?

1. Pri upokojevanju je treba upoštevati čimbolj biološko starost, kar bomo lahko dosegli s serijskimi, preventivnimi pregledi zaposlenih in testiranjem starejših delavcev. Tu se odpira važno področje medicine dela skupno s socialno gerontologijo.

2. Z vsemi razpoložljivimi sredstvi moramo zavirati prehitro biološko staranje, doseči ali pa celo preseči korelacijsko kronološko starost. To je možno doseči s poglobljenim delom na področju medicinske preventive in terapije, še posebno pa preventive najpogostejše bolezni srednjega in kasnega življenjskega obdobja - arterioskleroze. Prav nič manj važni pa niso ostali prijemi - tudi v našem strokovnem časopisju že ponovno opisane - gero-profilakse.

3. Čimprej bo treba pristopiti v delovnih organizacijah k razporejanju delovnih mest z ozirom na težavnost dela in napraviti korelacijo teh mest z ozirom na posamezne starostne skupine in stopnjo biološkega staranja.

4. Pri zaposlenih v zadnjem deceniju delovnega obdobja bi bilo treba starejšim delavcem olajšati delovne pogoje, saj preveč intenzivno delo v obdobju med 45. in 60 letom starosti pojača prezgodnjo staranje posameznika.

5. Delo na tekočem traku naj vrše predvsem mlajši, starejši zaposleni pa naj bi prevzemali bolj individualna dela.

6. Tempo dela naj bi bil za starejše počasnejši, odmori med delom daljši.

7. Starostno mejo za upokojevanje je potrebno prilagajati posameznim poklicem.

4. SKLEP

Tovarišice in tovariši, vedno bolj se tako v Evropi kot

tudi v Združenih državah Amerike diskutira o vplivu dela in upokojitve na proces staranja; predvsem pa se mnogo govori in piše o takoimenovani fleksibilnosti pri upokojevanju. Na splošno prevladuje mnenje, da so oni penzijski sistemi, ki upoštevajo le kronološko starost rigidni. Prav zaradi tega bo treba prej ali slej ustvariti finančne, administrativne, medicinske, socialne, psihološke in še druge bazične pogoje za prehod na fleksibilno upokojevanje. Razumljivo, da bo treba ugotavljati povezavo med fiziološkim in psihološkimi sposobnostmi posameznika na eni strani, z zahtevami, ki jih postavlja pred posameznika njegovo delovno mesto, na drugi.

Menim, da organizacija, kakršna je gerontološko združenje mora razpravljati iz strokovno - gerontološkega stališča tudi o problemih, katerim sicer taka organizacija sama ni kos. Lahko pa iz svojega zornega kota osvetli nek določen problem, v našem primeru upokojevanje in pomaga družbi s tem, da čim ustrezneje pristopa k reševanju določene problematike.

Predvsem pa mora gerontologija prispevati v zvezi z upokojevanjem in upokojitvijo vse tisto, kar je potrebno za ugotavljanje biološke starosti, znanstveno - analitično mora nadaljevati iskanje solidnih testov za dokaz staranja.

Gerontologija je končno tista veda, ki mora usmerjati svojo dejavnost predvsem zaradi potreb starejšega prebivalstva tako medicinskih, socialnih in psiholoških. Take naloge mora prevzemati tudi takrat, kadar se postavlja vprašanje "upokojevanja in upokojitve."

5. SLOVSTVO

1. A c c e t t o , B.: Staranje, starost in starostno varstvo.

Republiški odbor RKS, Ljubljana, 1968.

2. A c c e t t o, B., R. I b r a h i m p a š i ć :
Kronična obolenja in gerontologija.
Zdravstveno. varstvo, 9-10, 3, 1969.
3. G e r c k e , W.: Sozialmedizinische Aspekte der
Gerontologie.
Spezielle Probleme der Therapie im Alter.
Schattauer Verlag - Stuttgart, New York, 1969.
4. J o r e s, A., G. P u c h t a : Der Pensionierungs-
tod ; Untersuchungen an Hamburger Beamten.
Med. klin., 55, 1158, 1959.
5. S c h u b e r t, R.: Das Problem der flexibilität
der administrativen Altersgränze.
Scriptum Geriatricum, 1968.
6. S t r e i b, G.F., W.E. T h o m s o n :
The Frontiers of Aging.
Michigan University Press, 180, 1957.
7. T h o m s o n, W.E., C.F. S t r e i b:
Situational Determinants : Health and Economic
deprivation in Retirement.
J. Soc. Issues, 2, 18, 1958.
8. T y h u r s t, J.S., L. S a l k, M. K e n n e d y:
Mortality, Morbidity, and Retirement.
Amer. J. publ. Hlth., 37, 1434, 1957.
9. Z o n n e v e l d, R.J. van: Der Gesundheitszustand
der Bejahrten auf Grund hausärztlichen Untersuchungen.
Geriatric und Fortbildung, Wien, 1960.
10. Z o n n e v e l d, R.J. van : Arbeit und hohes Leben-
salter.
Arbeitsmedizin, Sozialmedizin, Arbeitshygiene, 4,94,1968.

Nekateri psihološki vidiki starosti in upokojevanja

prof. Jože Trček

Vprašanje, kateri poedinec ali kateri narod je star, je vsebinsko skoraj nedoločljivo, mogoče je le konvencionalna opredelitev, kajti bistvo "starosti" ni določeno število preživelih let, temveč bolj oslabeledost pred koncem življenja. Tako je npr. star človek v Indiji tisti, ki ima npr. 40 let, medtem ko je pri nas star nekdo, ki ima skoro dvakrat toliko let, ker je poprečna življenjska starost toliko višja.

Vzporedno z dvigom življenjske ravni naroda in z razvojem medicinske znanosti, se življenjska doba povečuje. S tem pa, ko si človek podaljšuje življenje, ne podaljšuje le obdobja starosti, ampak še v večji meri mladost. Danes ni več nekaj izjemnega, če srečamo 60 let starega človeka visoko v gorah ali ga najdemo na dolgih napornih potovanjih ter celo pri zahtevnih športnih aktivnostih. V skladu s temi dejstvi se spreminjajo tudi norme strukture družbe (tudi pri nas se je nedavno obvezna delovna doba povečala za 5 let in najbrže ni več daleč čas, ko se bo zopet povečala, saj se poprečne starosti približuje razvitim državam, ki imajo daljšo delovno dobo za upokojitev, npr. Danska 67, Velika Britanija 65 let).

Podobno bi lahko rekli glede starosti neke nacije. Vse pogosteje uporabljen termin "star narod" za neko nacijo, ki ima določen odstotek ljudi, ki so prekoračili neko normativno starost (običajno je to 65 let) in obratno, da imenujemo neko nacijo "mlado", če je poprečna življenjska starost nizka, teži k napačnemu prikazovanju vsebine.

Stare nacije so očitno tiste z visokim življenjskim standardom, mlade pa tiste z najnižjim življenjskim standardom. Pojem "starost" pa simbolizira nekaj težjega, stanje pešanja oz. pojemanja moči ter približevanje koncu. To je tisto stanje, ki naj ga zaobsežejo tudi družbena solidarnost in družbene socialne aktivnosti. In sedaj, ali so npr. Švedi kot star narod potrebni pomoči ter solidarnosti akcij ostalega sveta ter na drugi strani, ali naj zavidamo mladim prebivalcem Toga, ker je njihova poprečna življenjska doba komaj nekaj nad 30 let? Drži, da so prebivalci Toga mlad narod, toda ta mladost ne pomeni sposobnosti, delovnega poleta in uspešnosti, temveč ravno obratno, to je beda, zaostalost in primitivizem.

Res je, da z leti padajo telesne in duševne moči, vendar v razviti družbi z visokim standardom pomikamo ta padec navzgor v poznejša leta, obenem pa si z najrazličnejšimi tehničnimi iznajdbami v mnogočem nadoknadimo tisto, kar nam naravni upad odvzema. Obdobje hiranja ter dejanske nemoči se na ta način krajša, podaljšuje pa se aktivno obdobje življenja.

Starih v pomenu opešanih, nimamo torej danes nič več, kakor nekdanj, zelo pa se spreminja sociološka struktura družbe. Generacije močno težijo k svojemu separatnemu življenju, zaradi česar nastajajo problemi oskrbovanja tistih starih, ki sami sebe ne morejo oskrbovati. Proces razdvajanja generacij se bo v bodočnosti še pospešil, ker danes je ta proces precej zaviran zaradi pomanjkanja stanovanj ter pomanjkanja otroškega varstva, medtem ko je mentaliteta živečih generacij že močno usmerjena v ločeno življenje po generacijah. Še vedno veljavna naša rodbinska zakonodaja, po kateri so otroci dolžni oskrbovati svoje starše, procesa razdvajanja ne bo prav nič zaustavila, niti izboljšala samega odnosa med generacijami, saj je človek po svoji naravi usmerjen naprej, ne nazaj. Oskrbovanje otrok ne pomeni nalaganja kredita, temveč vračanje dolga.

Zaradi tega mora dandanes prevzemati vse več skrbi za starejše družba, ne oziraje se na to, koliko imajo starši otrok in kakšen položaj imajo ti otroci.

Ob potrebi, da mora moderna družba iskati sistemske rešitve organizacije življenja starejših, se nam poraja vprašanje, ali se resnično moderni svet obrača v stran od starega človeka, ali dejansko naša družba nima potrebnega spoštljivega odnosa do ostarelega, ali je kult mladosti dejansko tako močan, da ostajajo ostareli ločeni od družbe, da jim družba hote obrača hrbet itd. Ta vprašanja so aktualna tudi pri nas in če hočemo najti učinkovite poti za reševanje, moramo vedeti, kaj je vzrok stanju.

Najbrže ni potrebno klicati na pomoč posebnih znanstvenih analiz in kvantitativno izmerljivih dejstev v dokaz, da se današnja družba dejansko obrača v stran od starega človeka ter povzdiguje mladost. To, kar nekoliko kruto dejstvo se odraža v vsakdanjih stereotipih mišljenja družbe. Morda nam že lastni spomin pove, da se je odnos družbe spremenil v polpretekli dobi. Rečenice kot so: ta je še mlad, kar je pomenilo, da je neiskusen, nezanesljiv in nevreden trdnjšeega zaupanja, so bile še pred dobrim desetletjem pogosto uporabljene, medtem ko imamo danes že nasprotne rečenice kot npr.: ta je že star, kar pomeni senilen, malo uporaben in nezmožen za korak s časom. V polpretekli dobi pa je bil starejši "izkušen in zanesljiv", tako kot je danes mlajši tisti, ki ima bodočnost, v katerega se spleča investirati in podobno.

Seveda se nujno poraja vprašanje, ali je vzrok tem spremembam nujnost trajne vrednosti in če je, kakšna je ta nujnost, kakšno racionalno opravičilo pogojuje tako stanje ?

Prav gotovo je do neke mere v ozadju današnja ekspanzivistična racionalnost, ki je prevzela sodobni svet. Pred ekspanzijo znanja in razvoja tehnike je bil ves

napredek zelo počasen in v skladu s tem se je tudi način življenja spreminjal neopazno. Potrošniške dobrine so bile močno omejene, materialno imetje poedinca precej konstantno, zaradi česar je materialni položaj poedinca v veliki meri določala dednost, možnost hitrega dosega obilice materialnih dobrin pa je bila stroga izjema.

Ker se je imetje poedinca akumuliralo počasi, je materialni položaj pomenil veliko več, in s tem tudi vrednost dednosti. Tako stanje pa je v neki meri vplivalo na konstituiranje družbenih odnosov do starejšega človeka. Starejši je bil po pravilu gospodarsko bolj močan, bolj upoštevan. Istočasno se je v manj spreminjajočem svetu človek z velikimi izkušnjami bolje znašel, kakor mlajši, kajti v poglobljanju znanja ima prednost tisti, ki ima več časa na razpolago, medtem ko ima pri hitrem razpoznavanju prednost oni, ki je prožnejši oz. mlajši. Zaradi tega bo v nepremenjenih pogojih zanesljivejši starejši, v čemer najdemo psihološko ozadje večjega upoštevanja starejše generacije v preteklosti.

Danes se svet hitro spreminja, zato imajo mlajši prednost v prilagajanju in obvladovanju, s čimer je dana velika možnost za zapostavljanje starosti ter oboževanje mladosti. Tudi materialna moč poedinca se lahko veliko hitreje spreminja še posebno glede na pridobivanje materialnega blagostanja. Zaradi tega se vrednost dednosti oz. dedovanja zmanjša in najbrže posredno tudi odnos do starosti. Dandanes je veliko važnejša "možnost" pridobitve materialnega blagostanja, kakor pa posedovanje le-tega. Imetje lahko zastari, lahko propade, lahko ga družba odvzame - to ni le praksa v socialističnih državah, tudi drugi družbeni sistemi uvajajo tako prakso - medtem ko možnosti gospodarske ali materialne moči ne moremo odtujiti. Take možnosti pa so pri mlajših veliko večje, kakor pri starejših, v čemer zopet lahko najdemo del vzroka za spremenjen družbeni odnos do generacij.

Ker bodočnost ne obeta nič drugačne smeri razvoja družbenih odnosov kakor jih poznamo v sedanosti ali v bližnji preteklosti, je toliko pomembneje, da družba išče sistemske poti reševanja problemov ostarelih. Ob iskanju teh poti pa je pomembno vedeti, kdo je tisti, ki rabi našo pomoč, kakšen je, in koliko pomoči potrebuje.

Telesne in duševne moči so pri človeku v odvisnosti, kdor peša, izgublja hkrati telesne in duševne moči. Vendar imata rast in upad telesnih in duševnih moči nekoliko svojo pot, kar je precej odvisno tudi od poklica in načina življenja posameznika. Na splošno pa vemo, da je psihičen upad po 60 letu starosti zelo očiten. Ta upad imenujemo starostno deterioriranost.

Ne moremo pa ob splošnem dejstvu upadanja sposobnosti zanemarjati velikih individualnih razlik. Vaja napravi in ohrani mojstra, zato tisti, ki redno neguje telo, mnogo dlje ohrani telesne moči in obenem tudi duševne. Razen tega pa je duševna svežina zavisna tudi od duševnih vaj, in tisti, ki je duševno aktiven, ohranja dalj časa svežino ter sposobnosti kakor oni, ki miruje. S tega vidika je pomembno, da pri organizaciji življenja starejših mislimo tudi na njihovo duševno dejavnost.

Realnost, ki jo prinaša starost, pa moramo vedno upoštevati. Poetično olupševanje stanja ne koristi, preje zavaja. Med take realnosti lahko prištevamo "tipiziranost" starega človeka. Star človek se pogosto ponavlja, zato ga je lažje spoznati, kakor mlajšega. Ko ga dodobra spoznamo, nas bo le redkokdaj še presenetil.

Hkrati s ponavljanjem se starejši človek nagiba k obrednosti. Vedno več opravi opravila obredno in ta nagnjenost k ritualu mlajše pogosto moti, jim je odvečna, nevedna pozornosti. V nasprotju s tem so starejši vedno bolj obredni, čim višja je njihova starost. Čestitke, nagovori, namenski obiski in vsaj malo ceremoniala ob tem, starejšega močno osrečijo, mlajši pa se včasih kar

radi ognejo cereminalom. Seveda starejši človek opravlja obredno tudi svoja vsakdanja opravila. Obredno lahko postane celo uživanje hrane ali čiščenje nohtov. Sicer pa, kaj je v bistvu obrednost? Najbrž prav čaščenje spominov, poklon tradiciji in potreba po ponavljanju, to je vse tisto, kar prija starejšemu človeku.

Prirodna želja mladega človeka, da si pridobi veliko znanstev, danes po možnosti celo iz oddaljenih delov sveta, se na starost spremeni v odpor do novih znanstev. Starejši človek se najbolje počuti med njemu dobro znanimi ljudmi in tudi znanimi stvarmi.

Živo in neživo okolje naj bi bilo stalno, odhod od doma v ustanovo za stare ljudi je nekaj, proti čemer se najbolj upira priroda starih, zato bodo domovi za stare vedno le refugium miserabilis (zatočišče ubogih).

Starejši človek se nadalje omejuje v emocionalnem življenju. Objekti emocionalne vrednosti so stalni, polagoma pa se njih število tudi krči. Emocionalnost postaja manj intenzivna, zato čustva le redko obvladajo starejšega človeka, razum je v odnosu do čustev nekoliko bolj suveren, kakor pri mlajšem človeku.

Vendar istočasno pogosto grešimo, ko podcenjujemo čustva starejših. Tudi starejši - mišljeno je v pozni starosti - niso brez čustev, nasprotno, nekatera čustva se celo okrepijo. Tudi ljubezenska čustva so vedno aktualna za vsakega starejšega, čeravno so možnosti realizacije čustvenih impulzov manjše ali sploh odsotne. Ni pa pravilno prepričanje, da starejši ne rabijo okolja, kjer je prisotna danes tako splošno razširjena "seksualnost". Ko organiziramo življenje starejših, pogosto grešimo v tem, ko podcenjujemo taka čustva.

Čustva naklonjenosti in socialna čustva so pri starejših pogosto intenzivna in celo močnejša, kakor pri mlajšem človeku. Tudi čustva odklanjanja ali sovraštva so lahko

zelo intenzivna ter trajna. Za nas, ki skušamo pomagati starejšim, ni najvažnejše, zakaj so neka čustva taka ali drugačna, važnejši je spoznavni vidik, da ob naporih za izboljšanje pogojev življenja pravilno postopamo.

Morda najpomembnejše spremembe, gledano s psihološkega vidika, so spremembe intelektualnih sposobnosti. Z leti upada človekova intelektualna sposobnost in ta upad je vedno bolj izrazit. Človekove splošne sposobnosti (inteligentnost) dosežejo svoj vrh že zgodaj pred 20 letom starosti, nakar se začne upad, ki je pred 30 letom zelo rahel, nato postaja izrazit. Vendar starejši ljudje niso duševno neogljeni, ker svoje manjše sposobnosti nadoknadijo z izkušnjami in znanjem. Odrasli zaradi svojih izkušenj ne zaostajajo za mlajšimi, kajti inteligentnost pomeni le sposobnost, torej možnost, življenski uspehi pa so odvisni tudi od znanja. Tisti človek pa, ki je duševno aktiven tudi dlje ohrani svežino in gibčnost duševnih moči. V upadanju duševnih moči je tudi ozadje za takozvani konzervativizem starejših, saj upoštevanje novitet pomeni potrebo po prilagojevanju in nujnost novih spoznavanj, kar predstavlja za starejšega napor.

Prehajanje iz obdobja v obdobje je za človeka samega zelo neopazno. Sam zase ne more nihče povedati, kdaj je prenehal biti otročji, kdaj je prišel v resna leta in kdaj zajadral v starost. Do osveščenosti o teh prehodih privede posameznika odnos okolice, ki ga na to opozarja. Tako se mlajši dami dogaja, da jo neznanci nagovorijo "gospa", mlajšega moškega vprašajo v uradu, koliko ima otrok in podobno. Taka doživetja nas opozarjajo, da stopamo v višja obdobja življenja. Ta opozorila so zmerna, ne skokovita. Čisto drugače je ^{npr} upokojitvijo. Ta pride nenadoma in nedvoumno. Kar je najtežje ob upokojitvi, pa je neizprosno opozorilo, da smo starejši. Zaradi tega človek pogosto doživi upokojitveno trauma, češ da ni več potreben, da je suha veja, da ima samo še pra-

vico čakati na konec življenja in podobno. Občutek sigurnosti za jutrišnji dan, občutek pripadnosti socialnemu okolju, občutek splošne varnosti in še zlasti občutek pomembnosti, to je elitni občutek, izgubi svojo zahtevano stopnjo zadostitve oz. svojo zanesljivostno osnovo, skratka človek se počuti docela "spodnešen".

Ta simptomatika psihičnega šoka je pomembna in res je, da nekateri celo nahitro shirajo, ker se več ne znajdejo. Napačna pa je predpostavka, da vsak človek doživi ob upokojitvi psihično trauma. V veliki meri velja to za umske delavce, medtem ko za fizične delavce ne velja. V naši družbi je delitev na umsko in fizično delo še precej ostra in tudi možnost poklicnega udejstvovanja je veliko bolj odraz svobodne osebnosti pri intelektualcu kakor pri manuelnem delavcu. Osvobajanje človeka z delom je danes bolj veljavno za akademske poklice, kakor za druge vrste dela. Zaradi tega bi lahko delali napačne sodbe, če bi posploševali počutja in odnose vseh vrst ljudi ob upokojevanju. Mnogim delavcem je upokojitev težko pričakovani čas, ko bodo lahko v miru delali, kar želijo. terse v miru odpočili. Le malo je med fizičnimi delavci takih, ki se čutijo ob upokojitvi odrezane veje. (Vsekakor bi bila sociološka študija s tako vsebino koristna in poučna za naše družbene akcije).

Ne oziraje se na to, kako doživljajo ljudje pri nas upokojitev, pa je dejstvo, da ostaja vedno več starih ljudi samih. Toda tudi to samoto ni pretiravati, kajti stereotipno prepričanje, da večina starejših živi v bednem stanju, da so osamljeni ter izolirani, da bi radi še delali, pa nimajo možnosti, da so zdravstveno zelo slabi itd. empiričnost ali detajlne analize ne potrjujejo.

Študijo take vsebine je napravil inštitut za socialna vprašanja na Danskem skupaj s socialnimi službami v Veliki Britaniji in ZDA. Ugotovili so, da je večina ljudi, starih med 65 in 70 leti, dobrega zdravstvenega stanja, da jih 7 od 10 lahko brez težav premaguje hojo

po stopnicah, da se sami kopljejo in umivajo, hodijo na trg in na sprehode, se lahko sami obuvajo in tudi sami strižejo nohte na nogah. Pomembneje padajo njihove fizične sposobnosti šele po 75 letu starosti.

Nadalje so ugotovili, da ni točno, da bi bili osamljeni, čeravno jih velik odstotek živi samih. Toda če živijo sami, ne pomeni, da so osamljeni ali celo izolirani. Anketa je nadalje pokazala, da je zelo malo takih, ki bi bili radi še zaposleni, pa nimajo možnosti, in končno, le slabih 30 odstotkov upokojenih živi ekonomsko slabše, kakor so živeli pred upokojitvijo.

Podobna anketa je bila izvedena v občini Kranj in je dala popolnoma identične rezultate, le glede ekonomskega položaja je razlika. Zaradi stalnega padanja vrednosti denarja (pokojnine pri nas žal niso z zakonom zaščitene proti inflaciji, Gerontološko društvo bi si lahko zastavilo cilj to doseči), je odstotek upokojenih, ki živijo slabše, kakor pred upokojitvijo, mnogo višji, saj dosega skoro 100 odstotkov.

Take ugotovitve nas opozarjajo, da pogosto gledamo na starost preveč šablonsko in enostransko. Prehitro smo pripravljeni verjeti, da je starost vedno betežna, bolestna in kar nenormalna doba človekovega življenja. Proti takim stereotipnim stališčem nam lahko koristno služijo nasprotna prepričanja, kot je npr. naslednji uvoženi oris starosti:

"Nekaterim je starost tako težko breme, kakor gora Etna. Toda jaz mislim, da le za tiste, ki ne nosijo sreče v sebi. Zanje je vsaka doba življenja težka. Tisti pa, ki zna živeti bolj vedro, uživa ob opazovanju vseh naravnih zakonov.

Sicer vsakdo želi, da bi dosegel starost, ko pa jo doseže, tarna, da se je prikradla veliko prehitro in nepričakovano. Vendar kdaj sili te ljudi, da delajo napačne sodbe o življenju ?

Starost naj bi bila nesrečna doba življenja zato, ker:

- je človek odtrgan od aktivnega (proizvodnega) dela
- postaja telesno šibak
- so mu odvzeti vsi telesni užitki
- ni več daleč do smrti.

Koliko te trditve držijo, koliko je na njih resnice, se vprašajmo?

Starost je izločena od fizičnega dela; to je res, vendar ali imamo samo fizično delo? Koliko odličnih državnikov in vojskovodij poznamo, ki so vodili narod v pozni starosti. Res je, da starejši človek ne more izkazovati moči svojih mišic, lahko pa pokaže ostrino duha, moč karakterja in sposobnost razsojanja celo v večji meri, kakor mlad človek. Mnogokje telesna moč sploh ni potrebna; če nisi športnik, še ni rečeno, da si družbeni imbecil.

Glede fizičnih užitkov je res le, da je starejši človek zavarovan pred neumnimi napakami. Starejši so lahko kar hvaležni svoji starosti, da nimajo takih poželenj, ki mlade silijo delati nekaj, česar ne bi smeli početi..."

Tako je modroval o starosti M.T. Cicero^x, govornik, politik in filozof, v starem Rimu pred 2 tisoč leti. In čeravno se zdi skoraj nemogoče, da bi nekaj veljalo še danes, kar je bilo aktualno pred 2 tisoč leti, pa je najbrže v danem primeru nekaj izjemnega. Starost sama po sebi ni nekaj težkega, težko jo naredi človek sam ali njegova okolica, to je družba, v kateri živi.

^x Cicero: De Senectute, London 1923)

Di s k u s i j a

dr. Butina Miha:

Ker ni toliko časa, da bi cel referat ponovil, bi podal samo še nekaj misli k izvajanjem in ugotovitvam dr. Špicarja:

V obdobju po drugi svetovni vojni prevladujeta v doktrini socialnega zavarovanja tako v dolgoročnih kot v kratkoročnih panogah dve temeljni razvojni tendenci, in sicer: generalizacija in učinkovitost zaščite. Razširitev kroga zavarovanih oseb je stalen pojav v vseh sistemih in v vseh državah, celo v tistih državah, v katerih je bil do nedavnega močan odpor do uvedbe socialnega zavarovanja pod raznimi izgovori, ki so bili mogoči zaradi visokega nacionalnega dohodka in visokega življenjskega standarda. Princip univerzalnosti zavarovanih oseb je karakterističen za doktrino socialnega zavarovanja tudi pri nas, kjer je pokojninsko zavarovanje še zelo mlado. Socialno zavarovanje, ki je bilo v začetku namenjeno le najemnim delavcem in še to samo tistim z nizkimi plačami, je bilo razširjeno najprej na vse osebe v delovnem razmerju, nato na svobodne poklice in končno prehod na vse državljane ali celo na vse prebivalstvo.

Pri nas je socialno zavarovanje, še bolj velja to za invalidsko-pojninsko zavarovanje, zelo mlado. Pred dobrim stoletj, leta 1854 je bilo uvedeno pokojninsko zavarovanje rudarjev, v bratovskih skladnicah, šele leta 1909 so dobili pokojninsko zavarovanje privatni namoščenci, medtem ko je bilo uvedeno pokojninsko zavarovanje za delavce šele s 1.9.1937, ko je bila že na pomolu druga svetovna vojna. Največjo razširitev je doživelo socialno zavarovanje po osvoboditvi, kar je bila posledica političnih in socialnih sprememb. Nato je

začel proces pritegovanja v zavarovanje samostojnih poklicev in sedaj je na dnevnem redu uvedba pokojninskega zavarovanja kmetov. S pritegnitvijo kmetov v pokojninsko zavarovanje bo postalo pokojninsko zavarovanje prav tako univerzalno kot je že zdravstveno varstvo. Ne samo pri nas, temveč tudi drugod po svetu so se socialne in ekonomske razmere tako spremenile, da dosežejo širši sloji družbe učinkovito zaščito in socialno varnost le preko socialnega zavarovanja. Dvig blagostanja bo gotovo prinesel s seboj spremembe v sistemih zavarovanja. Eno je gotovo, da tudi z dvigom blagostanja ne bo odpadla potreba za socialnim zavarovanjem, spremenila se bo le struktura zaščite ali zavarovalno tehnično povedano - riziki in vsebina zaščite bodo morali dobiti ustrezne oblike. Pri razvoju socialnega zavarovanja zlasti še pokojninskega zavarovanja, ki je glavna oblika zaščite starega človeka, igra zelo važno vlogo ekonomski faktor, ki ponekod zavira tempo razvoja. Tudi v razpravi o uvedbi pokojninskega zavarovanja kmetov v naši republiki se je pokazalo, da je ekonomski faktor tisti, ki zelo otežkoča uvedbo tega zavarovanja, zlasti zato, ker je starostna struktura kmetov v tej fazi taka, da bo povzročila v tem zavarovanju že v samem začetku prekomerne obveznosti, ki jih skupnost kmetov brez izdatne družbene pomoči ne bo zmogla. Uvedba pokojninskega zavarovanja kmetov danes ni več samo socialna, temveč ekonomska nujnost.

Druga značilnost v razvoju socialnega zavarovanja, še najbolj velja ta za pokojninsko zavarovanje, je učinkovitost tega zavarovanja. V doktrini je povsod prevladala zahteva, da mora biti pokojninsko zavarovanje tako, da bo sposobno rešiti v celoti potrebe zavarovancev. Prvotno in tradicionalno naziranje, da je socialna zaščita le obramba pred prevelikim osiromašenjem in da je taka tudi funkcija pokojninskega zavarovanja, je v doktrini tega zavarovanja že preteklost, čeprav pokojninsko zavarovanje še ni dospelo povsod do te stopnje, da tudi uresniči ustrezen dohodek, ko je zavarovaneč prebil določen čas v zavarovanju. Ob generalizaciji socialne zaščite zahteva uresničitvev principa učinkovitosti pokojninskega zavarovanja

izredne ekonomske napore. Vsaki družbeni skupnosti, tudi družbeni skupnosti, ki je bogata, so postavljene meje, koliko od svojega dohodka lahko da za pokojninsko zavarovanje. Zanimivo pa je, da višira narodnega dohodka, ki ga skupnost troši za socialno politiko, ne zavisi od bogastva, temveč od razvitosti družbe.

V Sloveniji trošimo že nekaj let več kot 5,5 %, če pa upoštevamo še zaščito borcev NOV, 6,4 % družbenega bruto proizvoda samo za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Ne da bi se spuščali v oceno, ali je to preveč, ali premalo, kar je stvar gospodarstvenikov, moramo ugotoviti, da kaže potrošnja v pokojninskem zavarovanju tendenco naraščanja. To je tudi razumljivo, ker se je v zadnjih treh letih zelo dvignila učinkovitost zaščite v pokojninskem zavarovanju. Ob reviziji sistema invalidsko - pokojninskega zavarovanja, se je razvila razprava v zvezi s financiranjem te panoge zavarovanja, kakšno razmerje naj bo med pokojnino in osebnim dohodkom. Šlo se je za to, ali naj ohrani pokojnina le realno vrednost in se naj povečuje skladno z naraščanjem življenjskih stroškov, ali pa naj enkrat določena pokojnina ohrani trajno razmerje med pokojnino in osebnim dohodkom ob upokojitvi. Z drugimi besedami povedano, šlo se je zato, ali naj bodo upokojenci deležni splošnega povečanja standarda, ali ne. Lahko se postavi to vprašanje tudi tako, ali imajo pravico uživati sadove minulega dela samo aktivni zavarovanci ali tudi upokojenci. Upokojenci so morali nositi relativno večjo obremenitev svojega dohodka za investicije, ki so omogočile večjo produktivnost in s tem višji standard aktivni generaciji. Nizek nivo pokojnin in več drugih vprašanj, kar je povzročilo ostro kritiko v javnosti, je povzročilo, da se je s problemom učinkovitosti ukvarjala skupščina republike Slovenije, ki je v jeseni leta 1969 zavzela v resoluciji o smernicah ekonomske politike in politike zbiranja sredstev za splošno potrošnjo v letu 1970, da se morajo pokojnine usklajevati z ekonomskimi gibanji tako, da znaša poprečje starostnih pokojnin 66,5 % od vsakokratnega

osebnega dohodka. S to resolucijo je slovenska skupščina rekla, da imajo tudi upokoјenci pravico na povečanju standarda zaposlenih.

Skupščina skupnosti invalidskega in pokojninskega zavarovanja v SR Sloveniji je na seji dne 1. junija letos opravila dodatno uskladitev vseh pokojnin in jih je spravila na nivo kot ga je postavila skupščina republike Slovenije. Ta resolucija je za učinkovito socialno varnost upokoјencev, to je starega človeka - zavarovanca izrednega pomena, ker je naprednejša od temeljnega zakona o pokojninskem zavarovanju. Temeljni zakon o pokojninskem zavarovanju zagotavlja upokoјencem le realno vrednost pokojnine in prepušča usklajevanje pokojnin s povečanim standardom zaposlenih presoji skupnosti socialnega zavarovanja, ki jih pa tako lahko uskladi le, če so na voljo sredstva v dohodkih sklada. S to resolucijo je šla skupščina republike Slovenije naprej od zakona, ker se je s tem obvezala, da bo poskrbela tudi za to, da bodo potrebna sredstva v skladu. S to resolucijo je zajamčena upokoјencem socialna varnost. V našem pokojninskem zavarovanju smo se dokaj približali zahtevi francoskega ekonomista, ki je postavil, da naj bi starostna pokojnina znašala v povprečju 70 % osebnega dohodka. Ne bo odveč pripomniti, da tudi v bogatih in industrijsko razvitih državah, starostne pokojnine ne dosegajo odstotka kot ga je postavila skupščina republike Slovenije.

Na koncu naj omenim, da bo potrebnega še veliko truda, preden bomo uredili vse probleme, ki so še v pokojninskem zavarovanju. Pri nas so še močne negativne tendence, ki skušajo preko pokojninskega zavarovanja reševati druge probleme, ki z zavarovanjem nimajo nič skupnega. Mislim pri tem predvsem na to, da se skušajo uveljaviti najrazličnejše izjeme od obstoječe starostne meje kot da je upokoјitev najidealnejša rešitev problema zaposlitve starejših ljudi. Še vedno prihaja preveč mladih in za delo sposobnih ljudi do starostne pokojnine, kar pov-

zročča pri "mladih" upokojevcih najrazličnejše socialne probleme. Generalizacije starosti tam, kjer starosti ni, je za družbo škodljiv pojav in se bo treba prej ali slej sprijazniti, s tem, da pokojninsko zavarovanje rešuje le probleme starih ljudi, katerim je to zavarovanje tudi namenjeno. Reševanje raznih, večkrat tudi kadrovskih problemov ostarelih zavarovancev, preko pokojninskega zavarovanja pa je gotovo najslabša in najdražja rešitev, za zavarovanca samega pa večkrat tudi najbolj nehumana.

V zvezi s skladom za stanovanjsko gradnjo upokojevcov pa bi omenil: iz tega sklada se izloči 4 % iz čistih denarnih dajatev. Od leta 1966 je bilo za stanovanjsko izgradnjo upokojevcov izločeno okrog 179 milijonov, od tega 40 milijonov za dotacije za izgradnjo 17 domov za upokojevence, vendar vsi še niso zgrajeni; ostala sredstva pa so bila namenjena za razna posojila za individualno in družbeno izgradnjo stanovanj za upokojevence.

Asist. dr. Janko Kostnapfel:

K današnji temi o upokojevanju bom prispeval nekaj podatkov o tistih nekdanjih partizanih, ki obiskujejo ali so obiskovali Psihiatrični dispanzer Klinične bolnišnice za psihiatrijo v Ljubljani. Ta izvenbolnišnična ustanova zajema psihiatrične paciente pretežno s širokega področja ljubljanske kotline.

Navedeni dispanzer je v letih 1954-1970 obravnaval 34.368 pacientov. Med njimi smo ugotovili 1526 bivših borcev (4,4 %), kar predstavlja po številu približno eno nekdanjo slovensko partizansko divizijo. Med temi je 221 žensk (14,4 %). Poprečna starost ob prvem obisku je bila 42,2 let. Tedaj je bilo upokojenih že 12,3 %.

Velika večina teh bivših partizanov boleha za takšnimi duševnimi motnjami, ki so pretežno psihično pogojene

(nevroza in alkoholizem).

Ob poglobljanju študije smo ugotovili, da je bilo v letu od 1.5.1970 do 1.5.1971 registriranih v dispanzerju 3979 pacientov - med njimi 108 bivših partizanov (2,7 %), od katerih je 14 partizank (12,9 %). Povprečna starost ob prvem obisku je bila 49,3 let. Tedaj pa je bilo upokojenih že 27,7 %.

Tudi v zadnjem času se javlja v naš dispanzer vsako leto na novo - če se smem parabolično izraziti - po številu približno en nekdanji partizanski bataljon.

V obravnavanem letu 1970 - 1971 smo zbrali slučajnostni vzorec 60 pacientov - bivših borcev (novih in kontrolnih) ter ga uravnotežili po osnovnih determinantah s prav tolikšnim številom pacientov, ki niso bili v partizanih. Uspela metoda nam dovoljuje dokaj eksaktno primerjavo.

Med 60 bivšimi borci jih je bilo ob prvem pregledu upokojenih 13 (21,6 %), v primerjalni skupini 5 (8,3 %). V opazovani skupini si želi upokojitev še 31 partizanov, v primerjalni 19 pacientov.

Povprečna starost opazovane skupine je 45,8 let, primerjalne 46,5 let.

Delovna doba bivših borcev je 22,5 let, primerjalne skupine 23,3 let. Ta komaj zaznavna razlika najbrž preseneča (partizani so mlajši - 0,7 : 0,8).

Pokojninska doba opazovane skupine je 26,2 let, primerjalne 24,5 let.

Sedaj postavim vprašanje, ki ostaja zaenkrat še odprto: zakaj je pri enakih letih starosti in pri enaki delovni dobi ter zelo podobni pokojninski dobi in ob sličnih bolezenskih motnjah o b e h s k u p i n toliko več bivših borcev upokojenih in zakaj si jih toliko več

upokojitev še želi ($60 : 13 + 31 = 44$ in $60 : 5 + 19 = 24$)

Gerontologija propagira idejo, in s to vsi soglašamo, naj bi bil vsakdo čim dlje zaposlen. V praksi pa je to zdravo načelo marsikdaj težko izvajati.

Dovolite mi prikazati primer pacienta, ki se je zglasil v našem dispanzerju leta 1965, star tedaj 40 let. Med drugim je povedal tole:

"Vselej se slabotnega počutim in utrujenega. Nekateri pravijo, da sem čudak; živčen sem pa res. Nervozen sem in človeku bi se najraje izognil. Spomladi je slabše z živci, včasih me kar v zrak vržejo. Po bolnicah sem ležal zaradi vnetja čelnih sinusov in sem bil tudi operiran. Na čelu so mi ostale globoke vdrtine. Zaradi teh sem prizadet in se še med ljudi ne upam. Imam 8 let staro punčko in ženo. Žena je v službi. Delam na pošti. Rad bi se upokojil. Za službo nisem več sposoben, posebno ne za takšno, ko moram vsak dan s kolesom prevoziti 20 - 30 km.

Koncem leta 1943 (star 17 let) so me Nemci na Primorskem ujeli z 11 sotovariši in so nas zvečer odpeljali na vaško pokopališče. Tam smo morali leči v vrsto na trebuh tako, da smo pod obraz položili svoje skrčene roke. Nad vsako naše telo se je razkoračil Nmec in vsakemu posebej spustil rafal iz brzostrelke v tilnik. Tudi meni.

Zjutraj sem se predramil iz nezavesti, zapustil svojih 11 mrtvih partizanov in se okrvljavljen zavlekel v gozd. Tam sem taval lo dni brez hrane in zmrznile so mi noge. Končno sem našel samotno kmetijo in se zatekel h kmetu, ki me je nekaj časa negoval. Po krajšem okreva-
nju so me poslali prek kurirskih postaj domov na Notranjsko.

Skozi vrat in roke so mi šle tri krogle."

Tega svojega sedanjega pacienta sem srečal v začetku leta 1944 na kurirski postaji blizu Logatca, ko je bil na poti domov. Na vratu je bilo jasno videti tri sveže vstrelne brazgotine. (Stare brazgotine se vidijo tudi še danes.) Na nogah je imel copate. Bil je globok sneg.

Pacient je bil po začasni upokojitvi leta 1966 za stalno upokojen star komaj 41 let.

Psihofizične sposobnosti se v teku življenja spreminjajo tudi v zvezi z različnimi boleznimi, v višji starosti pa v splošnem upadajo.

Starejši delavci marsikdaj le s težavo opravljajo predpisano delo, ki jim še pred leti ni povzročalo posebnih preglavic.

Ko ga končno vendar ne zmorejo več in če ne dobe ustrežnejšega delovnega mesta, potem vidijo izhod zase le še v predčasni upokojitvi, čeprav bi nek o d e l o še radi in lahko uspešno opravljali.

V teh primerih jih zdravniki v njihovi težnji po upokojitvi težko zaviramo in je sploh vprašanje, če jih je prav.

Vsako delo pa, najsi bo po obsegu in pomembnosti tudi manjše, mora biti v naši družbi vendar zaželeno: iz materialnih razlogov, gerontoloških sploh, a tudi iz moralnih, da ne rečem političnih.

Ob tem postavljam k luči spet že ničkolikokrat navedeni predlog o ustanovitvi z a š č i t n i h (delovno terapevtskih) d e l a v n i c za psihiatrične paciente.

Vsakdo naj bi pri nas čim dlje aktivno sodeloval v družbeno organiziranem delovnem procesu. Sodim, da je to načelo pomemben postulat socializma.

Dosegli pa ga bomo lahko samo na tak način, da bomo nudili delavcem možnost opravljati njihovim psihofizičnim sposobnostim . u s t r e z n o (adekvatno) d e l o .

Tov. Tance Vlado:

Zdi se mi, da bi bilo koristno današnji posvet, ki je namenjen temi staranja in upokojevanja, uporabiti tudi za to, da bi gerontološko združenje povedalo svoja stališča do sprememb, ki se pripravljajo v sistemu pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

Že dalj časa tečejo razprave, kako naj se izpopolni ta sistem v državi. Kot veste, bo federacija z novimi spremembami v zvezni ustavi urejala le temeljne osnove pokojninskega sistema za zavarovance-delavce, podrobneje pa bo urejala pokojninsko zavarovanje udeležencev NOV in vojaških invalidov. V zadnjem času tečejo razprave, kakšne naj bi bile pristojnosti federacije v pokojninskem sistemu in kakšne pristojnosti republik oz. samouprave pokojninskega zavarovanja. Današnji posvet o tej temi pade prav v obdobje, ko bi tudi združenje lahko zavzelo svoje stališče. Zlasti pomembno se mi zdi izdvojiti v pokojninskem sistemu dve vprašanji: vprašanje pogojev za pridobivanje pokojnin in benificirane zavarovalne dobe.

V referatu je bilo rečeno, da je potrebno doseči, da bi vsak čimdlje ostal v delovnem razmerju, da bi tako ohranil svoje fizične in umske sposobnosti, da ne bi doživel pokojninske smrti. Zato mislim, da je izredno pomembno stališče, naj bi bil kot temeljni pogoj za pridobitev pokojnine - starost zavarovanca, ne pa dosežena pokojninska doba 40 oziroma 35 let. Pokojnino naj bi torej dobil le tisti, ki je dosegel določeno starost. To je eden od pogojev, ki bi zagotovil, da ne bi imeli premladih upokojujencev, ki so še pri polni življenjski moči.

Drugo pomembno stališče, ki ga bomo v prihodnje zagovarjali je, naj bi se beneficiranje zavarovalne dobe uveljavilo le v invalidskem, ne pa tudi v pokojninskem zavarovanju. Zato bi bilo po mojem mnenju potrebno in koristno, da bi tudi gerontološko združenje podprlo ti dve stališči. Če pa tega na današnjem sestanku ni možno storiti, bi bilo koristno, če bi današnji posvet pooblastil izvršni odbor, da bi te stvari pripravil in svoja stališča posređoval republiški skupščini.

dr. Butina Miha:

Mislim, da smo pred tremi leti na zahtevo predsednika skupščine Kraigherja delali izračun, kolikšne so obveznosti socialnega zavarovanja in invalidsko pokojninskega zavarovanja do zavarovancev; izračunali smo, da so takrat znašale 3 bilijone S din ali 30 milijard N din (to je obrestovanje vplačanih prispevkov ter pridobljenih in priznanih pravic). Iz tega se vidi, da bodo obveznosti iz sklada prej ko slej narasle. Sedaj smo v fazi, ko prihaja na vrsto generacija iz prve svetovne vojne - se pravi, da do leta 1978 ni pričakovati velikega dviga obveznosti, potem pa bo skokovit prirast upokojencev, ker smo že videli iz referata tov. Hafnerja, da se večja število starih ljudi. Aktivna generacija bo morala vzdrževati vsako leto več starih ljudi in če želimo učinkovitost obdržati, potem ne smemo delati izjem od starostne meje in invalidnosti.

Načeto je bilo važno vprašanje, kam s starejšimi ljudmi, ki niso popolnoma nesposobni za delo. Znano je n. pr., da Japonci imajo za vsako delo določeno, do katerega leta lahko dotični dela na tem mestu, potem pa ljudi premeščajo po starosti na druga dela; mi pa pustimo npr. daktilografijo 35 let na stroju; tudi pri omenjenem primeru partizana, ki je doživel katastrofo, mi nismo bili sposobni, da mu damo drugo primernejše delo. Res moramo načeti vprašanje zaposlovanja starej-

ših ljudi - od 45 let dalje. Na tem področju nismo ničesar napravili. Naša doktrina je, da se jih upokoji, vendar dvomim, da je to vedno srečna rešitev.

Mislim, da je to važen problem in s tem bomo preprečili naraščanje teh velikih obveznosti; sicer dvomim, da bomo lahko učinkovitost obdržali na tisti ravni kot jo imamo danes.

Tov. Majcen Nada:

Tovariši in tovarišice, v zvezi z današnjim strokovnim posvetom bi se dotaknila dveh vprašanj: prvo vprašanje, ki me zelo muči, je vprašanje znanstveno raziskovalnega dela v zvezi s problemi prel, ob in po upokojitvi, znanstveno raziskovalno delo, ki bi dalo dejanske podatke o vseh momentih - tako z ekonomskega, psihološkega in sociološkega aspekta. Res je, da imamo vrsto dobrih študij, vendar se mi zdi, da se mi z našimi razmerami ne moremo v celoti enačiti ne z vzhodom, ne zapadom, ker imamo določene specifičnosti glede položaja človeka v delovnem razmerju in delovnih pogojih. Zdi se mi, da bi morali dajati večji poudarek tej dejavnosti pri nas. O tem, kako malo pozornosti smo posvečali doslej znanstveno raziskovalnemu delu, priča tudi razprava o ustavnih amandmajih; v vrsti razprav je najbolj izstopalo prav vprašanje minulega dela; tu je vrsta popolnih dejavnosti, na katere (sem prepričana) niso mogli odgovoriti niti naši najbolj sposobni ljudje. V Sloveniji imamo dve instituciji, ki se zelo intenzivno ukvarjata z znanstveno raziskovalnimi deli in obe sta opravili za naše razmere in potrebe res izredno pomembno delo (to je Institut za gerontologijo in geriatrijo in "Ambient"), vendar se obe instituciji pri vsaki predlagani raziskavi vedno ustavita ob vprašanju finančnih sredstev.

Predlagala bi, da bi v okviru gerontološkega združenja

skupaj z odgovornimi institucijami poizkušali priti do prioritetnega srednjeročnega programa raziskav in da bi se poizkušali skupaj dogovoriti o načinu financiranja teh raziskav. Zavedam se, da bo za marsikatero raziskavo potrebno veliko naporov in vrsta financerjev. Samo z združenimi močmi in izredno aktivnostjo vseh dejavnikov -- kot velja za vsa druga področja -- pa bomo uspeli ustvariti določeno javno mnenje, uspeli ustvariti posluš pri vseh institucijah in organizmih, ki že danes lahko odločajo o tem, kako prispevati in na kakšen način vplivati, katere naloge naj se obdelajo in financirajo. Zato bi prosila, da proučimo ta predlog, da bi na eri izmed naslednjih razprav izoblikovali predlog za našo javnost in institucije.

Drugi del razprave pa bi posvetila vprašanju družbenega položaja starejše populacije pri nas: jaz mislim, da smo na reševanju sistemskih vprašanj v naši družbi zadnje čase napravili izredno velike napore in prav v zadnjem obdobju ne le napore, ampak tudi določere konkretne ukrepe, dobre ukrepe. To moram poudariti, ker so dani pogoji za izboljšanje materialnih, zdravstvenih in stanovanjskih pogojev starejše populacije. Kot vidimo iz delovanja naših najodgovornejših organov, se ta pot še bolj razvija in dopolnjuje tako, da je gotovo vprašanje nadaljnega systemskega urejanja zelo pomembno za vsa ta vprašanja, o katerih smo danes razpravljali. Res pa je, da nekoliko manj pomena dajemo družbenemu položaju človeka. K temu delu razprave me je vzpodbudila vrstica -- da si ne delajmo iluzij, da bomo čas ustavili in odnose med generacijami izboljšali, da ne moremo kaj posebnega zahtevati glede odnosa otrok do staršev. Jaz pa sem drugačnega mnenja; ne enega, ampak prav vseh mislim, da se tiče vprašanje ustvarjanja moralno etičnih norm v odnosu do starejše populacije. Zdi se mi, da gre za ustvarjanje odnosa znotraj družine in da ne gre vedno za vprašanje materialnega stanja starejšega človeka, ampak nasprotno, pogosto in predvsem za njegov položaj v družbi, za odnos otroka in cele družine do njega in njegov odnos in vpliv na doganjanja v tej družbi. Tu moramo

najti dobre možnosti sodelovanja prav s socialistično zvezo, ki sledi interesom in potrebam ljudi in jih zastopa in predstavlja in med gerontološkim združenjem, ki si zastavlja nalogo, da se čimbolj dela na urejevanju družbenega položaja starejšega človeka.

Mislím, da je res, da ima zrela, mlajša generacija velike možnosti vpliva na realizacijo svojih interesov in potreb. Že sama njihova aktivnost jim daje večje možnosti, da bolje delajo, se več angažirajo, da svoje interese izražajo, jih preverjajo in s skupnimi močmi realizirajo ter imajo več možnosti vplivati na rešitve, ki jih družba predvideva in sprejema; medtem ko tega ne bi mogli v celoti trditi za starejšo populacijo. Njihova lastna angažiranost je toliko manjša, da je njihov vpliv na razvojne programe družbe nekoliko manjši. Zato mislim, da je naša naloga, da bolje premislímo, kako v vrstah organov in organizacij le obdržati starejše ljudi, kako bi izkoristili njihovo znanje in pripravljenost, da sodelujejo pri razreševanju vrste vprašanj in jih močno angažirati na vseh družbeno razvojnih programih. S takim našim odnosom do njih, s sprejemanjem njihove volje in teženj, s skupnim korigiranjem stališč - tako starejše generacije kot tudi zaletavih stališč mlajše generacije, - z večjim srečevanjem in doslednejšim delovanjem - bi določene stvari hitreje rešili in na drugi strani dali tej populaciji tudi tisti izredno pomembni družbeni položaj in možnost vplivanja na različne rešitve.

Za prakso

LETOVANJE STAREJŠIH OBČANOV IZ OBČINE LJUBLJANA CENTER

Ob organizaciji letovanj otrok smo se v letu 1965 v našem svetu za zdravstvo in socialno politiko domislili, da bi na podoben način lahko popestrili večer življenja tudi našim socialnim podpirancem. Zagotovili smo nekaj sredstev in pričeli s pripravami za letovanje starejših občanov. Dogovorili smo se s podjetjem Alpe - Adria, ki nam je v posezoni nudilo sprejemljive pogoje v svojih domovih v Kobaridu in Selcah na morju.

Krajevne skupnosti smo seznanili z našim načrtom in jih zaprosili za sodelovanje. Obiskati je bilo treba vse socialne podpirance in jim ponuditi možnost počitnic. Naše dobre namere so pa naletele na zelo slab odmev med temi našimi občani. Tako smo poslali na njihove domove naše socialne delavce, ki jim je uspelo prepričati 45 občanov, da so se odločili za lo dnevno letovanje. Poslali smo jih na zdravstveni pregled. Zdravnik je odločil, kakšno letovanje bi bilo za posameznika najbolj primerno. Mi smo jim nato preskrbeli vozne karte z rezervacijami in jih poslali po skupinah v Kobarid in Selce.

To prvo letovanje v letu 1965 se nam ni najbolj posrečilo. Kljub zdravnikovemu priporočilu je večina želela na morje in so neradi sprejeli Kobarid. Še slabše pa je bilo z osebjem v teh domovih, ki niso bili pripravljeni na sprejem takšnih gostov in so naši občani doživeli marsikaj grenkega in bolečega.

Da bi se izognili temu, smo se naslednje leto dogovarjali v Zavodom za počitniška letovanja naše občine v upanju, da bomo na tak način dosegli letovanje, kot smo

si ga zamislili.

Odziv med občinami je bil že večji. Vključili smo tudi nekatere občane z minimalnimi pokojninami. Tako jih je v letu 1966 letovalo že 96, manjša del v Gorjah, ostali pa v Savudriji.

Žal nam tudi to letovanje ni uspelo. Ponovilo se je nekaj podobnega kot prejšnje leto. Osebe doma v Savudriji se je zelo žaljivo obnašalo do teh ljudi, zlasti pa je bila kritike vredna prehrana. Zavod za počitniška letovanja smo obvestili o vseh nepravilnostih, zato so celotni skupini nudili v istem letu na svoje stroške še enkrat letovanje za 10 dni.

V letu 1967 smo ponovno pripravili letovanje s podjetjem Alpe - Adria in sicer v predsezoni v Portorožu in Kranjski gori. Točno smo se v obeh domovih pogovorili o posebnostih letovanja te kategorije občanov in opozorili na najbolj občutljive probleme v zvezi s tem. Dogovorili smo se tudi, da vsak dobi pri kosilu kozarček vina. V tem letu je letovalo že 144 starejših in invalidnih občanov z nizkimi pokojninami ali socialnimi podporami. Posebej moram poudariti, da so tudi v teh letih naši socialni delavci ali obiskali na domu ali pa vabili na Center vse socialne podpirance, da smo jih počasi pripravili do tega, da so takšno obliko letovanja sprejeli brez predsodkov. Njihov največji pomislek je namreč bil: saj nimam kaj obleči in saj ne vem, kako naj se obnašam.

V letu 1968 letovanja nismo organizirali. Pač pa smo se že v začetku leta 1969 lotili zelo skrbno vseh priprav. Z novim vodstvom Zavoda za počitniška letovanja smo skrbno pretehtali vsa vprašanja okrog letovanja in se odločili za sledeče:

- opustili bomo zdravstvene preglede, ker so osebe, ki jih pošiljamo na letovanje odrasle in sposobne same o sebi odločati. Če bi imeli možnost letovanja z last-

nimi sredstvi, bi izbira kraja bila odvisna od njihovih želja, ne pa od zdravstvenega pregleda. Večina pa želi na morje in so le pojedinci izrazili željo za Gorrenjsko.

- Letovanje naj bo torej v naši počitniški bazi v Savudriji.
- Osebe v Savudriji mora biti predhodno natančno poučeno o namenu in posebnostih takšnega letovanja.
- Prehrana mora biti prilagojena starosti teh oseb (obvezno s kozarcem vina pri kosilu).
- Prevoz moramo organizirati za vse skupaj s posebnimi avtobusi. S tem se izognemo pešačenju naših starostnikov od avtobusne postaje do počitniškega doma, kajti marsikateri ni bil sposoben nositi svoje prtljage.

Edina slaba točka letovanja v Savudriji je bila v skupnih spalnicah. Vendar se je z dobro voljo in razumevanjem za posebne želje posameznikov tudi to uredilo. Letovalo je 97 občanov.

V tem letu je letovanje šele uspelo tako, kot smo si ga mi v začetku naših prizadevanj predstavljali.

Prav tako uspešno je bilo letovanje lani, ko smo ga zaradi velikega števila prijavljenih (221) organizirali dvakrat (v maju in septembru).

Sedaj nam ni treba več pregovarjati naših socialnih podpirancev in občanov z minimalnimi pokojninami, da sprejmejo naše letovanje, ampak se nam prijavljajo sami in se zanimajo za možnost letovanja že v prvih pomladanskih mesecih.

Letos smo na letovanje poslali 144 občanov. Število je manjše kot prejšnje leto, ker ena krajevna skupnost organizira letovanje za svoje občane sama. Za to smo porabili 45.000 din.

Iz sedemletnih izkušenj lahko povem sledeče:

Letovanje te kategorije občanov je humana in zelo primerna akcija. Zahteva veliko potrpljenja in poglobljenega strokovnega dela. Uspešnost letovanja ti ljudje ne merijo po vremenskih prilikah, temveč po sprejemu in odnosu, ki so ga deležni od osebja počitniškega doma. Mi imamo sedaj prav v tem srečo, da je osebje v Savudriji z velikim poslušom sprejelo vse napotke za ravnanje z našimi občani, ki so deležni vsega razumevanja in spoštovanja.

Čez vse je pomembna tudi prehrana in način serviranja. Obroki hrane morajo biti zadostni, kvalitetni in primerno servirani. V načinu serviranja občutijo naš odnos do njih. Zato to še posebej poudarjam.

Preskrbeti je treba mercedesove avtobuse, ker je vožnja v njih najbolj udobna in opozoriti šoferje na strpnost in razumevanje za težave, ki med potjo lahko nastanejo.

Socialni delavec naj spremlja skupino, ali pa jo že pričaka v počitniškem domu, da pomaga pri razmeščanju po sobah, kar je največji problem.

Predstavniki občine ali člani pristojnega sveta naj obiščejo enkrat v tem času svoje občane in jim na ta način pokažejo, da so prav tako enakopravni člani naše družbe in vredni vse pozornosti. Na vsak način pa jih mora obiskati predstojnik socialne službe.

Samo na kratko naj opišem hvalevredno prizadevanje za to vrsto letovanja v krajevni skupnosti Poljane. Pred dvema letoma je Mestni sindikalni svet ponudil krajevnim skupnostim delno plačilo za preventivno okrevanje ekonomsko ogroženih občanov. Prizadevni in iznajdljivi delavci te krajevnosti so to možnost takoj izkoristili in sicer tako, da polovico deset dnevne letovanja krijejo s sredstvi sindikata, ostalo pa ne-

kateri občani sami, za ostale pa krije naš Sklad za družbeno varstvo v obliki enkratnih družbeno denarnih pomoči.

Člani socialno zdravstvene komisije KS Poljane v zvezi s tem letovanjem opravijo ogromno delo. Ko pripravijo seznam občanov, ki so potrebni letovanja, ga predebati-
rajo na skupnem sestanku z odborom zveze borcev, društ-
vom upokojencev in Rdečim križem. Nato osebno obišejo
vse občane in se pogovorijo z njimi o njihovih željah
ter pogojih letovanja. Vso organizacijo temeljito pri-
pravijo tudi v počitniških domovih Alpe - Adria, ki je
v tem času spoznalo, da so v pred in po-sezoni tudi ti
občani dobrodošli gostje. Za vsakega posebej poskrbijo
za prevoz. Na tak način omogočijo skupno letovanje tudi
celim družinam, ki so ekonomsko in zdravstveno ogrožene.
Tako je letos samo iz te krajevne skupnosti letovalo
142 oseb, od teh jih je 51 prejelo enkratno pomoč sklada
za družbeno varstvo. S tem se je število občanov iz ob-
čine Ljubljana-Center povečalo na 286. Menimo, da je ta
iznajdljivost in prizadevnost te krajevne skupnosti
vredna vse pohvale in naj služi za zgled ostalim.

Ela Zupančič

Iz domačih in tujih virov

STARI IN MLADI V SODOBNI DRUŽBI

B.L. Neugarten, "The Old and the Young in Modern Societies," A B S, 14 (sept/ oct) 1970, 1 : 13 - 24.

Nekaj zanimivih avtorjevih spekulacij moramo sprejeti cum grano salis, ni pa odveč, da jih spoznamo, saj nas - če nič drugega - seznanjajo z določeno smerjo razmišljanja, ki nima tako malo pristašev.

Družboslovce zanimata dva vidika staranja : (1) kakšne so posledice sprememb v starostni strukturi populacije za delovanje družbe in njeno organizacijo, (2) kako se spreminjajo stališča in vloge posameznika skozi življenje.

O odnosih med starostnimi kategorijami do nedavnega ni bilo dosti govora, zadnja leta pa se veliko razpravlja predvsem o "generacijskem konfliktu" in študentskih gibanjih. Nekateri sprašujejo: ali ni mogoče, da bi prišlo tudi do konfliktov med starimi in družbo in do "gibanj starih", saj je starih ljudi (recimo od 65 naprej) vse več, mnogi pa žive v revščini, boleznih in družbeni izolaciji? Ali pa spekulirajo še naprej: Vse bolj se večajo razlike med mladino (šolsko mladino, študenti) srednje, gospodarsko aktivno generacijo in starimi, upokojenimi, izločenimi iz družbenega dogajanja. Mar ni mogoče, da bo prišlo do hujših trenj in spopadov med temi starostnimi skupinami? Če so se v preteklosti stari mirno vdali v usodo, še ni rečeno, da bo tako tudi v prihodnosti. Tudi mladi, so bili svojčas bolj ponižni in vdani.

Prihodnje generacije starih bodo bolj izobražene, zdrave,

in tudi bolj zahtevne. Pojavljajo se že skupine starih ljudi, ki protestirajo, zaenkrat le na lokalnem nivoju, v zvezi z nerešenimi vprašanji socialnega varstva in komunalnih zadev. Toda, če bo družba uspela zagotoviti participacijo vseh pri urejanju skupnih zadev in bo lahko vsak prispeval k reševanju skupnih vprašanj po svojih individualnih nagnenjih in sposobnosti. Ko bodo mladi hitreje dozoreli in se stari počasneje starali, lahko pričakujemo, da bodo starostne kategorije in omejitve manj toge, nasprotje med starostnimi skupinami bo zbledelo.

Zgrešeno je ^{potiskata} pojmovanje, da industrializacija in urbanizacija/stare v "vlogo brez vloge", v revščino, osamljenost, družbeno izolacijo, češ da je to posledica razkroja razširjene družine, zastarevanja mnogih poklicnih profilov in upokojitve. Empirične raziskave kažejo, da stari niso ločeni od drugih članov družine ampak z njimi pogosto občujejo: po upokojitvi možem ne upade pogum, ne poslabša se jim zdravje, oprimejo se novih dejavnosti, upokojitev jim je dobrodošla. Življenski stili starih so zelo različni, mnogo je oblik uspešnega staranja. Vendar bi med njimi lahko spoznali naslednje tipe: eni reorganizirajo svoje življenje. Stare dejavnosti zamenjajo z novimi, prelevijo se v nove osebnosti (učitelj postave zavarovalni agent, človek, ki mu služba ni dovoljevala, da bi razvijal družabnost, postane družbeno aktiven, včlani se v organizacije). Drugi se posvetijo le eni ali dvema vlogama (npr. le vlogi moža ali očeta).

Tretji dejansko "izprežejo" in se umaknejo v mirno kontemplacijo v naslanjaču. Različnost življenskih stilov v starosti bo verjetno veljala tudi v prihodnosti. Izoliranost ni pravilo, razen pri ljudeh, ki so že prej živeli izolirano. Morda pa bo ob samem koncu življenja še vedno obdobje, ko bo večina starih potrebovala pomoč in oskrbo.

B.M.

ŠTARI IN DRUŽINA V PRIHODNOSTI

G.F.Streib, "Old Age and The Family: Facts and Forecasts",
ABS, 14 (sept/oct.) 1970, 1 : 25 - 39.

Povzemamo nekaj napovedi o družini starih v prihodnosti. Temelje seveda na podatkih, ki veljajo v glavnem za ZDA. Razdelimo jih po področjih:

Biosocialno:)1) Pričakovano trajanje življenja za belce je 68 let, za belke okrog 75 let. Ne pričakujemo bistvenega podaljšanja življenja razen v primeru novih bioloških odkritij. (2) Razlika v pričakovanem trajanju življenja med moškimi in ženskami se stalno veča v korist žensk, kar je tudi v živalstvu trajni biosocialni trend. Mnogo več bo vdov kot vdovcev.

Sociokulturno: (1) Devet desetih ljudi se poroči. Tudi v prihodnje se bo večina odraslih vsaj enkrat v življenju poročila. (2) Moški poroča poprečno 3 ali več let mlajše ženske. Ta tendenca se ne bo spremenila. To še povečuje število vdov v primerjavi z vdovci. (3) Družine bodo vse manjše (1,2 ali nič otrok). Manj vnukov.

Socialno psihološko:

Odnosi med možem in ženo: (1) Osnovna družinska celica v starosti je zakonski par (53 % oseb nad 65 let živi v paru, le 12 % s svojimi otroki). "Intimnost z distanco" bo še naprej oblika življenske ureditve za starejše. (2) Ker postajamo popustljivejši glede spolnosti, bo več strpnosti do platoničnih in spolnih zvez med starimi. (3) Razveze v srednjih letih naraščajo. Ta trend se bo nadaljeval. Več bo ponovnih porok, več porok vdovelih. Vse to ima posledice za odnos med starši in otroki, (glede lastnine, obiskovanja, pomoči).

Odnosi med starši in otroki: (1) Otroci in starši bodo še naprej v čestih stikih, čeprav ne bodo živeli v istem gospodinjstvu. Izoliran zakonski par starcev ne bo tipičen pojav. (2) Starši in otroci si bodo medseboj pomagali, vendar bodo starejši neodvisni od denarne pomoči svojih otrok. (3) Postparentalno obdobje ni travmatično za večino starih in bo vedno manj, ker bo vedno več možnosti za prijetno in aktivno življenje v starosti.

Odnosi med brati in sestrami: Življenje z brati ali sestrami ne bo pomembna oblika življenske ureditve, razen pri osebah, ki se niso nikdar poročile. Tudi vdovci in razvezani ne bodo živeli z brati oziroma sestrami.

Societalni trendi: (1) Večina starih bo živela v svojih domovih, bo pa tudi več naselij in skupnosti samo za stare. (2) Možna bo zgodnejša upokožitev, več starih bo spremenilo bivališče in migriralo v ugodnejše podnebje ipd. (3) Izboljšalo se bo zdravstveno zavarovanje. (4) Pokojnine se bodo povečale a kljub temu bodo stari v splošnem ekonomsko zapostavljeni del družbe.

V družbenih podskupinah, ki se že sedaj močneje razlikujejo po svojih življenskih navadah od tipičnega vzorca, te napovedi ne veljajo. Prav tako v napovedih niso upoštevane morebitne radikalne družbene spremembe ali kataklizme.

B.M.

DRUŽABNI STIKI AMERIŠKIH VDOV

H.Z. Lopata, "The Social Involvement of American Widows", A B S , 14 (sépt/oct) 1970, 1 : 41 - 57.

Kako starejše žene reagirajo na praznino v svojem življenju po smrti moža? Kakšne družabne stike razvijajo

po tem? Izvedena je bila anketa na vzrocu 301 vdove v Chicagu, podatki pa so dopolnjehi še z ugotovitvami nekaterih drugih raziskav.

Posledice soprogove smrti. Čim bolj funkcionalen je bil odnos med možem in ženo za ženino vlogo, čim bolj je bil mož povezan z ženinim življenjem, čim bolj so njene različne socialne vloge odvisne od njega, tem bolj njegova smrt dezorganizira njene družabne odnose. Njegova smrt se odrazi bodosi tako, da se spremeni tip ženskih socialnih vlog ali globina njenega angažmaja v teh vlogah. Možno je, da se ponovno angažira v istih vlogah na istem nivoju, da se angažira manj, da spremeni vloge ali da spremeni i vloge i globino angažmaja. Ponovno se angažira lahko na naslednje načine: na podobnem nivoju kot pred soprogovo smrtjo v podobnih vlogah, v novih vlogah in manj organiziranih družabnih odnosih, ali pa se relativno osami. Študija kaže, da so vdove sorazmerno družabno izolirane proti svoji volji zaradi nemožnosti in nesposobnosti, da bi ustvarile nove družabne stike.

Vloga žene. Njeni stiki z moženimi sorodniki so površni. 64 % anketiranih pravi, da moževi sorodniki niso niti prispevali k pogrebnim stroškom. Razkroj patriarhalnih odnosov prinaša ženi sicer več svobode, saj jo moževi sorodniki ne nadzorujejo, hkrati pa to prispeva k njeni osamitvi. Le četrtnina vprašanih pravi, da jo je po pogrebu obiskal kak možev sodnik. Po moževi smrti se torej pretajajo vezi z njegovimi, in često tudi z otroki. Iz osamljenosti se rodi idealizacija moževega lika (87 % pravi, da je bil njen mož nenavadno dober človek). Le malo se jih želi znova poročiti, predvsem zato, ker pravijo, da so prestare, da je "en zakon dovolj" in da ni mogoče zaupati današnjim možkim.

Vloga matere: Četrtnina vprašanih nima živih otrok, ti-
ste, ki jih imajo pa ne žele biti ekonomsko ali socialno odvisne od njih. Raje žive same kljub osamljenosti.

Težnja po samostojnosti in neodvisnosti je prisotna tako pri odraslih otrocih kot pri materah - vdovah in ima vrsto družbenih vzrokov. Vendar pa večini vdov njeni otroci pomagajo na različne načine, čeprav se ne videvajo često.

Vloga sestre: Te so manj pomembne saj mnoge žene nimajo živih bratov in sester, ali pa so zelo daleč. Poleg tega so sorodstvene vezi te vrste v ameriški kulturi zapostavljene. Vendar pa so bili v življenjskih krizah mnogim prav bratje oziroma sestre pomembni. Odnosi z brati ne atrofirajo zaradi neaktivnosti ampak jih lahko po potrebi takoj aktiviramo.

Vloga prijateljice: Istospolne prijateljske skupine se umikajo skupinam zakonskih parov. Če eden od zakoncev umre, je težko drugemu ostati v taki skupini med drugimi zakonskimi pari. Pridružiti se skupini vdov pa pomeni za ženo zgubiti prejšnji status. Druga oblika prijateljskih stikov je s tako skupino, kjer so sicer zakonci, kjer pa je dejansko aktivnost ločena po spolu, tako da se lahko vdova pridruži ženam. Tretja oblika so istospolne prijateljske skupine oziroma prijatelj ali prijateljica.

Vloga v skupnosti: Vloga sosede: Stiki s sosedi so sezonski, sporadični, slučajni. Vloga delavke: te žene v glavnem niso bile zaposlene ali pa le občasno, zato nimajo stikov z delovnimi organizacijami. Vloga v družbenih organizacijah: večina pripada neki cerkvi, a te nimajo tako programirane aktivnosti, da bi zagotovile stalne stike.

Avtor sklene: glavni razlog da so vdove družbeno izolirane ali minimalno vključene je ta, da niso bile socializirane tako, da bi logično analizirane vire svojega okolja, izbrale zaželjene socialne vloge, se pripravile za občevarje z drugimi in da bi ponovno zgradile svoje življenje. Njihova osamljenost ni prostovoljna, želijo

več njim podobnih živi v soseski. Vsaj polovica bivališč mora imeti po enega starejšega človeka, da se spodbudi interakcija v soseski.

Tudi medsebojne pomoči je več, če je v soseski več starih, le-ti pa se počutijo varneje in zadovoljneje. Velja pa, da še večja koncentracija starih v soseski ne poveča sorazmerno števila in kvalitete njihovih medsebojnih stikov. Koncentracija starih v soseski torej zveča njihovo socialno integracijo in skupinsko podporo. Seveda pa niso vsi stari za tako sosedsko življenje, sosedov se ogibajo, ker ne marajo družabnih obveznosti ali pa ker so njihove referenčne skupine drugod. Nad 75 let stare žene, ki niso bile poročene, bolj izkoriščajo možnosti, ki jih nudi koncentracija starih prebivalcev. Tisti pa, ki kljub temu ostanejo izolirani proti svoji volji, prenašajo to težje kot če bi stanovali kje drugje.

Avtor meni, da so za raziskovanje posebno pomembni naslednji problemi: (1) Kakšna je kakovost odnosov starih do otrok, sorodnikov, prijateljev in sosedov. (2) Pogoji pod katerimi se te skupine lahko nadomeščajo ena z drugo, (3) Prekinjanja in vzdrževanje odnosov s temi skupinami v različnih življenjskih obdobjih, (4) potencialne funkcije prijateljstva kot kompenzacija za izgubo statusa in instrumentalnih vlog.

B.M.

EKONOMIJA STARANJA

J.M.Kreps, "Economics of Aging, Work and Income Through the Lifespan", ABS, 14 (sept/oct) 1970, 1 : 81 - 90

- Nekaj podatkov, ki si jih lahko vsakdo sam preračuna in primerja z našimi razmerami, veljajo pa sicer za ZDA:

si drugačnega življenja a ne znajo vzdrževati starih in vzpostavljati novih družabnih vezi.

B.M.

PRIJATELJI IN SOSEDJE STARIH

I. Rosow, "Old People, Their Friends and Neighbors",
A B S, 14 (sept/oct) 1970, 1 : 59 - 69.

Za starost je značilno, da se zmanjša število družbenih vlog in da se družabni stiki omeje na neformalne skupine: družino, sorodnike, prijatelje in sosede. Kakšen pomen imajo te skupine v življenjsju starih? Na svoje otroke se obračajo v denarni stiski in ne na sosede in prijatelje. Za pomoč v bolezni se tudi najprej obrnejo na otroke, toda sosedje so drugi najpomembnejši. Prijatelji so v tem vrstem redu tretji. Več raziskav kaže, da starši najprej opustijo stike, formalne, službene narave, nazadnje pa stike s svojimi otroki. Prijateljski odnosi niso povezani ali odvisni od odnosov s sosedi ali otroki, razen pri ljudeh, ki živijo čisto sami, ki nimajo otrok blizu - pri vdovelih in bolnih. Ti se tem bolj družijo s sosedi in prijatelji, čim manj se videvajo s svojimi otroki. Pri teh sosedje in prijatelji nadomeščajo otroke.

Osnovno načelo zruševanja starih je homogenost statusov: prijateljstva se ustvarjajo med ljudmi podobnih statusov, (starost, spol, zakonski stan, rasa, socialni razred, izobrazba) in podobnih lastnosti. Podobnost statusov je osnova solidarnosti saj povezuje ljudi, ki so v istem odnosu do širše družbe in imajo enake življenjske izkušnje in probleme.

Stari sklenejo tem več znanstev in prijateljstev, čim-

1. Poprečni dohodki družin, ki imajo družinskega poglavarja v letih so le 47 % od dohodka mlajših družin (1967).
2. Trije od 10 starih ljudi (in 1 od 9 mladih) so v letu 1967 živeli v revščini.
3. Okrog polovica družin s starim družinskim poglavarjem ima dohodke pod \$ 4.000, ena petina celo pod \$ 2.000 (letno).
4. Polovica starejših samskih ljudi ima dohodke pod \$ 1.500, ena četrtina ima \$ 1.000 in manj.

S kakšnimi problemi se ubadajo ekonomisti v ZDA v zvezi s položajem starih?

Osnovni problem so sredstva za vse večje število starih, upokojenih in prisilno upokojenih. Razvoj tehnologije sicer omogoča, da človeku ni treba delati vse do smrti ampak lahko eno ali dve desetletji ob koncu življenja preživi v brezdelju. Istočasno pa so starejše generacije upokojencev vedno na slabšem v primerjavi z mlajšimi. S tem je povezano vprašanje spodnje starostne meje za upokojitev oziroma sploh trajanja aktivnega obdobja.

Prepirajo se ali naj revščino pojmujejo kot relativan ali kot absoluten pojav. Vedeti moramo namreč: čim hitreje se razvija tehnologija in čim hitrejša je gospodarska rast, tem večji je razkorak med zaslužki aktivnega prebivalstva in pokojninami v sedanjem sistemu. V relativnem smislu tehnološki napredek pogojuje ekonomsko deprivacijo neaktivnih starih ljudi. Avtor vidi tri poti za zmanjševanje teh razlik: (1) z individualnim varčevanjem, (2) z zasebnimi penzijskimi aranžmaji, (3) z obdavčenjem.

B.M.

"TRETJA STAROST"- NOVA POLITIČNA SILA

Z.A.Huet, "The Third Age, A Political Problem", ABS, 14
(sept/oct) 1970, 1 : 91 - 96

Večanje populacije starih je za vse vlade resen problem. Stari postajajo nova politična sila. So ekonomski problem takih razsežnosti, da se lahko zaradi bremena, ki ga predstavljajo za kapitalistično gospodarstvo ekonomska ekspanzija spremeni v recesijo. Gospodarsko negativna je težnja starih, da se drže stalnega delovnega mesta, namesto da bi migrirali v področja in na delovna mesta, kjer so gospodarstvu potrebnejši. "Stari imajo radi varnost, to pa pomeni sklerozo". "Če naša civilizacija ne bo sposobna rešiti socialnih in ekonomskih problemov starih ljudi, jo bo uničila nova generacija mladih mož, ki bo motivirana osnovati civilizacijo, kjer bo človeštvo našlo mir, svobodo in bratstvo."

B.M.

STARI LJUDJE NA DEŽELI

O.Blume, "Zur Situation der Älteren Menschen auf dem Lande," Neues Beginnen, Nr. 3, Juni 1969, 82 - 91

Stereotipna predstava o osamljenosti in anonimnosti starih v mestih in o častnem mestu starega očeta na kmetih ne drži več. Raziskava kölnskega inštituta za samopomoč in socialne raziskave je zajela 1667 deželanov nad 65 let v različnih nemških pokrajinah. Ugotovitve: Na deželi je večji odstotek starih, ki niso bili nikoli poročeni, predvsem žensk (4 % : 6 %). Le-tem je navadno zagotovljen kot pri bratu oziroma sestri. Živijo v

mного slabših pogojih kot njim podobni v domu za stare. Zaradi večje rodnosti ima večji odstotek starih deželanov še žive otroke (89 % : 78 %), in večinoma žive z njimi (od 72 do 88 %), medtem ko v mestu ne živi z otroki toliko starih ljudi (le 48 %). Stanovanjske razmere na deželi so slabe, saj živi v eni hiši, ki je sicer v njihovi lasti, več generacij (do štiri). Okrog tretjina starih nima svoje sobe (v mestu le 1 - 3 %).

Tudi opremljenost stanovanj je neprimerno slabša na vasi (stranišča izven hiše, ni kopalnic). Presenetljivo urejeno pa je ogrevanje. Vsako peto stanovanje ima centralno kurjavo, vendar so precejšnje razlike po pokrajinah (9 - 40 %). Stari deželani si želijo živeti v dvoali trogeneracijskih gospodinjstvih (57 %) v primerjavi z meščani, kjer je ta odstotek nižji (21 - 33 %). Od starih kmetov jih četrtnina še redno dela, četrtnina priložnostno, ostali pa ne več. 18 % starih kmetov se ima še za lastnike posestva. Med deželani iz nekmetijske dejavnosti jih je 46 % prenehalo s poklicnim delom pred 65. letom (v mestu ena tretjina) predvsem zaradi bolezni in invalidnosti. Pokojnine deželanov so nizke, saj je komaj slaba petina kvalificiranih oziroma izučeni. Več kot polovica se ni izučila nobenega poklica, poleg tega pa je še prenehala z delom pred 65. letom. Socialne podpore prejemajo predvsem družinski člani in vdove gospodarjev, a ne vsi, ki so upravičeni. Razlogi za to so: neznanje, strah pred izgubo družbenega prestiža in napačne predstave, da bodo njihovi sorodniki ali potomci morali podporo vračati državi. Bistvena značilnost novega zveznega zakona o socialni pomoči je, da priznava tudi nematerialne potrebe. Stari bi si želeli sprememb v svojem vsakdanjem življenju : kaj zabave, izlet oz. "dopust". Tu se je treba boriti s stereotipnimi predstavami, da stari ne žele ali da si ne upajo iz hiše, da itak žive na deželi, na svežem zraku. A vendar si dve tretjini pomagajočih družinskih članov in ena tretjina gospodarjev želi potovati oziroma oditi na "dopust".

C Ž

BREZPOSELNOST STAREJŠIH DELAVCEV

-Ni. "Ausmass und Ursachen der Arbeitslosigkeit älteren Arbeitnehmer". Neues Beginnen. Nr. 3, Juni 1969, 111-113.

Kljub konjunkturi in pomanjkanju delovne sile ostaja problem starejših delavcev. Ko konjunktura popusti, so zopet najprej in najbolj prizadeti starejši in nekvalificirani delavci, število brezposelnih v njihovih vrstah se veča. V ZR Nemčiji je danes že tretjina delavcev starih 45 do 65 let (6,2 milijona); med brezposelnimi je 46 % delavcev te starosti. Še večji pa je med njimi delež delavcev starih 55 - 65 let. Čim starejši je torej človek, tem težje najde zaposlitev.

Vzroki: zdravstveni razlogi, pomanjkljiva poklicna kvalifikacija in manjša sposobnost prilagajanja na nove delovne metode, manjša pripravljenost menjati bivališče. Slednja je tem manjša, čim starejši je človek in čim manj je kvalificiran. Isto velja glede pripravljenosti za prekvalifikacijo. Med brezposelnimi z daljšim stažem je visok delež telesno in duševno prizadetih. Ti se tudi ob konjunkturi ne morejo zaposliti na novih delovnih mestih. Starost sama ni razlog ne za odpustitve ne za trajanje brezposelnosti, pač pa njeni spremni pojavi, kot slabša prilagodljivost in storilnost, ki jo še potencialno slaba kvalificiranost. Starejšim kvalificiranim delavcem grozi brezposelnost v mnogo manjši meri. Če je tak delavec še dobro storilen so ga podjetja pripravljena zaposliti. Težje pa gre starejšim uradnikom, od katerih se zahteva nezmanjšana storilnost poleg tega pa še, da se podrejajo mlajšim, da delajo v timu itd. V splošnem imajo mlajši prednost pri zaposlovanju, ker so cenejša delovna sila. Večina podjetij skrbi za svoje starejše delavce, a ne zaposluje novih. Predlagani zakon o obveznem zaposlovanju starejših delavcev je bil v Bundestagu zavržen, pač pa naj bi več pozornosti po-

svetili poklicnemu izobraževanju starejših delavcev in razširili že obstoječi zakon o varstvu pred odpustitvijo. Razpisi delovnih mest naj ne bi več vsebovali starostnih omejitev. Prouči naj se možnost ustanavljanja posebnih delavnic za stare delavce, vendar naj se je ne preceni.

- CŽ

Knjižne ocene

Ker je domača knjižna bera o vprašanjih starosti in staranja v zadnjem letu le skromna, objavljamo skrajšane prevode ali povzetke ocen nekaterih tujih del, ki so izšla v zadnjem času.

Ocene so vse objavljene v letu 1969 in kasneje, seveda pa se nekatere nanašajo na knjige, ki so izšle že prej, vendar redko pred letom 1967.

Old People in Three Industrial Societies, (Stari ljudje v treh industrijskih družbah),

by Ethel Shanas, Peter Townsend, Dorothy Wedderburn, Henning Friis, Paul Milhoj and Jan Stehouwer. New York: Atherton Press, 1968, 478 pp. \$ 15,00

Knjiga je v strokovnih revijah mnogokrat citirana, njena prva avtorica E. Shanas, ki je tudi vodila raziskavo, na kateri temelji knjiga, pa je bila lani v Jugoslaviji. Udeležila se je konference v Dubrovniku, ki jo je pobudila in organizirala dr. Nada Smolić - Krković, s timom zagrebških raziskovalcev ob raziskavi o življenjskih pogojih starih ljudi v SR Hrvatski. Povzemamo oceno te knjige iz American Sociological Review.

" To poročilo o mednarodni raziskavi prinaša obilo primerjalnih podatkov iz treh vzorcev po 2000 ljudi nad 65 let, ki so živeli v zasebnih stanovanjih v Danski, Veliki Britaniji in Združenih državah v 1952 letu.

Intervjuvarji so spraševali po zdravju in zdravstveni oskrbi, integraciji starih ljudi v družine, o službah socialnega varstva, delu, upokojitvi in dohodkih. Ugotovili so, da so razlike med narodi v glavnem majhne.

Prva tretjina poročila obravnava navedbe vprašancev o telesnem zdravju in o zdravstveni službi v teh treh deželah. Shanás je predhodno odkrila, da živi 95 % starejših Američanov v zasebnih domovih in večina je kar dobrega zdravja. Tudi v Britaniji in na Danskem je skoraj enako, čeprav so zanimive razlike med deželami v stališčih do zdravja.

Druga tretjina knjige obravnava integracijo starejših ljudi v družinah. Tudi tu velja za vse tri dežele: stari so učinkovito vključeni v sorodstvo

Tretji del knjige poroča o delu, upokojitvi in dohodkih. Manjši del že upokojenih mož se želi ponovno zaposliti in manjši del tistih, ki še delajo se ne namerava upokojiti. Večina starejših ljudi v vseh treh deželah ima več kot en vir dohodkov. Vendar imajo stari tako v Angliji kot v ZDA dohodke, ki so nizki v primerjavi z drugimi segmenti populacije. To je posebno očitno pri zelo starih in neporočenih.

Študija posreduje veliko uporabnih podatkov, večinoma v preglednih tabelah. Za vsakogar, ki se ukvarja s problemi starih pa tudi tisti, ki jih zanimajo problemi kot so sorodstvo, življenjski cikel, delovna sila, bo knjiga zelo dragocena.

Dobre strani knjige pa spremljajo seveda tudi nekatere slabosti. V tako obsežni raziskavi je nekaj ohlapnosti skoraj neizogibne, poleg tega pa so tudi nekateri pojmi nejasni. V kratkem poglavju o "izolaciji in dezolaciji", so naprimer uporabljeni pojmi kot izolacija, alienacija, neaktivnost, neangažiranost in doživljanje osamljenosti skoraj kot sinonimi ...

Čeprav knjiga primerja tri dežele ni nikakor primerjava treh kultur; nekaj zanimivih razlik med vrednotami je omenjenih, niso pa raziskane. Seveda pa ni pošteno kritizirati avtorja za to ker ni napisal knjige, ki je

ni nameraval napisati. V tem primeru so pisci proizvedli delo, ki bo cenjen vir v prihodnjih letih."

(E. CUMMING, v: Amer.Social.Review, Vol. 34, Feb.1969, 1 : 139 - 140).

-cž

Old and Alone: A Sociological Study of Old People
(Stari in osamljeni: sociološka študija starih ljudi),

by Jeremy Tunstall, London, England: Routledge and Kegan Paul Ltd., 1966, 344 pp. Š 8,50

"Stari ljudje niso osamljeni. Pogosto so predpostavljali, da je za starost značilna topost in nesmiselna dejavnost. Stare slikajo kot da preživljajo svoj pokoj v stanju progresivnega obupa. Alienirani od vsakdanjih problemov, prezrti in polni samopomilovanja čakajo smrt.

Od leta 1900 se je število nad 65 let starih v Angliji in Walesu povečalo trikrat, na preko 6 milijonov, 94 % jih živi v zasebnih gospodinjstvih. Od 78 %, ki živijo sami, jih 72 % izjavlja, da nikdar niso doživljali osamljenosti. Na osnovi statističnih podatkov te vrste so raziskovalci sklenili, da so bile močno pretirane veljavne verzije o pohabljujočih učinkih starosti in upokojitve na socialne odnose in duševnost starejših ljudi. V resnici pa stari in osamljeni predstavljajo le manjšino starih. Študija, ki jo ocenjujemo, zgovorno dokazuje, da je ta manjšina obupno zanemarjena, zaradi tega, ker je javnost ne vidi. Družba bi morala čutiti odgovornost, da jih obravnava kot socialni problem in jim zagotoviti varnost in oskrbo v zadnjih letih. Ta študija skuša javnost opozoriti nanje s tem, da sprašuje: kdo so? Kakšno življenje živijo? Kako se razlikujejo od večine starih? Kakšne popravne akcije bi bile najbolj učinkovite?

Knjiga temelji na širši študiji starih v Britaniji, ZDA in Danski. (Glej predhodnjo knjižno oceno, op.prev.)

Izvedli so intervjuje z vzorcem 538 oseb, katerih imena so vzeli z zdravniških seznamov. Proučevali so 4 oblike osamljenosti: živi sam, socialno izoliranost, osamljenost, anomijo. Kategorije tistih, ki se najbolj nagibajo k osamljenosti, to so samske, pred kratkim vdovele, nepokretne (vezane na stanovanje), socialno izolirane in tiste, ki sami sebe opisujejo kot osamljene - so ponovno intervjuvali (N = 195). Ta knjiga obravnava predvsem te, k osamljenosti nagnjene ljudi.

Med ugotovitvami so: delež starih, ki žive sami v Angliji narašča, a je nižji kot v ZDA in Danski. Posebno za starejše žene in mestne prebivalce je večja verjetnost, da živijo sami, toda le malo starih ljudi živi popolnoma izolirano. Med vdovami jih je največ, ki se počutijo osamljene. Anomija je visoka med moškimi in osebami z manuelnimi poklici ...

Od vseh v tem smislu ogroženih ljudi se kažejo najbolj prilagojeni na starost tisti, ki se niso nikdar poročili. Navajeni so osamljenosti, ne doživijo večjih pretresov, kot je n.př. izguba zakonskega druga, radi berejo in se ukvarjajo z dejavnostmi izven doma.

Uporabljene empirične mere niso popolne in njihove domnevne zveze s teoretičnimi pojmi niso jasne. Čeprav je diskusija o uporabljenih merskih instrumentih izčrpna je pri njihovem izboru videti le malo predhodnega premisleka. Predstavljajo različne nivoje abstrakcije in puščajo neobdelane mnoge pomembne dimenzije osamljenosti. Lahko se strinjamo z avtorjevo lastno kritiko, da je začel prehitro sestavljati vprašalnik, ne da bi ustrezno konceptualiziral svoje variable ...

Tunstall se opira na post facto interpretacije. Te analize niso posebno razsvetljuječe in se redko dvignejo nad zdravorazumstvo ter kažejo na pomanjkljivo razmišljanje ...

Zadnja poglavja o osebnosti, socialni teoriji in so-

cialni politiki so pravokativna in nagrajujoča. Tunstall spekulira, da bi lahko študije tipov starih oseb osmislile podatke, ki se jih ne da interpretirati na sociološkem nivoju

Z izjemo teorije dezangažmaja (Cumming - Henry) ni v knjigi teoretičnih modelov, ki bi pojasnili to starostno skupino. Večina sedanjih raziskav vključno ta študija se osredotoča na posamezne vidike starosti, ne da bi uporabila bolj obsegajoče pojme.

V nekaj letih bo populacija starih v mnogih deželah dosegla 25 %. Funkcionalni pomen teh ljudi je omejen, posebno v zelo mobilni in hitro se spreminjajoči družbi..

Tunstall humano obtožuje družbo, da spregleduje leta v pokoju, toda v ospredju so često drugi bolj kritični problemi. Zdi se, da lahko stare ljudi brez škode ignoriramo vsaj dokler ne začno pritiskati kot "sila starih" (aged power).

Sociologija starih je še vedno v dobi odraščanja. Niso še odkrite primerne sociološke kategorije. Problemi se zastavljajo predvsem v želji pomagati v smislu socialnega varstva"

(M.A.La Sorte, v: Amer.Soc.Rew., Vol.34.feb.1970, No 1, 140-141.)

- cž

Social Gerontology, (Socialna Gerontologija),
by Marvin R.Koller, New York: Random House, 1968, 176 pp.
\$ 5,95.

Ne zdi se pretirano pričakovati, da bo "vabilo v socialno gerontologijo" predstavilo dolge in izzivalne diskusije o takih bistvenih vprašanjih kot soočanje s smrtjo, subjektivni pomen časa, redefiniranje samega sebe v toku

živiljenskega ciklusa, zgodovinsko lokacijo in odnose med odraščanjem, odraslostjo in staranjem. Če Koller sploh razpravlja o teh problemih dela to le mimogrede. Po oddelku o problemih "soočanja z življenjem" v katerem avtor dopušča, da so "debelost, kajenje, zakonski stan in samomor med faktorji, ki vplivajo na dolžino življenja", so štirje odstavki posvečeni problemu "soočanja s smrtjo". Tu nam pravi, da človekovo zavest počasi prevzame nezmožnost samega sebe, da bi dojel svoj konec, kajti kjer je smrt, izgine jaz.

Bolj resen spodrseljaj je, da Socialna gerontologija ne uresniči svoje namere, da bo predstavila "srž večine pretekle in sedanje proizvodnje" na tem področju. Kajti od stotih socioloških studij o staranju, objavljenih v zadnjih nekaj desetletjih, povzame Koller le tri na približno ustrezen način: Simmonsovo o starih primitivnih družbah, Lehmanovo o starosti in storilnosti in Cummingsovo o dezangažiranju. Nikjer v knjigi ne najdemo ničesar, kar bi bilo podobno kompendiju raziskovalnih ugotovitev.

Najboljši deli knjige govore o predmetih, ki so obrobni za to področje. Tako npr. primerno obravnava demografske osnove starosti

Kollerjeva diskusija o socialnih službah za stare v Angliji, Franciji in Švedski je tudi kar dobra, čeprav je po njegovih kriterijih to geriatrično področje, ne gerontološko.

Težko bi našli predmet, ki se tako popolno ponuja osrednjim problemom sociološke analize kot prav proučevanje starosti ... "Socialna gerontologija" pa niti ne pospešuje naporov tistih, ki že delajo na tem plodnem področju, niti po vsem videzu ne spodbuja svežih sil, čeprav bi bilo to zelo potrebno.

(M.Messer, v: Amer.Soc.Rev., Vol. 34, june 1970, No.3, str. 429).

-cž

Middle Age and Aging: A Reader in Social Psychology
(Srednja leta in staranje: berilo iz socialne psihologije), edited by Bernice L. Neugarten, Chicago, Ill.: University of Chicago Press, 1968, 596 pp. Clothbound, \$ 15,00, Paperbound, \$ 7,50.

"Urednica navaja v predgovoru, da je namenoma omejila predmet te knjige na socialno psihologijo staranja in dopušča, da je opustila druge podatke, pomembne za proces staranja ...

Knjiga je prispevek družbenim vedam, ki se ukvarjajo s človekovim razvojem v vseh stopnjah življenja. Toda družbene vede zaostajajo s študijem življenja po mlajši zreli dobi. Da bi to pomanjkljivost popravila predstavlja Neugartenova obilo empiričnih raziskav o srednjih letih in starosti. V tej socialni psihologiji staranja združuje ugotovitve različnih proučevalcev ...

Članki v knjigi podpirajo pojem dinamične človeške osebnosti. Margaret Clark opisuje spremembe v pristopu od zgodnjega Freundovega pojma osebnosti kot "zaprtega sistema, fiksiranega zgodaj v življenju", do pojma, da je osebnost dinamična in da se spreminja vse življenje.

Knjiga Neugartnove projicira ta dinamični pristop na ozadje družbenega in kulturnega spreminjanja, ki zahteva nove sisteme socialnih odnosov in vzorcev obnašanja za ljudi v srednjih letih in starosti. Mnoge osebne spremembe v starosti so povezane s časom, dolgoživostjo, prostorom, tehnologijo in družbenimi ustanovami...

Delo dr. Neugartnove pomaga odgovoriti na vprašanje, ki se vedno znova pojavlja: "Kdo so starajoči se ljudje?" Eden od sodelujočih, Rose, razvija teorijo, da predstavljajo stari ločeno subkulturo. Streib pa trdi, da stari niso posebna družbena skupina ali manjšina. Ta knjiga podcenjuje dejstvo, da so stari tisti, ki so šli skozi srednja leta in se starajo z vsemi močmi in slabostmi,

uspehi in neuspehi prejšnjih stopanj, opremljeni z izkušnjami in stališči, da bi se uspešno ali slabo prilagodili zadnjim fazam življenja

(R.R.Boyd, v: Amer.Soc.Rev., Vol.34. dec.1969, No.6)

- cž

Feasible Planning for Social Change in the Field of Aging
(Možno planiranje za družbene spremembe na področju staranja), edited by Carter C.Osterbind, Gainesville, Fla.: University of Florida Press, 1969, 157 pp.Paperbound, \$ 3,75.

"Knjiga je 18. po vrsti v ugledni zbirki Inštituta za gerontologijo Univerze na Floridi. Objavlja članke, pripravljene za južno konferenco o gerontologiji leta 1969 in je namenjena laični javnosti. Večina poglavij vsebuje samokritične zgodovine primerov organiziranih naporov za izboljševanje problemov starih, posebno na nižjih socioekonomskih nivojih. Štirinajst sodelavcev ne ponuja čudodelnih zdravil, ampak skuša . . . realizirati kar je možno. Knjiga ima eksperimentalen poudarek. Avtorji nam pripovedujejo, kaj so storili, kako bi lahko poskusno razložili uspehe in neuspehe projektov za stare in kaj nameravajo v prihodnje..... Seymour Kornblum nam omogoči vpogled v demonstracijske programe za stare na osnovi izkušenj v Pennsylvaniji. Ker se zanima za programe, ki bi jih večina odobraval, zahteva pozornost njegov skoraj machiavellističen svet, da je treba v akcijske programe dati "akcijo". Kornblum prevzema nazore mnogih sociologov, da je sistematična evaluacija programov kritična pomanjkljivost in skrbno loči "plane za evaluacijo" od kasnejših dejstev.

Eden od avtorjev piše o uspešnem programu prekvalifikacije starejših delavcev za nove poklice v New York Cityju, drugi opisuje projekt SERVE, v katerem stari

pomagajo drug drugemu. V knjigi so še članki o zblizovanju otrok in starih, o ciljnih centrih za starejše ljudi in o zdravstvenem varstvu starih.

(Povzeto po oceni J.W.Wigginsa, v: Amer.Spc.Rev.,Vol.35, Oct.1970, No.5)

-cž

Foundations of Practical Gerontology.

(Osnove praktične gerontologije), edited by Rosamonde Ramsay Boyd and Charles G.Oakes, Columbia, S.C.:University of South Carolina Press, 1969, 270 pp. \$ 5,95.

Knjiga je proizvod dveh inštitutov, ki sta jih vodila urednika na Couverse Collegeu v 1968 letu in je po zasnovi vrsta različnih člankov. Tu je najprej analiza "življenskega poteka". Avtor postavlja staranje v kontekst normalnosti in univerzalnosti. Življenje naj bi potekalo v petih stopnjah, strukturalne napetosti pa so najhujše na dveh gornjih stopnjah. To zahteva kreativno prilagajanje. Starostne stopnje so odvisne tudi od norm določene kulture. Genetičnih sprememb ni mogoče ločiti od družbenih vlog. Eden od avtorjev opisuje vloge, povezane z zdravjem in boleznijo; drugi spremembe v organskem sistemu, povezane s staranjem. Navajajo skrajne razlike med pričakovanji zdravnikov in starejših bolnikov. Nadalje je v knjigi povzetek ugotovitev o spremembah občutenja, zaznavanja in učenja. Senzorne izgube interferirajo a ne uničijo sposobnosti učenja, nagel upad inteligentnosti pa povezujejo z neizogibno smrtjo. Zadnji članek obravnava "življenski obračun" in pripravo na smrt. V sklepnem prispevku poskuša avtor sintetizirati sedanje znanje, pri tem razbije nekaj mitov in da starim zopet človeško podobo.

(Povzeto po oceni J.W.Wigginsa v:Amer.Soc.Rev.,Vol.35, Oct.1970. No.5)

-cž

Aging with Honor and Dignity

(Pošteno in častno staranje), By Minna Field, Springfield, Ill.: Charles C. Thomas, 1968, 204 pp. \$ 8,50

Knjiga je med tistimi, ki naj bi jih prebral vsakdo, ki se že ali pa se namerava ukvarjati s socialnim delom. Avtorica je prepričana, da ljudje vseh starosti zaslužijo dobrine, ki jih nudi družba, da pa so stari pri tem često prikrajšani. Svet je danes bolj naklonjen mladim, mnogi starejši ljudje pa se ne morejo starati častno in pošteno. Avtorica opozarja na nekaj glavnih področij, ki bi jih morali poznati vsi, ki delajo s starimi. Tu je na prvem mestu revščina, materialna in duhovna, trauma zaradi izgube zaposlitve, zmanjšani dohodki. Napetosti v družinskih odnosih so posebej dobro predstavljene. Opisane so zdravstvene težave, stanovanjska ureditev, obravnava se prosti čas starih. Vse to se obravnava tako, da nam pomaga globlje doumeti dogajanje v starosti. Močno podprta je ugotovitev, da Amerika ne daje starim sredstev za zadovoljevanje njihovih potreb. Omenjene pa so tudi možnosti in praktične sugestije za svetlejšo prihodnost.

(Povzeto po oceni O.A. Randall, v: Social Work, Vol. 14, No. 2, April 1969.)

-cž

In the Service of Old Age: The Welfare of Psychogeriatric Patients. (V službi starosti, varstvo psihogeriatrskih bolnikov). Anthony Whitehead, Pelican. 5/-.

Knjiga opisuje poskuse v bolnišnici Severalls Hospital v Colchestru, da bi razvili službo pomoči za starejše duševne bolnike. V prvem delu je do ganljivih podrobnosti opisana beda starejših, bolnih in motenih ljudi. Nato pa avtor pokaže, kako se da pri obstoječem proračunu in administraciji izboljšati delo z bolniki. V tem je glavna vrednost drugega dela knjige. Avtor opozarja, da je prepad med tem kar vemo in kar delamo. Nobena bol-

nišnica ne uporablja vsega razpoložljivega znanja. Knjiga kaže, kaj se lahko stori, če imamo znanje in voljo, kako iz množice nezadovoljnih, praznih in na pogled dementnih bolnikov nastane terapetska skupnost zainteresiranih, sodelujočih ljudi. Režima, ki pripelje do teh sprememb, ne moremo uvesti brez težav, o teh se v knjigi pošteno razpravlja. Ocenjevalec priporoča knjigo čim širšemu krogu.

(Povzeto po oceni M.Borland v Social Work Today, Vol.1. No.2, May 1970.)

- cž

The Dependencies of Old People:

(Odvisnost starih ljudi); Ed R.A.Kalish, Institute of Gerontology, \$ 2,00.

Ta ameriška populacija je ena v vrsti monografij Inštituta za gerontologijo s skupnim naslovom "Priložnostni članki in gerontologije". Večina osmih člankov je bilo prvotno predstavljena na simpoziju o odvisnosti starih ljudi. Predstavljene so različne znanstvene veje. Članki skušajo definirati in izčistiti pojem odvisnosti starih. V njih je nekaj pojmovanj, ki so preveč obarvana z ameriško mentaliteto kot npr. preveliko vrednotenje neodvisnosti, saj grede tako daleč, da imajo odvisnost, ki je starostno pogojena, za osebnostno destrukuro. Članki obravnavajo: psihodinamiko odvisnosti, odnos med pacientom in terapevtom, opisujejo poskus na neki kliniki s pacienti, ki so močno proti psihiatriji. Ker se socialni delavci neprestano srečujejo z različnimi oblikami odvisnosti starih, jim bo knjiga po mnenju ocenjevalca, koristno služila.

(Povzeto po oceni M.K.Bagnall, v: Social Work Today, Vol.1., No. 5 Aug.1970.)

-cž

Behaviour Adaptation in Late Life.

(Prilagajanje v starosti). Ewald W. Busse and Erie Pfeiffer (eds). A. & A. Churchill Ltd. 1969.

Knjiga poroča o interdisciplinarnem projektu Centra za proučevanje staranja in človekovega razvoja (Duke University). Sicer je bolj poudarjen medicinski in psihiatrični vidik a to knjigi ne škoduje. V poglavju o funkcionalnih psihiatričnih motnjah v starosti obravnava simptome in terapijo ter upošteva ves čas interes sociologov in socialnih delavcev. Knjigi se pozna, da je sodelovalo več avtorjev različnih strok, zato se njihova stališča razlikujejo. Uredniki so skušali odgovoriti na vprašanje, ali so stari posebna družbena skupina, na osnovi podatkov longitudinalnih študij, a pošloševati je v tem primeru težko, saj je skupina starih zelo heterogena, družbeni procesi pa dinamični.

(Povzeto po: T.H. Marshall, V: The British Journal of Sociology, Vol.21, No.4. Dec. 1970.)

-cž

Pisma

Oddelek za socialno varstvo in zdravstvo Skupščine občine Maribor je poslal uredništvu naslednje pismo:

"Delavci našega oddelka smo prvo številko "Vestnika delavcev na področju socialnega dela" z zanimanjem sprejeli, saj smo pogrešali naše strokovno glasilo. S stališči delovne skupine o konceptu Vestnika se strinjamo in pričakujemo, da se bodo v glasilu teoretična razmišljanja dopolnjevala s posredovanjem praktičnih izkušenj strokovnih delavcev in objavljanjem analitičnih raziskav in da bodo objavljene informacije o dogodkih in dogajanjih na področju socialnega dela, o novih predpisih in strokovni literaturi. Glasilo bi naj prinašalo predvsem izvlečke iz tuje literature, morda že polemično posredovane, pojasnila k novim predpisom, ne pa skripta oz. komentarje, ki jih dobimo v strokovnih knjigah ali predpisih.

Vsebina lista bi naj bila strokovna, vendar poljudno posredovana, saj delamo na socialnem področju različno usposobljeni delavci. Glasilo bi naj izhajalo 6 krat letno, v kolikor bi uspelo uredništvu zbrati dovolj materiala. Strinjamo se, da bi naj izhajale številke vsebinsko raznolike, posamezne pa posvečene poedinemu problemskemu področju. V kolikor bi imeli dovolj materiala, bi naj bile take številke glasila dodatno izdane, drugače pa med predvidenimi 6 oz. 4 številkami glasila.

Od predlaganih naslovov se nam zdi najbolj primeren "Socialno delo" s podnaslovom "strokovno glasilo delavcev na področju socialnega varstva SRS". Menimo tudi, da so predlagani izdajatelji najbolj ustrezni, saj so predvidene strokovno najvišje usposobljene ustanove, ki jim je naložena skrb za strokovno usposabljanje in vodenje delavcev na področju socialnega varstva, in interesne

skupnosti teh delavcev. Uredniški odbor bi kazalo izbrati med strokovnimi delavci teoretiki in praktiki v Ljubljani, ker bi lažje funkcioniral in uspešnejše delal.

Glede finansiranja se tudi strinjamo s predlogom. Prav gotovo je potrebno tako uredništvu kot sodelavcem glasila delo honorirati, če želimo, da bo glasilo redno izhajalo in imelo zaželjeno kvaliteto."

Spoštovano uredništvo!

Dovolite, da izrazim veliko zadovoljstvo ob izdaji VESTNIKA z novo obliko in pestrejšo vsebino.

Res smo v Sloveniji še dokaj skromni na področju socialne publicistike in lahko pričakujemo, da bo Vestnik postal koristen socialnim delavcem in še drugim strokovnim službam in organizacijam.

Uredništvo si je zastavilo bogat vsebinski program, ki ustreza potrebam socialnega delavca in socialnim službam. Da bi Vestrik postal zanimivejši, je potrebno sodelovanje širšega kroga sodelavcev, ki lahko s prispevki iz teorije in prakse obogatijo glasilo.

Povabili ste bravece k sodelovanju, zato vam posredujem nekaj misli:

V zadnjih letih so socialne službe izdelale mnogo koristnih strokovnih analiz in študij o socialni problematiki, ki jih ne bi smeli pozabiti. Nasprotno, za te analize bi morali vedeti še drugi socialni delavci in službe, da bi se jih koristno posluževali pri svojem praktičnem delu ali bi ob njih izdelovali primerjalne analize. Prav tak mislim, da je že čas, da tudi našo vsakdanjo prakso ov-

rednotimo s teoretičnega vidika. Gre za lastne ustvarjalne dosežke v socialni praksi, ki je v naši slovenski družbi - glede na ekonomsko-socialno strukturo - specifična. Predlagam, da bi lahko že v prihodnji številki Vestnika objavili vsaj naslove izdelanih analiz, morda pa tudi posredovali nekatere krajše izvlečke ali zaključke. Pri tem mislim tudi na Center za socialno delo v Mariboru, ki je že pripravil nekaj takih analiz npr. o rejništvu, zakonskih razvezah, zaposlovanju delavcev v tujini itd.

Dalje menim, da bi bilo koristno objavljati naslove diplomskih nalog socialnih delavcev, predvsem zato, da bi tudi to gradivo imelo poleg študijskega tudi praktično vrednost.

V Vestniku naj bi bila objavljena krajša poročila in zaključki raznih posvetovanj s socialno temo, ki jih organizirajo socialne ali druge družbene oz. strokovne institucije. S tem bi socialne delavce nenehno obveščali o aktualnih problemih in jih motivirali za poglobljeno družbeno delo. Pomembno pa se mi zdi tudi to, da ne ostanejo predlogi in zaključki le v ozkih strokovnih okvirjih, temveč da mobiliziramo tudi javnost za reševanje.

Iz Vestnika bi morali več izvedeti o možnostih nadaljnjega strokovnega izpopolnjevanja. Drugi poklici imajo več možnosti za dopolnilni študij. Menim, da se prav socialni delavci vsak dan srečujemo z novimi socialnimi težavami, iščemo novih metod za reševanje in je nam dopolnilno izobraževanje še zlasti potrebno.

Preko Vestnika bi spodbudili društva socialnih delavcev k večji aktivnosti.

Glede naslova Vestnika se navdušujem za naslednje:

Socialna misel ali

Socialno delo včeraj in danes ali

Socialna teorija in praksa.

Tudi osebno želim dopisovati v glasilo in predlagam temi, ki jih lahko posredujem uredništvu:

- Sodelovanje društev prijateljev mladine s socialnimi službami v občini in v krajevni skupnosti
- Posledice (socialne) zaposlovanja delavcev v tujini.

Uredništvu želim mnogo uspehov pri nadaljnjem oblikovanju Vestnika

Angelca Žiberna
Zveza prijateljev mladine
Slovenije

Obvestila

Leta 1969 je bilo ustanovljeno Gerontološko združenje Slovenije v tremi sekcijami. Ena od njih je Sekcija za eksperimentalno gerontologijo in ima v programu preučevanje starostnih procesov iz najrazličnejših vidikov. Sekcija ne pozna vseh raziskovalnih delavcev s tega področja v Sloveniji. Če ste že aktiven delavec na tem področju, ali želite postati, Vas vabimo, da se pridružite Sekciji za eksperimentalno gerontologijo Gerontološkega društva Slovenije.

Pišite na naslov: doc.dr.Rudi Pavlin, Patofiziološki
institut, Zaloška 4, 61005 Ljubljana.

VESTNIK - glasilo delavcev na področju socialnega dela
izdajajo:

- Republiški sekretariat za zdravstvo in socialno varstvo
- Višja šola za socialne delavce
- Skupnost služb socialnega varstva
- Skupnost socialnih zavodov
- Zveza društev socialnih delavcev Slovenije.

Urejuje uredniški odbor: Tone Brejc, Majda Kramar,
Blaž Mesec, Pavel Pečar, Janko Perat, Danica Vogrinec,
Ela Župančič.

Odgovorni urednik: Pavel Pečar

Uredništvo je v Ljubljani, Župančičeva 6, tel.23-114.

VESTNIK izhaja v 6 številkah na leto. Letna naročnina
je 30 din, posamezna številka stane 5 din.

Naročnino vplačajte na žiro račun št. 501-3-217.

Prispevki se honorirajo

Rokopisi se ne vračajo.

